

STATISTISK TIDSKRIFT. 1872. Bihang.

ÄLDRE BIDRAG TILL SVERIGES OFFICIELA STATISTIK.

I.

SVERIGE 1571.

FÖRSÖK TILL EN ADMINISTRATIV-STATISTISK BESKRIFNING

ÖFVER

DET EGENTLIGA SVERIGE, UTAN FINLAND OCH ESTLAND.

AF

HANS FORSSELL.

FÖRSTA HÄFTET.

STOCKHOLM, 1872.
P. A. NORSTEDT & SÖNER
KONGL. BOKTRYCKARE.

INLEDNING

TILL

Statistisk tidskrift / utgiven av Kungl. Statistiska centralbyrån.
– Stockholm : Norstedt, 1860-1919.

H. 165, utg. 1919 utgör register till 1860-1913. – I Statistisk tidskrift årgångarna 1871-1913 publicerades *Sveriges officiella statistik i sammandrag* som första nummer.

Efter ett uppehåll 1914-1951 uppstod Statistiska tidskrift igen åren 1952-1984.

Efterföljare:

Journal of official statistics : JOS : an international quarterly / published by SCB, Statistics Sweden. – Stockholm : Statistics Sweden [Statistiska centralbyrån], 1985-.

Tidskriften finns från 1985 fritt tillgänglig i fulltext på internet.

Anmärkning: Vid digitalisering av Statistisk tidskrift, 1860-1913, har häftena med *Sveriges officiella statistik i sammandrag* och tre bilagor brutits ut ur sin årgång och behandlats som separata häften.

Sverige 1571 : försök till en administrativ beskrivning över det egentliga Sverige, utan Finland och Estland / av Hans Forssell. Första häftet. - (Äldre bidrag till Sveriges officiella statistik ; I). – I: Statistisk tidskrift, 1872: bihang.

Digitaliserad av Statistiska centralbyrån 2010.

STATISTISK TIDSKRIFT. 1872. Bihang.

ÄLDRE BIDRAG TILL SVERIGES OFFICIELA STATISTIK.

I.

SVERIGE 1571.

FÖRSÖK TILL EN ADMINISTRATIV-STATISTISK BESKRIFNING

ÖFVER

DET EGENTLIGA SVERIGE, UTAN FINLAND OCH ESTLAND.

AF

HANS FORSSELL.

FÖRSTA HÄFTET.

STOCKHOLM, 1872.
P. A. NORSTEDT & SÖNER
KONGL. BOKTRYCKARE.

HERR KAMRERAREN OCH RIDDAREN

CARL SANDBERG

lillegnas detta arbete, som en ringa gärd af den tack-sambet, boarje vän af historisk forskning är skyldig den nitiske och lärde samlaren, den outtröttlige vägvisaren i ett af våra rikaste och för vår inre historia viktigaste arkiv.

Inledning.

Sverige har länge egt rykte såsom det land, hvars statistiska data gå längst tillbaka i tiden, och som därför åt den vetenskapliga forskningen särskildt rörande folkmängdens växlingar lemnar det rikaste och fullständigaste material. Detta företräde tillkommer oss dels på grund af den omfattande och fasta organisation af vårt kyrkliga samfund, som af ministerialböckerna bildat en i det närmaste tillförlitlig källa för befolkningsstatistiken och i presterskapet förskaffat oss en samvetsgrann och pålitlig tjenstemannacorps för de statistiska primäruppgifternas insamlande, dels till följd af det varma intresse för statsvetenskapliga studier, som i det 18:de seklet hos oss framdref en lagstiftning till befordran af det statistiska materialets fullkomnande, och en organisation af den verksamhet, som fordras för dess tillfredsställande bearbetning. Men Sverige eger ännu något mer än material till en lång fortlöpande serie af tillförlitlig befolkningsstatistik: det har i sina arkiv material äfven för en ekonomisk statistik, fullständigare och äldre än de flesta andra länder torde hafva att uppvisa. Förhållandet är naturligt nog och förklaras af de egendomligt gynsamma vilkor, som vår samhällsutveckling erbjudit för samlandet af dylikt material. Sverige har tidigt fått en centraliserad och jämförelsevis ovanligt väl ordnad förvaltning, hvars årliga räkenskaper och öfriga redogörelser för en mängd af det inre samhällslifvets förhållanden afgifva upplysningar af stort värde, men som hittills allt för litet varit föremål för bearbetning.

Vår häfdaforskning har hittills mest rört sig å de områden, der urkunderna vitna om de stora händelserna i den inre och yttre politiska verlden; men det kan icke fördöljas, att den bild af folkens lif, som derur framträder, saknar nödig fullständighet, så länge man ej känner de sociala lifsvilkor, som betingade dessa politiska företeelser och lifsyttningar. Och sär-

skildt beträffande ett folk sådant som det Svenska, hvilket en gång ur sin obemärkthet framträdde såsom en politisk stormakt i Europa, måste det vara af största vikt att känna de materiella samhällskrafter, ur hvilka en så stark politisk maktyttring framgick. De lysande yttre dragen af vår historia kunna icke rätt begripas eller till sin fulla betydelse uppskattas utan kännedom om de faktorer, som tillsammans konstituerat detta folks *materiella* styrka. Och de underfulla stordåden skola helt visst icke förlora på en sådan kunskap; ty mer än af något annat skall deraf framgå, huru den kraft, hvilken här yttrade sig, var af det slag, som gäckar alla statistiska beräkningar, som går utöfver siffrornas mått. Det skall visa sig, att den politiska kraftyttringen här icke stod i något rimligt förhållande till den inre materiella kraft, som folket egde, och på samma gång som skådespelet af denna yttre storhet deraf får ännu större glans, erhåller det följande tidskiftet af afmattning och svaghet en tydlig förklaring såsom öfveranstängningens nödvändiga följd. Det torde därför icke vara för mycket sagdt, att de urkunder, som meddela upplysning i dessa stycken, äro hos oss förtjenta af en särdeles stor uppmärksamhet. De erbjuda naturligtvis alldeles samma svårigheter, som allt annat statistiskt material: de kräva ett ganska stort mått af rent *mekaniskt* arbete, större, än i allmänhet i fråga kommer för historiska undersökningar. De lida naturligtvis af brister, som vår tids statistiska material eger i vida mindre grad: de voro sällan afsedda för rent statistiska ändamål och måste därför behandlas med den yttersta försigtighet. Men arbetet är dock icke större än att det här, lika väl som för vår tids statistik, med någon ringa kostnad kan verkställas, och om man tager i betraktande vigten af de upplysningar, som derigenom kunna meddelas om de tider som flytt, torde man kunna påstå, att denna kostnad är staten nästan lika väl gäldad som den, hvilken nedlägges å bearbetningen af vår egen tids statistik. Hvad åter det statistiska materialets fullständighet beträffar, står forskaren i förgångna tidens historia hittills verkligen så blottad på alla tillförlitliga sifferuppgifter, att han måste mäta det, som bjudes af dylika dokument, med ett helt annat mått, än man använder å vår egen tids statistiska primäruppgifter. Anspråken i detta hänseende minskas nödvändigt med förökandet af afstånden i tid. För den förhistoriska perioden betraktar man statistiken öfver jordfasta fornlemningar och fornsaksfynd som en dyrbar källa för kännedom om odlingens gång i vårt land.

För 13:de, 14:de och 15:de seklen blifva gårdars, socknars och härads namn, och de öfriga upplysningar, som ur strödda pergamentsbref kunna inhemtas, föremål för den noggrannaste uppmärksamhet, och de deraf vunna resultat anses redan såsom de viktigaste bidrag till vår kunskap om tidehvarfvets inre förhållanden. Kommer så det 16:de seklet med sina fogderäkenskaper och mångfaldiga andra redogörelser för de förhållanden, som med beskattning och administration egde sammanhang, och det är för forskaren, som om han med ens från den torftigaste öken komme in i en rik och bördig bygd. Skörden blir i jämförelse med den föregående öfver måttan rik; om detta tidehvarfs inre förhållanden få vi af officiela handlingar en kunskap, som i noggranhet och fullständighet icke står i någon jämförelse med de knappa och magra uppgifterna från föregående sekel. Ett par fragment af några slottsräkenskaper och några få jordeböcker för kyrko- och klostergoods höra, jämte de påfliga räkenskapsböckerna, till de viktigaste och mest upplysande handlingar vi ega från det 15:de århundradet och utgöra — för att ej tala om lagarna och stadgarna — tillika med åtkomsthhandlingarna till fastigheter, som för det mesta blott gifva spridda uppgifter, hufvudkällan för denna tids inre historia. Från det 16:de seklet åter räknas dylika räkenskaper icke längre i tiotal, utan i tusental, och tillsammans med räntekammarböcker, tiodelängder, mantalslängder, gårderegister, taxeringslängder, tullräkenskaper, handlingsregister, länsregister, rusttjenstlängder, stadsräkenskaper, arkliräkningar, byggnadsräkningar, mönsterrullor, mynträskenskaper, pristaxor m. m., m. m. öppna de ett fält för undersökningar, der forskaren nästan löper fara att gå vill och hvarifrån han kan vara säker att medföra rika upplysningar. Men flyttar man sig nu från denna tid fram i vårt eget århundrade med dess i tusen olika riktningar verksamma lif och dess i hundratals grenar fördelade statistiska material, med dess intresse för kännedom om alla lifvets yttringar och dess mångfaldiga medel för vinnande af en sådan kunskap, så växa naturligtvis ånyo med materialets rikedom anspråken på kunskapens fullständighet, så att dessa nu i sin tur icke få ens jämföras med dem, man kan ställa på historien om det som för trehundra år sedan var. Hvad vi kunna veta om 16:de seklets inre förhållanden är mycket litet, magert och ofullständigt, om det jämföres med hvad vi kunna veta om vårt eget århundrade, men det är särdeles mycket, om det jämföres med hvad vi kunna veta om tiden före Konung

Gustaf I. Det är också mycket, om det jämföres med hvad man ännu kan veta om de inre förhållandena i andra länder vid samma tid, ty vi torde hafva rikare material än de flesta andra folk för denna periods inre historia. Så förhåller sig särskildt med den del af 16:de seklets statistik, som jag här har bearbetat, och hvilken, i fall omständigheterna sådant medgifva, torde komma att efterföljas af en liknande, i många hänseenden vida fullständigare, teckning från slutet af 1620-talet.

Det material, som i första hand föranledt utarbetandet af detta försök till en ekonomisk statistik för Sverige omkring år 1571, och hvars data också bilda sjelfva hufvudstommen af denna beskrifning, består af de längder, hvilka upprättades i och för den stora "Sölskatten" eller "Tiondepenningen", hufvudsakligen pålagd för igenlösandet af Elfsborgs slott¹⁾). Dessa längder hafva legat kringströdda i Kammararkivets olika gömmor, en del inhäftade i fogderäkenskaperna, en annan del undanstuckna bland handlingar från 1600-talet, och har hufvudstommen deraf småningom blifvit hopletad af arkivets nitiske vårdare, Kamereraren C. Sandberg. De bilda helt visst en af de dyrbaraste och rikhaltigaste arkunderna till vårt inre samhällslifs historia. De äro i sjelfva verket ett *bouqpteckningsprotokoll* öfver den *lösa förmögenheten* i Sveriges rike, eller åtminstone öfver den allra största delen deraf, och då man bonde för bonde, borgare för borgare följer dessa torra register igenom, tycker man sig af dem få en klarare insigt i denna tids hela skaplynne och de då lefvande människornas lefnadsvilkor än af de flesta andra historiska dokument. Här och der påträffar man enstaka drag af intressant egendomlighet, anteckningar och upplysningar om ekonomiska och sociala förhållanden, hvilka skulle kunna gifva ämne till lifliga tidsbilder. Men det vigtiga är, att dessa längder kunna gifva material för en verklig *statistisk teckning af egendomsförhållandena* vid denna tid och framför allt af *jordbruksnäringens tillstånd och villkor*, en sådan teckning, der de små enskilda dragen, — hvilka dock vanligast hafva mera värde såsom kuriösa än såsom karakteristiska, — träda i bakgrunden för de stora allmänna drag, hvilka i siffror finna sitt uttryck, hvilka karakterisera det hela genom slutsummor, enskildheterna genom medeltal, och hvilka

¹⁾ Se härom Beslutet af d. 25 Jan. 1571 och medföljande Ordning, aftryckt här längre fram såsom Bilaga.

derför gifva tillfälle till verkliga och säkra jämförelser mellan forna och senare tider, i stället för lösa gissningar och mer eller mindre sväfvande omdömen.

Till kunskap af sådan art sträfvar alltmera oemotståndligt den historiska vetenskapen. Det slags exakta vetande, som sifferuppgifterna rörande vår egen tids sociala företeelser förskaffa oss, kan icke annat än utöfva inverkan på forskningen om det förflutna. Historien är med nödvändighet en komparativ vetenskap, därför att den sysslar med en *serie af tillstånd*, hvilken utan jämförelser icke kan begripas, och de synpunkter och forskningsmetoder, som blifvit viktiga för studiet af en senare historisk period, skola därför alltid söka göra sig gällande äfven för föregående perioder, på det att jämförelsen fortfarande måtte blifva möjlig. I samma mån därför som vi vinna en på "massor af fakta" grundad kännedom om vårt samhälles nuvarande tillstånd, uppstår behovet af en i någon mån likartad kunskap om de tillstånd som varit, och historien får en anstrykning af fortlöpande *statistik*.

Detta behof är dock icke lika lätt tillfredsstäldt, som det är väckt: om den statistiska vetenskapen ännu i våra dagar möter hardt nära öfverstigliga hinder för tillfredsställandet af den oändliga vetgirighet, som föremålet för dess forskning uppväcker, huru mycket mer skall då ej forskaren finna sig maktlös gentemot den förflutna verklighet, som icke längre kan svara på andra frågor än dem, hvilka den tidens särskilda slags vetgirighet visste att uppställa — oftast icke ens på dessa? Man får, som här ofvan är sagdt, icke hoppas för mycket; men man får icke heller förbise eller förakta det som finnes, eller rygga tillbaka för de egendomliga svårigheter, som ofullkomligheterna i äldre tiders statistiska teknik måste vålla. Det är naturligtvis nödvändigt att göra sig noga reda för arten af hvarje statistiskt dokument från äldre tider, för ändamålet med dess upprättande, för betydelsen af de derstädes förekommande administrativa eller ekonomiska termer och beteckningar, och mer än någonsin får man vara på sin vakt mot summariska uppgifter, hvilka, när de i sina detaljer sönderläggas, ofta gifva helt andra resultat, än de i förstone efter de generela rubrikerna utlofvade.

Hvad särskildt beträffar arten och halten af de dokument, som här äro i fråga, beror deras statistiska värde derå, att de allesamman äro *affattade för att tjena som grundval för en beskattning*. Man har naturligtvis alltid skäl att misstänka de för

dylikt ändamål insamlade uppgifters fullständighet, då det hos hvarje enskild gifves ett ganska starkt intresse för att lemna mindre noggranna underrättelser om beskattningens föremål. Men redan deraf att här föreligger ett bestämdt praktiskt ändamål för uppgifternas insamlande, finnes dock i dylika anteckningar ett större statistiskt värde än i sådana, hvilka verkställas i och för ett i första hand theoretiskt ändamål, och hvilkas noggranhet helt och hållet beror på det större eller mindre theoretiska intresset hos antecknaren, såsom t. ex. fallet ofta nog är med de i 19:de seklet öfliga jordbruksstatistiska eller industristatistiska primäruppgifter. Om uppgifterna i och för beskattningsändamål kan man först och främst åtminstone veta, att oriktigheten öfverallt går åt samma håll, att de samtliga kunna antagas vara något lägre än verkligheten, och att slutsummorna således med säkerhet kunna angifvas såsom ett *minimum*. Sedan beror det helt och hållet på undersökningens art och form, huru långt detta minimum stannar under verkligheten. Och med hänsyn dertill torde man kunna påstå, att nu i fråga varande register lemna icke oväsentliga garantier för att minimibeloppen skola afgifva någorlunda sannfärdiga vittnesbörd.

Dertill hör först och främst, att taxeringen skedde i form icke af *uppskattning*, utan af *uppteckning*. Vi anse ännu i våra dagar de taxeringsvärden å jord och de taxeringssummor för årsinkomster, hvilka de årliga nämnderna på åtskilliga grunder räkna sig till, såsom rätt goda och tillförlitliga statistiska data; vi röra oss åtminstone tidt och ofta ej blott i de politiska kalkylerna, utan äfven i det dagliga lifvets förhållanden med dessa siffror, och använda dem dervid, i brist på bättre, såsom fullgoda beräkningsgrunder. Att de till detaljerna såväl som till slutsummorna äro ganska otillförlitliga, kan man dock visst icke förneka, och om det funnes någon möjlighet att i stället för detta erhålla en noga specificerad bouppteckning öfver alla Sveriges rikes inbyggares aktiva i jord, åbyggnader, lösegendom af alla slag, utlånta penningar m. m. skulle helt visst derpå kunna byggas vida bättre och säkrare beräkningar. Blotta tanken på dylikt är imellertid i våra dagar orimlig; det gifves ingen utväg att verkställa detta arbete. Men under tider, då egendomsförhållandena voro små och enkla, var uppgiften icke lika overkställbar, och det är i sjelfva verket något sådant som till en del försiggått i vårt land för jämt 300 år sedan. I 1571 års takeringsregister är det icke värdering af "förmögenheten", icke uppskattning af "tillgång" eller "inkomst" efter mätismanna or-

dom som föreligga, utan *någa specificerade förteckningar öfver de särskilda "persedlar" af hvars och ens lösa egendom, som hade något synnerligt värde*. Vi få egentligen föga veta, huru mycket hvarje taxerad bonde eller borgare kunde anses ega i samlad förmögenhet efter tidens penningemåttstock derå, men vi få veta, huru många stycken *Gull* och huru många lod *Silfver* han hade i sitt skrin, huru många lispund *Koppar*, *Messing*, *Tenn* hans *Grytor*, *Kannor*, *Fat* eller *Stånkor* vägde, huru många *Hästar*, *Stod*, *Skjut*, *Ök*, *Oxar*, *Kor*, *Ungnöt*, *Får*, *Getter* och *Svin* funnos i hans stall och ladugård, huru många mark *Peningar* han egde ute på ränta eller i förvar för omyndiga barn; om borgaren dessutom särskildt, huru många stycken *Kläde*, *tunnor Salt* eller *Mjöl* m. fl. *Köpmansvaror* han förvarade i sina bodar och källare. Och dermed känna vi också ungefär allt som behöfver kännas om den lösa egendomen i landet; ty hvad derutöfver fans i ett svenskt bonde- eller borgarehem i 16:de seklet, var troligen icke mycket värddt. Möbler spelade då icke samma rôle som nu i ett bo; endast gång- och sängkläderna voro väl derutöfver att betrakta som en tillgång af nämnvärd betydighet. Detta är den första och hufvudsakligaste förtjensten hos dessa register; de hafva derutinnan ett i sin art större statistiskt värde än till och med våra taxeringslängder.

För det andra innebära sjelfva det sätt, hvarpå denna taksering verkställdes, och de vitnesbörd om dess verkställande, som längderna afgifva, en icke alldeles föraktlig säkerhet för uppgifternas noggranhet. Taxeringsförrättarne i hvarje socken eller prestagäll utgjordes af *presten* och *socknarnes tolf- eller sex-män*; någon gång tillkom särskildt *länsman* (som vid denna tid alltid var bonde) eller *fogden* i häradet. Sexmännens namn stå vanligen anförda i längdens början eller slut; ofta avslutas längden med en edelig med bomärken och sigill stadfästad försäkran af samtliga taxeringsmännen, att de utan svek eller list, utan att något fördölja, hos en och hvar antecknat och uppskrifvit alla partzeler, hvaraf något skolat utgöras¹⁾ och

1) Några exempel å dessa försäkringar förtjena anföras:

a) Bekenner jag mig Petrus Olavi Kyrkoherde uti *Arbråd* samt med *lensman* Jon Oluffs i *Suedhäker* och tesse sex skattnings men benemde . . . . ., att wij granneliga och fliteligen hoss huar och enn ransackatt huars och ens godhs ock egodelar effther som thenne socknens Register omförmeler så att wed vår wettskap eller försummelse icke är eller skall någon partsel undandolt heller bortglömt vara, utan effther vår yttersta förmögenhett vinlaggt oss effther thz rettast är att göra

alltid är åtminstone prestens sigill vidfästadt. I vissa trakter är det t. o. m. häradsnämnd, som verkställt uppteckningen i alla häradets socknar, och är då handlingen till yttermera visso försedd med häradets eller stadens sigill. Längderna insändes der- efter jämte redovisningen till fogden, som bilade dem såsom verifikation vid fogderäkenskapen, och i kammaren underkastades sedan dessa längder en ytterst noggran granskning, såsom man ännu kan se dels af de omsummeringar, som ofta i sjelfva längderna förekomma, dels af särskilda restantie-register, så som det, hvilket för hela Vestergötland noga uppgifver alla anmär- ningar vid längderna och antecknar de efter värdesummornas jämförelse med uppbördssummorna till "rest" stående taxerade.

Längderna äro för det mesta summerade till skatte- (stun- dom värde-) beloppen för hvarje socken eller gäll, men aldrig

---

och thz wij haffue huar och en fliteligha förmanat att the intett bort- döltt haffue till 4 penningar vedh theras Edh Christeliga tro ära och sanning såsom the för Gudi ansvara ville, och her medh bepligta oss vnder thz straff som K. M. otrogne orettrådige vndersåter egnar och bör med straffat blifva, om thz i någon måtthe befinnas kan, att wij icke hafva rätt gjort . . . .

b) Store och Lille Rytterne:

Thesse epter scriffne haffua varit tilstådes på skattningen som äre:

Anders Germundsson m. nåd. frus fogde.
 Nils Håkensson Kyrkoh. i Rytterne
 Benet i Ullevi i Munketorp S:n länsman
 Benet i Sorby fierdingsman i Rytterne
 Oloff i Helleby
 Anders Mason i Walby

Att så i sanning är under these för:de gode mäns insegel och bomärke.

c) Köpings socken och stad:

Til tess ytermerna visso, thz wi haffwa trogne varit uthi thene skat- ning och intit undandult heller hult hoos oss heller andra med vår widzskap os så Gud hielpe och tryckee war signet her under.

Sueno Petri pastor (Sigill)
 Eric Clemetson borgmestere (Sig.)
 Peder Jönsson i Ullevi lensman (Sig.)
 Lasse Mösön borgare
 var icke hemma (Sig.)

Och wi epter scriffne våre bomerke:

Oloff Moss' i Konungsbarkare rettare
 Oloff Ribb i Köpings by
 Peder i Brūa
 Oloff Persson i Gemmertuna
 Anders Nilsson i Hagelsberg

för de särskilda persedlarne. Deras utseende och uppställning utvisas af nedanstående exempel från olika trakter af riket¹⁾.

1) *Luleå socken: Ängesby.*

"Henrik Larsson haffuer Sölf 9½ lodh Pennr — 8 ♀ Koppar — 3 ♂ 16 ♀ Thenn — 1 ♂ 8 ♀ Kör — 17 Quigor om 3 år — 7 st om 2 år 6 st om 1 år — 5 Svin — 5 Får — 20 Gett: — 4 Hester — 4 för 75 ♀. Löper i p:r 423½ ♀ Upburet Sölf 5½ lodh pr: 20 ♀ 2 öre 21 pr."

Helsingland, *Alfta socken: "Petrus Petri, pastor:*

haffuer Sölf ——— 180 lod.	Års stutar ——— 4 st.	} Löp. uti pen: 622½ m. Uthgjorde ther åff. Sölf: 18 lod pnr: 62 m. 2 öre."
Gul for ——— 50 mk.	Getter ——— 24 st.	
Köör ——— 29 st.	Fåår ——— 16 st.	
Gijl oxer ——— 1 st.	Svin ——— 8	
Käfflings oxer — 1 st.	Hester för — 65 mk.	
4 års stutar — 2 st.	Theen ——— 2 ♂	
3 års stutar — 3 st.	Kopp ——— 10 ♂	

Småland, Linneryds socken:

"Mats Barek i Skogserydh } haffue: Sölf — 15 lod; koppar — 15 ♂ —
Sven Barek i gården medh }
Kaffl. oxar — 4 Köör — 12 fyraårs nöt — 3 try års nöt — 5 ett
års nöt — 5 får — 13 Svin — 23 hest 3 om 35 ♀ Löper Sölf —
1½ lod Pennr — 32 ♀ 3 öre (skatt)."

"Joan Karsson i Darlyckio } haffue: Sölf 5 lodh Koppar — 3 ♂ 5 ♀
Hoffman-Pavel Akesson ibid } Gille oxar — 2 Käfflings oxar — 2 Kör
Peder Månsson är i same gåld } — 16 fyra års ungn. — 2 Ett års ungn.
— 3 får — 13 Svin — 16 hest stod
— 25 ♀ löper Sölf ½ lod pr: 31 ♀ 7½ öre.

Dalarna: *Aspeboda: Surarffuet "Olof Helsing:*

Kronegul — 25½ lott.	Kör ——— 5 st.	
Sölf ——— 275½ lott.	2 års nöt — 1 st.	
Messing — 1 pd.	Getter ——— 15 st.	
Teen ——— 2½ pd.	Får ——— 9 st.	
Kopp ——— 9 pd.	Svin ——— 5 st.	löp 3204 m. 4 öre.
		Tiende 320 m. 3½ öre.

Kopparberget: Knut Persson i Varggården.

Reenst Gul — 23 st.	Messing — 1 pd 15 ♀	3 års nöt — 1 st.
Ung. Gull — 22 st.	Tenn ——— 2 pd.	2 års nöt — 1 st.
Sölf ——— 279 lod.	Koppar — 14½ pd.	1 års nöt — 1 st.
Penn:r ——— 1900 mk.	Kör ——— 11 st.	Getter ——— 7 st.
		Får ——— 2 st.

Löper 3688 ♀ tiend 368 ♀ 6 öre 19 pr.

Dessa bägge äro de rikaste bergsmän jag påträffat.

Man kände denna tid ännu icke konsten att förenkla räkenskaper genom kolumnering, och sjelfva detta förenklingsarbete, som för nu förevarande ändamål är alldeles oundgängligt, försvårar naturligtvis i högst betydlig grad den statistiska bearbetningen, då, för erhållande af summor å alla persedlar för hvarje socken, längderna måst i tabellform omskrivas. Kostnaden för detta arbete har K. M:t, på Hr Statsrådets och Chefens för Civildepartementet föredragning, täckts låta med statsmedel bestrida.

Det är nu visst icke någon omöjlighet, att under dessa former mycket svek och undandöljande kunnat bedrifvas; frestelsen dertill var verkligen allt för stor, då det gällde en beskattning af 10 procent af lösörena. Det saknas icke heller spår af att sådant undandöljande egt rum, spår som dock alltid röja, att de taxerandes afsigt varit noggranhet. Här och der i längderna finner man äfven sådana anteckningar som: "denne vill icke låta sitt uppskrifva"; "denne tredskas" och "vill icke låta sig taxeras", "icke skatta af sitt eget till Cronans bästa" e. d. Vanligen inträffar sådant med personer af en något högre samhällsställning, med "hoffmän" eller "ryttare", som "sköto sig

Myckleteta s:n: Lensmannen Olof Niells. i Lecknaboda:

Pr:	286 m. 2 öre.	Skatt	28 m. 5 öre.
Sölff	42 lod	}	— 6½ lod.
æn	23 lod		
Kopar	— 25 & 13 m.	—	19 m. 2 öre.
Spanmål inthz			
Skiwth för 5 m	1 st.	—	½ m.
Oxar gille	— 2 st.	—	3 m.
Käfflinghr	— 3 st.	—	3 m. 6 öre
4 års stut	— 1 st.	—	6 öre.
2 års nöt	— 6 st.	—	1½ m.
1 års gambla	— 7 st.	—	7 öre.
fär	— 6	—	6 öre.
Getter	— 16	—	2 mk.
Koor	— 14	—	14 mk.

Löp. pr: 75 m. Sölff
6½ lodh."

"Thr aff är barna gods som han hafver reknat in med sitt:

"Pennr — 150 mk, Sölff 23 lod Kopar 12 &."

"Fördelsdrängar hos lensmannen haffva: pr — 10 m. — 1 m.
Sölff — 37 lod — 18½ m.
Kopar 6 & 13 m. 5 m.

Löp 24 m."

in" under sin höfvidsman eller K. M:t, med fogdar eller fogdetjenare, som tyckte sig böra gå fria för skatt eller ansågo det obeqvämligt att uppgifva sin förmögenhet. Huruvida icke, obeträknadt dylikt uppenbart trots hos de taxerade, någon slapphet varit rådande vid taxeringsförrättningen, kan man naturligtvis icke nu känna; dermed förhöll sig helt visst olika på olika ställen. Men säkert är, att de flesta längderna bära många vitnesbörd om en ransakning, som gick till pedanteri. Många äro de "enkor", "inhysesmän", "gästqvinnor" som antecknas för "en ko", "ett halft lod, eller ett qvintin, sölf", "en get", "ett (eller två) får"; här antecknas en dräng för "en liten sölfsked", der en piga för "5 mk. penningar", här "en fördelskar" för 1 à 2 mk. koppar, der "en skraddare" för 8 lod sölf. "*Barnagodz*" eller Förmyndaremedel upptagas antingen omedelbart under hvarje förmyndare eller i slutet af socknen under egen rubrik och ofta med utsättande af barnens namn. Med ett ord, man får åtminstone af de flesta handlingar ett intryck af att här skrapades och synades allt från det största till det minsta. Vare härmed imellertid huru som helst: sådana handlingarna äro, hafva de fullständigt officiell karaktär, och åtminstone icke mindre, snarare mer trovärdighet, än något annat slags taxeringshandlingar så i äldre som nyare tider.

Det har naturligtvis icke kunnat komma i fråga att försöka en tryckning af dessa handlingar i all deras utförlighet. Huru intressanta än en mängd detaljer deraf skulle kunna vara för åtskilliga kännare, skulle dock kostnaden härför blifva allt för betydande. Det högsta som kunde ifrågakomma var att meddela summor för hvarje stad och hvarje socken. Men så långt ner i detaljer har jag också ansett nödigt att gå, emedan det för kännedomen om "bygdens" utsträckning är ett vilkor, att de statistiskt kvalificerade enheterna icke äro allt för stora.

För vissa socknar i utkanterna af det då bebygda landet, särskildt de i nordliga Norrland, i norra och vestra Vestmanland, i Dalarna, vester-Nerike, Vermland och på Dal har jag dessutom ansett skäligt i noter något närmare angifva byarnas namn eller så utförligt utmärka de bebygda gårdarnas läge, att man derefter å kartan lätteligen kan följa gränserna för den egentliga bygden och sålunda inhemta kunskap om den dåvarande vidden af oodlad och obebygd mark i dessa trakter, der det isynnerhet varit 17:de, 18:de och 19:de seklen förbehållet att bryta ny bygd. Sådant är för det öfriga Sverige i allmänhet mindre behöfligt, då derstädes, så vidt jag åtmin-

stone kunnat finna, de nuvarande byanamnen å de flesta ställen återfinnas redan i 16:de seklet. För öfrigt har jag, der uråldrig fjerdings-, åttings- o. d. indelning inom socknarna förekommer, derom gjort anteckning i noterna, och öfver allt, hvarest nu för tiden hela socknelag förefinnas, som ej funnos på 1570-talet, eller der hvarest kyrkosocknar efter Reformationen blifvit inlagda och sammanslagna, efter tillgängliga handlingar sökt redogöra för dessa förhållanden. Likaså har jag ansett det vara af intresse att särskildt angifva pastoratsindelningen vid denna tid och derföre antingen i noter upplyst, huru de olika socknarna voro sammanslagna i gäll eller också, såsom i Västergötland, rent af lagt gällindelningen till grund för socknarnas uppställning i tabellen, hvilken anordning der är så mycket mera befogad, som "gället" i Västergötland i alla administrativa och kamerala handlingar behandlas såsom en enhet, då deremot i andra trakter af riket gällindelningen endast i sjelfva tiondelängderna kommer till syns.

Redan i och för dessa uppgifter har det naturligtvis varit nödvändigt att tillita andra handlingar än de nyss nämnda taxeringsregistren. För en fullständig och klar kännedom om socken- och gällindelningen vid denna tid äro de i fogderäkenskaperna förvarade jordeböcker och nominativa tiondelängder den bästa källan och måste nödvändigt jämföras med taxeringsregistren till kontroll öfver dessa senares uppgifter och förklaring öfver hvad der blott är antydt.

Socknarne eller gällan har jag i alfabetisk ordning fördelat i härad och för häradernas anordning har, så vidt möjligt, Styffes uppställning blifvit följd. Äfven för häradsgrensarnas bestämmande hafva jordeböcker och tiondelängder lemnat viktiga upplysningar: redan vid denna tid stämde socken- och häradsindelningen mångenstädes illa öfverens; socknar voro ofta fördelade på två eller flere härad och stundom var en socken i ecklesiastikt hänseende förenad med en eller flere socknar i annat härad än det, hvartill den sjelf i rättsligt hänseende hörde. Den stora förvirring i detta hänseende, som nu råder i trakterna närmast Linköping och i vissa delar af Västergötland och Småland, återfinnes till stor del i 1500-talets jordeböcker.

Den närmast högre enheten öfver häradet har jag sökt uti *Landskapen*, hvilka ännu i 16:de seklet egde betydelse som Riks-delar och vid 1570 i Räntekammarens liggare och räkenskaper utträngt den under 1540- och 50-talen öfliga administrativa och kamerala Stiftsindelningen.

För den administrativa indelningen i Fögderier och för förläningarna har jag efter ofvan nämnda handlingar för hvarje landskap gifvit en särskild redogörelse.

Hvad socknars och härads namn beträffar, har det varit mig särdeles svårt att vinna någon fast grund för rättskrifningen, då i tidens egna administrativa handlingar herrskar den fullkomligaste orthografiska förbistring. Ett och samma socknenamn kan i samma jordebok förekomma i tre à fyra olika former, och formerna växla i oändlighet, om man genomgår handlingar för flera år eller af olika redogörare. Ändelserna -red, -rud, -ryd, -rytt, -ridt, -rit ombytas ofta nog i samma handling och likaså ändelserna -torp, -arp, -rup, -torpa, -arpa, -stadh, -stad, -stadha, -stada och -sta; -dal och -dala; -hult och -hulta, afledningsändelserna -e och -a; stafningen -ffu, -ffw och -fv o. s. v. för att nu icke nämna växlingarne emellan -d- och -dh-, -t- och -th-, -nd- och -nn-, -e-, -æ- och -ä-; -å- och -o-, -i- och -y- m. fl. Enda utvägen har varit att följa det af Styffe antagna stafningssätt, hvarifrån jag dock stundom måst tillåta mig betydliga afvikelser, emedan det i de allra flesta fall inträffar, att den förändring af de urgamla namnen till alldeles nya former, som denne författare anmärker, inträdt redan vid den tid, som här är i fråga.

Hvad beträffar de olika "partzeler", som i tabellens kolumner äro upptagna såsom de taxerades egendom, torde här några smärre anmärkningar böra förutskickas.

Den vanskligaste af dem alla har varit kolumnen för *Guld*. Det händer visserligen ofta, att guld i ringar eller i lod eller i stycken (ungerska eller crono-gyllen) uppföras bland de taxerades egendom, hvarvid, som alltid, tiondedelen deraf antingen in natura eller ock i motsvarande quantitet penningar eller silfver utgår såsom skatt. Men det förekommer också icke så sällan, att för hela socknar eller härad intet enda guldstycke är i längden öfver egendomen antecknadt, förrän man kommer till den slutliga *uppbördssumman*, då det visar sig, att deruti upptages förutom penningar, silfver eller daler äfven ett eller annat mynt af guld. Hvadan dessa senare, om de icke funnos i socknen eller häradet; eller hvarföre upptecknades de icke uti persedellängden, då man ju tydligen ändå kände deras tillvaro? Jag anser detta förhållande vara det svårförklarligaste af allt det som i dessa längder förekommer, isynnerhet därför att längderna i öfrigt äro så pedantiskt noggranna vid hopsummeringen. En möjlighet är dock, att dessa guldmynt inkomma i

uppbördssumman på det sättet, att presten eller fogden emot dem tillväxlat sig något af uppbörden i silfver, men äfven i sådant fall borde väl detta guld förut vara upptaget vid taxeringen af desses persedlar. Såsom det nu är, måste man, synes det mig, alltid upptaga i guldkolumnen de guldstycken, hvilka utgå såsom skatt, äfven om guld ej skulle förekomma i sjelfva persedellängden, efter som ju guld det dock måste hafva funnits i socknen för att kunna derifrån utbetalas.

Till Silfver har jag i kolumnen hänfört äfven Daler, som här och der förekomma, dervid räknande 1 Daler = 2 lod Silfver.

Med Koppar äro i kolumnen förenade Tenn och Messing, hvilka på de allra flesta ställen utgöra en försvinnande liten kvantitet af löseghenden. Kopparkärl synas deremot hafva varit en nödvändighetsvara; det finnes knappast en bonde eller husman, som icke eger åtminstone några marker koppar troligen i kittlar, krukor, fat e. d.

I kolumnen "Hästar och Stod" ingå stundom äfven "Hors", "Skjut" och "Ökier", hvilka benämningar i olika provinser användas för hästskulptur: skjut för det mesta i Östergötland, hors i vissa delar af Vestergötland och Småland. Benämningen ökier, som också förekommer mest i Östergötland, torde väl knappast kunna beteckna något annat än hästskulptur, såsom här antages. Med hästarna inträffar stundom, att de icke angifvas till antalet, utan blott till värdet. De grunder, efter hvilka jag då i hvarje fall beräknat antalet, äro i noterna angifna.

Af Oxar förekomma trenne olika slag: "Gille Oxar", "Käfflings-oxar" och "Decker-oxar", hvilka bägge senare benämningar (mest i de sydliga provinserna, Östergötland, Småland och Vestergötland) torde utmärka sämre eller yngre oxar¹⁾. Gille oxar äro öfverallt mycket färre till antalet än dessa senare.

I Vestmanland och Bergslagen förekomma särskildt några persedlar, som i öfriga provinser icke upptagas: Jern, dels Osmund- i fat (= 1 Skæ), dels Stång- och Tackjern i Skæ, hvilket antecknas såsom bönder eller bergsmän tillhörigt antingen hemma eller "uppe vid berget", vidare Kol, mätt i stigar, och Malm i "Veckosten" och Læ, samt en och annan gång "Spanmål", af hvilken dock icke taxerades mer än det som var öfver

1) "Käfflingsoxe = ung oxe" Rietz. Käfflingen måste dock hafva varit öfver 4 år, ty stutar från 1 till 4 år upptogos alltid särskildt i hop med kalvvar och qvigor.

sedan sädeskorn och den s. k. grufvehjelpen var afräknad, och som därför förekommer i ytterst små kvantiteter i dessa register.

Hvad den sista af de från taxeringsregistren hemtade kolumnerna, "Summa värde" beträffar, må här uttryckligen betonas, att dess siffror ega ett *tämligen underordnad* värde. De hafva först och främst det felet, att de icke angifva något verkligt värde alls: de säga oss naturligtvis alldeles ingenting om de framför stående persedlarnes värde efter *vår tids* uppskattning, men de gifva icke heller något riktigt begrepp om samma persedlars värden efter *den tidens* varupris och penningevärde. Olyckligtvis äro vi med året 1571 midt inne uti en af Sveriges värsta myntförsämringsperioder, och det är sannerligen icke lätt att säga hvad som under dessa år var verkligt varuvärde, efter som man just nu var i bästa farten med att från högsta ort bortkrängla penningevärdet och utprängla de uslaste mynt som voro åtminstone 2 gånger sämre än de lika nämnda mynten från början af år 1658 och 1½ gång sämre än mynten från 1569. Under sådana förhållanden var det måhända för konungen litet svårt att vidgå den förhöjning i varuprisen, som nödvändigt med myntförsämringen måste inträffa, och det var måhända därför som värdena å de olika kreaturen sattes i marktal t. o. m. lika lågt som i konung Gustafs dagar, då de i konung Johans markers tal rätteligen skulle hafva blifvit satta 2, 3 till 4 gånger högre. Men i stället var föreskrifvet, att den viktigaste af de taxerade persedlarna, Silfret (samt, der sådant förekommer, Stångjern, Plåt- och Råkoppar) icke skulle beskattas efter värdering i mark, utan att deraf skulle tagas in natura tiondedelen. Också är vanligen uppbörden fördelad i "Sölf" och "Penningar", den förra i regeln jämt tiondedelen af det silfver, som socknens inbyggare ega, den senare tiondedelen af deras öfriga i nyss nämnda penningevärde uppskattade löseegendom. Med andra ord sagdt: silfret beskattades mycket drygare än de öfriga "partzlerna", och till och med när detsamma någon gång löstes med penningar, tog man icke två mark såsom i Gustafs dagar, utan fyra mark, och i flera orter t. o. m. fem mark för lodet silfver; ett pris som ändock förutsatte, att det icke betaltes i det allra sänsta af det gängse myntet¹⁾ (12½ $\frac{1}{4}$ på dalern), utan i något af de närmast föregående rimligt förfalskade myntslagen till 8, 9 à 10 eller 10½ mark på dalern. Ty så

¹⁾ Längre fram i Sept. 1571 begynte ett ännu sämre mynt (25 à 28 mk = 1 Daler) att utsläppas.

många sorter olika mynt kringlöpte vid denna tid i riket, att redan den deraf vållade förbistringen måste göra det omöjligt att säga, hvad som var rätt och riktigt varupris eller icke. Det förekommer mycket ofta i dessa längder uppgift derom, att socknens uppbörd blifvit betald dels i guld, sølf och daler, dels i konung Gustafs mynt, konung Eriks bäste, medelste eller gemene mynt och konung Johans 68, 69 eller 70 års mynt. Och sällan synes man dervid i uppbörden hafva iakttagit vederbörlig skilnad mellan dessa olika slags marks olika silfvervärde. Med ett ord, någon fast hållpunkt för bestämmandet af persedlarnes värde har man häri visserligen icke, och dertill kommer, att det endast med yttersta svårighet låter sig göra att öfverallt få dessa siffror fullkomligt exacta. Å vissa ställen utsättes för hvarje bonde "Summa värdet" af de förut uppräknade partz-lerna och derefter "Summa Skatt"; men å andra ställen erhåller man endast uppgiften: "löper i skatt", hvarvid man, för att få "Summa Värde" har att tiodubbla slutsumman för socknens skatt, men dervid, isynnerhet om socknen är något stor, knappast kan undgå misstag på kanske ett eller par hundratals mark, emedan naturligtvis vid skatteuppbörden tiondedelen togs efter beqvämigheten något rundt, litet högre eller litet lägre, vid hvarje post, än den matematiskt eller statistiskt noggrant bort vara. Dessa differenser äro imellertid icke af den betydelse, att jag för deras afhjelpande kunnat ingå i de oerhördt mödosamma undersökningar, som skulle hafva fordrats för att få fullt exacta summor, ett besvär så mycket mera lönlöst, som dessa siffror, efter hvad ofvan är nämdt, ändock aldrig blefve verkligen exacta. Att jag detta oaktadt likväl upptagit denna kolumn: "Summa Värde", har sin grund dels deri, att man i dessa siffror får en mera åskådlig, om ock blott ungefärlig, totalbild af hvarje sockens ekonomiska styrka, dels också deri, att samma siffror kunna gifva en särdeles vigtig grund för komplettering af uppgifterna rörande persedlarna, der sådana stundom saknas. De äro med ett ord användbara, dessa siffror, i och för en lätt jämförelse mellan de olika socknarna, enär värderingsgrunden är densamma för hela riket, och jag har därför öfverallt, der det varit i fråga att bilda en "Summa Värde" genom tiodubbling af "Summa Skatt" i penningar och silfver, iakttagit att verkställa silfrets förvandling till penningar efter beräkning af 4 mark på lodet, ehuru väl någon gång i handlingarna förekommer, att man å vissa orter värderat lodet silfver till 5 mark.

Vid de nämnda taxeringsregistrens kolumnering och angifvandet af summorna för hvarje socken har naturligtvis en af de viktigaste uppgifterna varit att tillika utsätta antalet af de *skattande*. Dervid har dock den viktiga omständigheten varit att iakttaga, att i åtminstone en stor del af längderna, såsom ock i den för hela riket gällande "Ordnungen" antydes, de skattande fördela sig i tvänne grupper: 1:o) Bönder af allehanda slag, Torpare, Bergsmän, eller *bofaste* och för det mesta jordegande eller -brukande män och 2:o) den *lösa befolkning*, som betecknas med namnen: Husfolk, Husmän, Husqvinnor, Innesbor, Inhysesfolk, Gästmän, Gästqvinnor, Fördelskarlar, Fördelsdrängar, t. o. m. rätt och slätt Drängar och Pigor. I många af socknelängderna är denna fördelning skarpt och tydligt angifven, så att sist i längden, efter det besutna folket, kommer under en gemensam rubrik allt det i socknen beskattade "husfolk" eller "löst parti", och faller det sig då mycket naturligt och lätt att fördela dessa olika skattande på olika kolumner. I andra längder är en sådan skilnad icke, eller högst otydligt, angifven, och är det då stundom särdeles svårt att afgöra, huruvida sådant löst folk verkligen saknats i socknen, eller om deras frånvaro endast beror derpå, att antecknaren glömt utsätta deras karakter. Man kan ofta vara frestad att på egen hand föra åtskilliga af de sålunda utan karakter antecknade in i husfolkkolumnen, då de visa sig ega och skatta för allenast något silfver, koppar eller penningar och ej för boskap; men som dylikt inträffar äfven med sådane, som bevisligen voro besutne, så har jag ansett det rådligast att härutinnan troget följa längdernas egna ord, såvida icke genom andra handlingar från samma tid kan bevisas, att den eller den personen var obesuten.

För att skaffa oss någon större visshet rörande proportionerna af den lösa befolkningen inom socknarna har jag imellertid ansett mig böra annorstädes söka uppgifter derom och funnit sådana i de *Register*, som 1576 och 1577 uppsattes i och för de s. k. *Drängpenningarnes* uppbörd och som skulle upptaga alla *bondesöner, mågar, drängar, husmän* och t. o. m. *embets- eller gerningsmän* (d. ä. handtverkare), som då i orterna förekommo. Resultaten häraf har det dock synt skäligt att, för det mesta häradsvis, anföra i noterna. Derigenom har jag, trots ofvan nämnda svårigheter och osäkerheter, ansett mig kunna försöka en de skattandes fördelning i tvänne grupper, ehuru med någon reser-

vation för en och annan af socknarna rörande uppgifternas tillförlitlighet i alla detaljer. Anmärkas bör också, att man stundom kan vara frestad att till nämnda husfolkskolumn hänföra det icke alldeles ringa antal af "gerningsmän", såsom skraddare, skomakare, smeder, skinnare, som här och der i socknarna äro upptecknade; men äfven dervid möter en likartad svårighet, att de allra flesta af dessa gerningsmän ega en ladugårdsbesättning, som, huru ringa den än må vara, synes utvisa, att desamme verkligen idkat jordbruk och varit bofaste.

I afseende på "Mantalet till taxeringen" är vidare att märka, det en del af dessa längder vid upptecknandet af den befintliga löseghenden äfven gjort anteckning såväl om "öde gårdar" som om de personer, hvilka "intet hafva till att skatta" eller äre "utarmade", "utfattige", "boslitne" e. m. d., under det att andra längder åter icke nämna något om dylika luckor, utan endast redogöra för taxeringens positiva resultat. Jag har äfven här sökt att bilda kolumner för dessa uppgifter der de funnits; der åter inga sådana anteckningar förekommit, sökt utreda, huruvida sådant berott på glömska af antecknaren eller derpå att inga dylika förhållanden funnits att omförmåla.

Den i statistiskt hänseende viktigaste frågan är här naturligtvis den, hvad "*mantalet till taxering*" egentligen betyder, och svaret derå kan knappast blifva något annat, än att det utmärker i det allra närmaste hvar och en öfver sitt gods sjelf rådande person i det dåvarande Sverige, hvilken beteckning också statistiskt kan omsättas derhän, att det ungefär anger *Hushållens antal*. Såsom af sjelfva Riksdagsbeslutet och den dermed följande "Ordning" framgår, skulle till skatt taxeras alla i Sveriges rike, som något egde och kunde skatta, icke blott "de som hemman besitta och bohag hålla", utan äfven de som utan "varafftig våning" drogo kring på bygden och i städerna; icke blott landsbygdens befolkning, utan äfven städernas; icke blott skattebönder och bergsmän, utan äfven i lika mått Kronans och Adelsns landbönder; icke blott Kongl. Maj:ts Fogdar, Skrifvare, Höfvitsmän, Fändrikar, Skyttar, Hoffmän, Båtsmän och Knektar, utan äfven Adelsns enskilde tjenare och fogdar; icke blott socknarnas Pastorer med deras Sacellaner, Kapellaner och Klockare, utan äfven Biskopar. Undantagna voro med ett ord inga andra personer än den egentliga *Adeln* och ingen annan löseghend som den, som var tillstädes på adeliga gårdar under frälsemannens eget bruk. Den brist i de statistiska uppgifterna, som af denna *adeliga frihet* uppstår, är

imellertid icke särdeles betydande: antalet af de hushåll, som dermed äro utelemnade, torde väl för det egentliga Sverige icke kunna uppgå till mer än omkring 300, och sedan man har fått proportionen mellan de öfriga hushållens antal och deras löseegendom, torde det icke vara omöjligt att äfven för den adeln tillhörande löseegendomen räkna sig till några antagliga siffror.

Att ransakningen efter all beskattningsbar egendom med stor noggrannhet försiggått och att sålunda förteckningen å "hushåll" och "öfver sitt gods rådande personer" är så fullständig som man gerna kan begära, derom synas väl längderna sjelfva, som ofvan antydt, bära åtskilliga vitnesbörd; men då man vill å dem bygga någon statistisk utredning, framstår likväl alltid behovet af någon sådan kontroll öfver uppgifternas fullständighet, som ligger i samtida uppgifter från andra håll och i beskattningsregister, för andra ändamål upprättade. Någon fullständig dylik kontroll har jag visserligen icke kunnat förskaffa mig; men så mycket som behöfves, för att icke vara helt och hållet beroende af den uppskrifvande prestens större eller mindre noggrannhet i sockneboarnes registrering, så mycket ledning finner man dock uti de årliga *Jordeböckerna* och deras *mantal till skatt, till fodring och till gårdar*. Man har der åtminstone utvägen att i mera misstänkta fall jämföra by- och gårdsnamnen i taxeringsregistret och i jordeboken (hvilken senare i detta hänseende bör ega ett afgjort vitsord) för att derigenom se, huruvida taxeringsmännen verkligen genomforskat hela socknen eller deraf utelemnad någon del, eller om möjligen i senare tider någon eljest omärkbar lucka i registret uppkommit. Nyttan af en sådan jämförelse har jag åtskilliga gånger erfarit, då densamma t. ex. i några Ångermanlands socknar ledt till den slutsatsen, att en och annan aflägsen by vid taxeringen blifvit förbigången; i Orsa socken, att af taxeringsregistret ett blad gått förloradt o. s. v., och på åtskilliga andra ställen att socknedelar, som i rättsligt och administratift hänseende skiljas från hvarandra och sålunda föras i jordeböckerna på olika härad eller fögderier, i taxeringsregistren deremot, efter den ecklesiastika indelningsgrunden, en och annan gång föras tillsammans med hvarandra.

Vid den jämförelse man sålunda bör anställa mellan taxeringsmantalet (husfolk oräknade) och jordeboksmantalet, får man imellertid alldeles icke fordra eller vänta, att dessa bägge skola till siffran öfverensstämma med hvarandra; det är tvärtom

ganska naturligt, att de i det hänseendet skola vara betydligt olika. Och denna deras olikhet gifver oss ett särdeles intressant vitnesbörd om såväl taxeringsmantalets som jordeboksmantalets natur och beskaffenhet. De bägge stämman tämligen väl ihop i vissa delar af landet, såsom i några trakter af Norrland och Upland; d. v. s. "mantalet" till skatt och gärd i jordeboken är der tämligen lika med hushållens antal, och har ännu icke öfvergått till att vara en stereotyp beteckning för en viss jordrymd, oberoende af de derå boende brukares antal. På ett och annat ställe är jordeboksmantalet större än taxeringsmantalet, men detta beror då alltid på särskilda förhållanden, hvilka jag i noterna närmare har sökt att utreda, och vanligast derpå att jordeboksmantalet innefattar en del för tillfället öde hemman, der ingen brukare eller lösegendom för året fans att taxera. I de allra flesta fall är deremot taxeringsmantalet mer eller mindre, ofta betydligt, öfverskjutande jordeboksmantalet, och beror då detta icke blott derpå att vid taxeringen uppskrefvos äfven de som icke brukade jord, hvilka jag, som nämndt är, försökt att afsöndra i en egen kolumn, utan äfven derpå att jordeboksmantalet redan vid denna tid i de flesta delar af landet betecknade "hemman", för hvilka *en* åbo skattade, under det att å gården suto två eller flera sjelfständiga hushåll¹⁾).

Det är för öfrigt naturligt, att då hufvuduppgiften här varit ett återgifvande af de nämnda taxeringsregistrens data, hafva de ur andra handlingar, jordeböcker och fogderäkningar, hemtade uppgifter mera varit att betrakta såsom upplysande noter till de förra, och har jag därför icke lagt mig vinn om att öfverallt gifva samma detaljerade statistiska form åt jordeboksmantalets data, utan stundom anført dem socken för socken, stundom för bekvämlighetens skull åtnöjt mig med häradssummorna. På ett och annat ställe hafva jordeboksmantalets siffror fått en särskild betydelse därför, att de vid förefintliga luckor i taxeringslängderna och i brist på andra uppgifter varit de enda hållpunkterna för en ungefärlig beräkning af hushållens antal och lösegendomens storlek.

Då det varit af ett visst intresse, att med jordeböckerna till ledning fråga efter utvecklingen under förra hälften af 16:de seklet, har jag vid sidan af siffrorna för 1571 års jordeboks-

¹⁾ På tal om de taxerades antal bör anmärkas, att de i längderna under rubrik "Barnagods" uppförda poster här naturligtvis icke blifvit inräknade i taxeringsmantalet, då dessa förmögenhetsandelar, ehuru i längderna förda särskildt, likväl sällan kunde utmärka särskilda hushåll.

mantal äfven antecknat dem för året 1557¹⁾) samt tillfogat uppgifter om gärdemantalet till 1535 års hjälpeskatt, sådant det framgår af en i Kammar-Arkivet ännu befintlig längd, som omfattar åtminstone en ganska betydlig del af riket.

Då genom de ofta nämnda taxeringsregistren ett godt material har blifvit lemnadt för en svensk landtbruksstatistik i det 16:de seklet genom de särdeles tillförlitliga och fullständiga uppgifterna om de olika *kreatursslagens* antal och dermed *boskapsskötselns* ståndpunkt, har det synts mig vara väl värdt att särskildt eftersörja åkerbrukets tillstånd vid samma tid, för så vidt detta kan framgå af uppgifter om sädesslagens art och om skördarnas storlek. Och lyckligtvis finnes för dylika uppgifter en tämligen fullständig och tillförlitlig källa i denna tids *Tiondelängder* . Det torde knappast vara för mycket sagdt, att i afseende å duglighet som statistiskt material dessa längder i de flesta fall kunna anses öfvergå de primäruppgifter rörande utsädet och skördens belopp, som i våra dagar insamlas genom Konungens Befallningshafvande eller länens Hushållningssällskap. För de gamla tiondeuppgifternas tillförlitlighet borgar oss ett ganska väsentligt intresse af praktisk art: — tiondetagarnes, presterskapets och kronans, intresse för att utfå sin bestämda andel af skörden och att sålunda komma sanningen så nära som möjligt med afseende å skördens storlek. Här emot stod naturligtvis ett annat intresse — tiondegifvarnes — och för så vidt som det alltid måste vara för de senare lättare att undandölja något af skörden än för de förra att utöfva en fullständig kontroll, får man utan tvifvel antaga, att den skörd, som utvisas af den levererade tionden är något mindre än det verkliga skördebeloppet. Men redan detta är en fördel, att man kan med tillförsigt antaga de gifna siffrorna såsom ett minimum.

Formen för sjelfva tiondeuppbörden var för öfrigt vid denna tid sådan, att man i möjligaste mån nära träffade hvarje års verkliga skörd, och formen för redovisningen sådan, att skörden

¹⁾ Källan härför är ett i Kammararkivet befintligt sammandrag kalladt "Länsregister på Cronennes Slott, Gårder, Häreder, Sochnner, och huru mökitt Mantall, som är udi huar sochn medh qvarner och utångar utöfver hela riket pro Anno 1558", "utdragitt af 1557 års räkenskaper aff Per Andersson". Sammandraget är värderikt därför att sjelfva räkenskaperna för 1550-talet icke från något år kunna erhållas fullständiga för hela riket. Det är likväl bristfälligt i ett och annat stycke, bland annat deruti, at K. M:ts Arf och Egne gårdar icke alltid äro inräknade, hvarför jag kompletterat dessa utur de särskilda Arf- och Egne-Jordeböcker, som i K. Ark. finnas från 1557—1558.

utan svårighet kan beräknas genom en enkel multiplikation af tiondesiffrorna. På ytterst få ställen var uppbörden reglerad genom tiondetaxor eller förbytningar. Öfverallt eljest uttogs såden in natura, och skedde detta då för det mesta genom räkning af skylarna eller banden å bondens åker eller af kornet i hans trösklada, verkstald genom prestens och fogdens ombud, hvarefter hvar tionde skyl eller spann i kyrkoherberget infördes. Prestens andel, som med få undantag¹⁾ var *en tredjedel*, uttogs först, och kom, med endast högst få undantag, icke till synes i kronans räkenskap för tionden, hvars uppbördssumma därför i de allra flesta fall utvisade $\frac{2}{3}$ -delar af skörden eller till denna förhåller sig som 1 till 15²⁾. De smärre afbränningar, såsom prostetunna, domkyrkotunna, dammspan, kyrkovärdarnas del, vinsäd, byggningssäd m. m., som redan denna tid förekommo, upptagas alltid, likasom öfriga anordningar och förläningar, i räkenskapens "afkortning", sedan först uppbördssummans brutto blifvit angifvet.

Uppgiften har naturligtvis här varit att få en någorlunda fullständig bild af jordbrukets ställning år 1571, då taxeringen verkställdes på våren detta år, och har jag därför hemtat tiondeuppgifterna ur 1572 års räkenskaper, hvilka redovisa för tionden af 1571 års skörd, en omständighet, som man alltid vid dylika beräkningar noga bör iakttaga, och som förklaras deraf, att hvad som kallas 1572 års räkenskap var färdig till aflemnande vid Michaelis detta år och således icke kunde redogöra för tionden af 1572 års skörd, hvilken icke var fullständigt levererad förr än i början af 1573. Man kan lätt blifva narrad af det vanliga uttrycket: "uppbörd på tionden pro anno 72", men att saken så förhöll sig, som här är framstaldt, bekräftas ytterligare af en och annan tiondelängd, der det med större utförlighet i rubriken heter: "Längd på tienden pro anno 72, som växte anno 71."

En stor förtjänst hos tiondeuppgifterna såsom statistiskt material är den, att, om man vill göra sig besvär med en detaljgranskning, kan man något så när följa i spåren orsakerna till tiondebeloppens växling för olika år; om t. ex. en minskning

1) Dessa undantag: Vesterbotten och några socknar i Ångermanland och Småland, har jag i noterna anmärkt.

2) Härvid får man dock iakttaga, att tunnan i Småland och Vestergötland var omkring $\frac{1}{3}$ större än tunnan i Upländerna och Östergötland, hvadan man för att få ett lika tunnetal för hela rikets skörd får multiplicera Smålands och Vestergötlands tiondetunnor med 18.

berott på felsläende skörd i allmänhet, eller af härjningar och andra olyckor, som hindrat jordens häfd, — eller i hvad mån den, såsom icke så sällan inträffar, uppkommit af medgifna eller själftagna friheter från tiondens utgörande å vissa samhällsklassers sida. För min del har jag därför ansett det vara särdeles viktigt att utom beloppen uppburen tionde äfven angifva *antalet tiondegifvare*, och har ock för detta ändamål genomräknat tiondelängderna, som noga uppgifva, huru stor kvantitet hvarje bonde inlemnad i kyrkoherberget, ofta äfven upptaga namn på dem, som ingen tionde gifvit, med anteckningar sådana som: "nihil seminat", "nihil", "intet", "öde", e. d.

Jämfördt med jordeboksmantalet och taxeringsmantalet visar sig nu detta tiondemantal vanligen något litet lägre, och på åtskilliga ställen är det senares siffra betydligt underlägsen de förras. Sådant beror i vissa trakter, såsom t. ex. i norra Vestmanland och Bergslagerna samt i vissa delar af Småland, helt enkelt derpå, att en stor del af sockneboerna icke brukade någon jord till sädesproduktion. Tämmligen allmänt beror det också derpå, att de ganska vanligt förekommande "Kneckte"-bönderna, isynnerhet om de för tillfället voro borta i rikets tjänst, togo sig frihet äfven från tionden, och uppstår härigenom verkligen en minskning i tiondesiffran, som inverkar på skörde-siffran, och som vid en noggrannare beräkning bör på något sätt ersättas. Hvad de *adeliga gårdarnas* tionde beträffar, så synes den redan vid den tid, hvarom nu är fråga, ytterst sällan i tiondelängderna. I räkenskaperna från Konung Gustafs regering förekomma sätesgårdarna ofta i tiondelängderna med anteckning om tiondebeloppet, men i Konung Eriks tid och Johans första år försvinna anteckningarna om tiondeuppbörd allt mer och mer, och endast gårdarnas namn kvarstå ännu här och der med det efterföljande "nihil" eller "intet" såsom vitnesbörd om att den gamla tiondepligten ännu icke försvunnit ur de mäns minne, som handhade uppbörden. Det är ganska få fall jag lyckats uppleta, då frälsemän år 1571 för sina egna gårdar erlagt tionde.

En orsak till tiondeuppbördens minskning, som vid år 1571 ännu är ganska märkbar i åtskilliga af rikets landskap, är naturligtvis ödesmål till följd af krigshärjningar. Så ligger år 1571 snart sagdt en tredjedel af hela Vestergötland öde, och likaså i en del af Småland. Man kan därför säga, att uppgifterna om detta års tionde icke lemna någon riktig bild af åtminstone dessa landskaps agrarförhållanden, enär de utvisa en

skörd mycket lägre, än hvad der normalt kunde åstadkommas, och med skäl begära att åtminstone erhålla någon ledning för kännedomen om den normala skörden i dessa trakter. Det kan också icke nekas, att beräkningar öfver skörden i allmänhet hafva föga värde, såvida de icke omfatta åtminstone ett så stort antal år, att man kan vara någorlunda förvissad, att det icke är blott ovanligt dåliga eller ovanligt goda skördar som medtagits i räkningen. För min del har jag också ansett denna fråga så viktig, att jag trott mig böra försöka att genom en något vidsträcktare undersökning komplettera den kännedom, som af tiondelängderna för 1571 kan vinnas, medelst liknande uppgifter om tiondeuppbördernas resultat under Konungarna Gustafs och Eriks samt Johans första regeringsår. De behållna urkunderna förefinnas väl icke i så fullständigt skick, att man för många år kan få tiondeuppgifter öfver *hela riket*, men det gifves åtskilliga landskap, för hvilka en eller annan tioårs-serie kan blifva fullständig, och för de öfriga kan man åtminstone få så många årsuppgifter, som äro af nöden för att bedöma, huru stor landskapets afkastning i medeltal kunde vara.

För hvarje landskap äro dessa summariska tiondeuppgifter här sammandragna i särskilda tabeller, så vidt möjligt ordnade efter häradena, och de speciela anmärkningar, som dervid varit att göra, förekomma hvar på sitt ställe antecknade.

Slutligen har jag, då fogderäkenskaperna ofta nog derom meddela intressanta uppgifter, sökt att för de olika landsdelarna sammanställa statistiska data rörande öfriga hufvudnäringar, såsom fiske, bergsbruk, väfnadsslöjd, smide och vapentillverkning m. m., hvaraf man visserligen oftast icke får något annat än antydningar, men som dock teckna verkligheten i mera lefvande drag, än de allmänna författningarna eller speciela kungliga brefven kunna gifva. Rörande dessa förhållanden har det, ännu mindre än i afseende å tionden eller den administrativa organisationen, varit möjligt att öfverallt vara fullständig i detaljerna eller uppleta alla de data, som i fogderäkenskapernas stora serie äro förvarade; det må vara nog, om kommande forskare af det här meddelade kunna få anledning att i dessa och dylika källor söka grundligare kännedom om bygdernas äldre historia.

Till en fullständig topografisk och statistisk beskrifning skulle äfven höra en noggran redogörelse för beskattningen vid denna tid, och den kunde här synas vara så mycket mer på sin plats, som de här begagnade handlingar just i detta stycke

meddela de säkraste och fullständigaste uppgifterna. Men en sådan redogörelse skulle, för att blifva tillfredsställande, nödvändigt komma att ingå i vidlyftiga detaljer, hvilka måste betydligt föröka detta arbetes vidd, och det synes mig därför bättre att förbehålla densamma för ett särskildt arbete, som jag hoppas att en gång få utföra, och der skatteväsendet kan framställas icke blott statistiskt för ett bestämdt år, utan i sin utveckling under en större tidsperiod.

Likaså är här, hufvudsakligen af det skälet att jag ännu icke har materialet fullständigt genomarbetadt, i den topografiska beskrifningen tomrum lemnadt för de adeliga sätes- och ladugårdarna, rörande hvilka fogderäkenskaperna sällan hafva några uppgifter, och som man därför endast känner efter namnen i köpebref och arfskiften eller tillfälliga uppgifter i de äldsta tionde- och rusttjänst-längderna.

För öfrigt är det naturligt, att då källorna för de i detta arbete meddelade uppgifter hafva varit att sammanleta från flera olika håll, och då tidens härjningar icke sparat vårt Kammararkiv, framställningen skall lida af åtskilliga luckor, hvilka det knappast finnes någon utsigt att få fylla, annorledes än genom mer eller mindre säkra beräkningar. Så äro t. ex. tiondelängderna för Södermanland och för Östergötland från år 1572 till stor del uppbrända och saknas äfven för de närmast liggande åren; för Nerike finnas tiondeuppgifter endast från 1573. Jordeböckerna äro här och der förkomna för år 1571 och måste då ersättas genom motsvarande jordeböcker från 1570, 1572 eller 1573, hvilket dock i de flesta fall är af mindre betydelse. Värre är, att taxeringsregistren icke för hela riket äro i behåll: de saknas alldeles för större delen af Vermland, för Frökinds och Redvägs härad i Vestergötland; för Vestbo, Östra härad, Konga och Kinnevald i Småland; för nästan hela Tiundaland och större delen af Attundaland i Upland; för nio härad i Södermanland och hela det egentliga Nerike. För öfrigt saknas en och annan socken, ehuru sådana smärre luckor äro ganska sällsynta. Hvad beträffar Finland, hvilket jag, såsom också synes af arbetets titel, i denna beskrifning alldeles förbigått, är det all sannolikhet. för att taxeringsregistren till Elfsborgs lösen för detta landskap ännu äro i behåll i det finska senatsarkivet, dit de 1812 förflyttades tillika med alla öfriga Finland ensamt rörande räkenskaper och jordeböcker, och jag förmodar, att Finlands egna forskare kunna ega intresse af att bringa till allmän kännedom resultaten af dessa för landets inre historia viktiga

dokument¹⁾. — Huru jag i öfrigt sökt att fylla de luckor, som å ofvan nämnda ställen uppstått, är noggrant angifvet i inledningen till hvarje särskildt landskap.

Öfverlemnande i allmänhetens händer detta första försök till en statistisk beskrifning öfver vårt land för tre hundra år sedan, anhåller jag till sist om benäget öfverseende för de brister och fel, som i sjelfva bearbetningen kunna förekomma. Så vida omständigheterna det medgifva, hoppas jag att framdeles få fortsätta denna statistiska beskrifning med en liknande från 1600-talets första hälft, stödd på de i Kam. Archivet förvarade register till Mantalspenningarna och Boskapshjelpen samt öfrige räkenskaper och jordeböcker.

Slutligen anhåller jag att härmed få betyga min tacksamhet för *Hr Statsrådet och Chefen för Civil-Departementet P. A. Bergström* och *Hr Medicinalrådet och Chefen för Statistiska Centralbyrån F. Th. Berg*, genom hvilkas intresse för detta arbete det blifvit möjligt att få kostnaderna för sifferafskrifning och tryckning betäckta, samt för *Hr Kamreraren C. Sandberg*, hvars råd och hjälp vid detta som andra arbeten af liknande art varit mig af oskattbart värde.

Till sist vidfogas såsom bilaga det Riksdagsbeslut, hvarifrån beskattningen till Elfsborgs inlösen m. fl. ändamål var grundad.

¹⁾ Det torde förtjena en undersökning, huruvida möjligen liknande taxeringsregister äro i behåll äfven för Danmark. Att en beskattning af tämligen nära likartad beskaffenhet öfvergått äfven detta land åren 1566—70, omtalas af *P. V. Jacobssen*: *Det danske Skattevæsen under Christian III och Fredric II*, p. 62—65. Af flera skattebefragningar framgår, att en detaljerad undersökning af "qvæg"-antalet försiggått, så att det synes antagligt, att några längder på boskapen blifvit upprättade.

Menige mans förseglingh, som wore för:ne till thenn herredagh, som wår hollenn i Stocholm thenn . . . Januari 71. dat. thenn 25 Januarii anno ut supra.

(R. Reg. 1571, p. 13).

Wij effterscr:ne Göre her medh allom witterligitt, Att efter then Stormechtigste högborne Furste och herre, Her JOHAN thenn Tridie, Swerigis, Götis och Wendis Konungh, Wår A. N. Herre, haffwer nu latidt förschriffue och kalle någre udaff menighe Swerigis rijkets Ständer hijtt til Stockolm til een allmennelig Rijkzdagh, ther till och wij udaff thenn landzände N. äre wordne uthschickede, Opå thett H. K. Mtt. medh oss förhandle måtte um någre Rig:ns högwichtige och anliggiende wårff och ärender, Så haffuer H. K. Mt ibland annett nådt latidt oss förstå, Att then skadelige och longwarige feegde, som haffwer waritt emellen tesse Trenne Rijker, Swerige, Danmark och Norige sampt the Lybske, Är nu genem Gudh alzmechtigstes tillhielp Och H. K. Mttz store flijth, umsorgh och bekostnedt worden affskaffett och freedh och eenigheet tesse Riiker emellen igen uprättedt, för hvilken store gunst och Konge wålgärning, wij H. K. Mt på thett underdånig:te betacke, Och wele oss ther emoth, såsom trogne och rätt-rådige undersäter ägner och bör, Och såsom wij H. Konge Mttz loffwett och sworidt haffwe, altiid trogne, wåluillige, hörige och lydige late oss befinne, till H. Konge Mttz och K. K. Mttz liifzarffuingers gagn och bedzte, så lenge wij leffue, Och efter same frijdzhandell icke anners haffwer kunnet kome till fullkomligt besluth, uthen att aff Swerigis rijke måtte utloffues och uthgiffues een Stadtlig Sume png:er till att igenlöse Elffzborgz slotth medh igen utaff the Danske, Seden att Wardbärgz slotth, som theremoth hade kunnet bliffuit them effterlatidt, bleff så förrådt, och är kommet oss Swenske iffrå hender, Så allthenstund wij och Swerigis Riikes ständer nog samptt kunne besinne, hwad macht ther opå ligger att samme befästning Elffzborgh icke måtte bliffue iffrå Swerigis Crone, uthenn kome ther under igenn, Synnerligen för thenn orsaak skuld, att wij Swenske icke måtte ware stengde iffrå Westersjön, Derföre haffwe wij med menige Rig:ns Stender, som udi thenne herredagh församlede waritt haffwe, loffuett och samptyckt, att *wii till för:de Elffzborgz slotts igenlösning, Tessliges till thett fremmende Kriigzfolks affbetalning, som oss här till fasth haffwe betungett, Sammeledes till andre Riig:ns anliggende nödtorffter, wele utgöre Een hielpskatt, udi sölff och peninger, wijdh thett sätt, som här efterfölger. N. Att wij och alle Bönder, Boomän och andre, som hemen besittie udöffuer alt Westergötlandh, wele och skole utgöre till Rig:ns bädzte i så måtte som förberört är Een Tijendedeel aff alle wåre lösörer, udi Guld, Sölff, peninger, Kopper, Theen och Boskaap¹⁾*, Och skole for:de partzeler udi thenne utläggning således

¹⁾ Kursiveringen af utgifvaren.

bliffue wärderede N: . . . Och skal samme hielpskatt med thett allerförste bliffue utgjord, udöffwer allt Westergötlandh, och them tillhonde leffwererett, som H. Kong. Mtt: ther till förordnendes warder, *effter som Sex eller Tolff beskedelige män, udi hwar sochn, sampt medh H. K. Mttz. trogne män och utschickede ther um rättwäisligen och medh theris eedh kunne ransake och lage* ¹⁾, hwilkett allt sammens, wij såsom fullmyndige utschickede, på wåre och then menige mans wågne, udöffuer heele Westergöthlandh, her medh fullkomligen loffwe och tillseye. Och tess till yttermeere wisse och meer Stadfästelse lathe wij wetterligen hengie wåre häredz Signeter nedem för thette breff, som giffuitt och schriffuitt är die et loco ut supra.

Mutatis Mutandis till alle andre landzänder

Item till alle städer, The obrände skole utgöre Een Tolffte deel aff alle lösörer. It. Een årss opbörd aff alle legehush och gårdar sampt anen rånthe.

It. the brände Städer, skole utgöre een Adertonde del, och findz ordning och wärdering i protocolon pro Anno 1571.

Ordningh eller förslagh, huruledes theen hielpeschatt medh sinn wärderingh och aff huadh partzeler hon skall utgiöres som opå lagdt är aff alle landzänder öffuer heele Riiket.

Guldh	} aff tesse partzeler, skall utgöres een Tridiedeel ²⁾ (?) udii sielffue parttzelerne
Sölff	
Daler	
Penning:r	
Stongiern	
Osmundzjern	
Plåtekopper Råkopper	

Spannemål huar Tiende span. Doch skall affradh Sädeskorn och Salebärgs hielpen först afftages

Then 1 ₤ (L₤) 10 mark	} löper (i skatt) på ₤	} 1 mark 1 mark 6 öre
Messing 1 ₤ (L₤) 10 mark		
Kopper 1 ₤ (L₤) 7½ mark		

Ståål	} Löses hwar Tiende deel effter som thet går och gäller
Tackjern	
Spiik	
Hestskor och	
Annet Smide	

¹⁾ Kursiveradt af utgifvaren.

²⁾ Tydliggen felskrifvet för "Tiondedel".

	(värderas)	(skatten deraf)
Gill Oxe	15 mk	12 öre
Käfflingz Oxe	12½ mk	10 öre
Koo	10 mk	1 mk
4 års stut	7½ mk	6 öre
3 års stut	5 mk	4 öre
2 års stut	2½ mk	2 öre
1 års stut	1¼ mk	1 öre
Bock och geet	1¼ mk	1 öre
Suin	1¼ mk	1 öre
Fåår	1¼ mk	1 öre

Hester, } — efter som the äre gode till huar Tiende penning
Stodh }

Räntepenger och barnapenger.

Thenne forne hielp skall utgöres af Biskoper, Prester, Bäragsmän, Skattebönder, Landbönder och Frelsislandboer, Item aff fougder, Skriffuere, höffuidsman, fendricher, Skyttare, hoffmän Kneckter, Båtsmän och alle som hemen bruke och bohag holla, Så wäl adelens tienere som Kong. Mts tienere

Schreddere }
Skinnere } som gåå och arbethe hos bönderne och haffwe ingen
Skomakere } warafftig wåning skole och utgöra
Embetismän }

Dagakarlar både (på) bygden och i städerna

Item unge Karler och drengier, som bruke en deel aff hemenet och utgöre hvarken lijke eller rätt någorstädes

Udij Städerna aff alle köpmans wharer som bruukas till handling både utlenska och inlenska warur Item willwarur skole utgöras, effter sin egen wårderingh, aff the obrände städer ½ deel och aff the brände ⅓ deel Item aff alle Landzköpmän ⅓ Deel

Legohus }
Bryggiehus } een åarss rånthe, heller huar Tiende Tolffte och
Badstugur } hvar adertonde penning effter som beviliget är
Bodar }
Tompter }
Gårder }

Af ett bref "till them som äre förordnade till att opbäre hielpeskatten i hwar landsände" d. 23 Febr. a:o 71 framgår vidare, hvilka

dessa voro och i hvilka landsändar skatten blifvit uppburen. Der nämnas.

”Thesse effter:ne äre forordnade opbäre Sölffskatten udi hwar landzände:

Her Bengt Gylte } udaff *Wessmanne-* Eric Nilsson } udi *Norlanden*
Lars Jespersson } *land och Dalerne* Johan Siggesson }

Eric Bielke } udi *Upland* Her Erik Göstafsson — Udi *Westergötland*
Nils Larsson }

Her Jöns Gera } udi *Östergötland* Her Erik Gyllenstjern } udi *Småland*
Christoffer Olsson } Jöns Arfvidsson }
Ulf Persson }
och Knut Persson }

Her Anders Persson } udi *Tij härads* Her Måns Svensson — på *Öland*
Mats Nilsson } *lagh*

Hans Larsson till Isnäs } *Udii Viborgs* } udi *Södra och*
} *och Nyslotts* Her Henr. Claesson } *Norra Finland*
} *län* } *mz Sättegund*

Lars Joensson } udi *Österbothnen*
Fougden }

Norrland,

till hvilket Gestrikland nu hänfördes, var vid midten af 16:de seklet i *administrativt* hänseende indeladt i 5 till 10 fögderier. År 1571 sammanföllu fögderierna inom den egentliga Sveuska bygden med provins-indelningen, så att de uppgingo allenast till fem: *Vesterbotten, Ångermanland, Medelpad, Helsingland* och *Gestrikland*. Men före denna tid förekomma åtskilliga andra indelningar. Under 1540-talet finnas några år (1540, 41) Helsingland och Gestrikland samt ännu längre Ångermanland och Medelpad (till 1552) sammanslagna under gemensam fogde. År 1556 är Vesterbotten deladt i två fögderier, norra och södra, och sitter då södra fögderiets fogde på Umeå prestgård, men redan 1557 äro fögderierna 3, följande året 4: a) Umeå gård och socken, b) Luleå gård och socken med Piteå socken, c) Skellefteå, Bygdeå och Löfånger samt d) Torneå och Kalix. Sedermera sker häruti flere förändringar, till dess hela Vesterbotten åter kommer under en fogde år 1566. Från 1557 till 1561 är likaledes Helsingland deladt i två fögderier, norra och södra, och från 1557 till 1569 (sedan äfven 1596 och 1597) finner man Gefle stad med de 4 socknarne Hille, Valbo, Ockelbo och Hamrånge under "Gestriklands" fogde, medan de andra 5 socknarne, Torsåker, Ofvansjö, Fernebo, Årsunda och Hedesunda, äro sammanslagna med de nästgränsande socknarne i den s. k. Nedre Bergslagen. Sedan sålunda fögderierna efter upplösningen under 1550-talet, hvilken stod i samband med bildandet af afvelsgårdar¹⁾, åter blifvit bragta till sina naturliga gränser, bibehöllo de dem stadigt intill begynnelsen af 17:de seklet, då ånyo åtskilliga förändringar vidtaga.

Under krigsåren från 1564 till och med 1570 räknas som bekant äfven "Jämteland" och "Herredalarnne" till Sverige och redovisas för dem af svenska fogdar.

För öfrigt förekomma då och då, utom de territoriela landsfogdarne, äfven i Norrland åtskilliga andra slags fogdar, såsom fogden öfver Elfkarleby laxfiske, tillfälliga fogdar för kostgärder samt *Lappmarks*-fogdarne.

¹⁾ I Vesterbotten erlade bönderna på 1560-talet och ännu 1571 8 läster (1,528 L&S) smör i en "Stadga för de afvelsgårdar, som skulle hafva blifvit bygde i Bottnen"; en friköpning, som äfven annorstädes förekom.

Administrationen besörjdes år 1571 enligt räkenskaperna för årslön af följande personal:

- i *Vesterbotten* af fogden och skrifvaren samt 8 hoffmän; hvarjämte en "tynnebindare" och 16 laxefiskare, som akta på Kronans och böndernas fisken hela sommaren om, erhålla hvar 4 à 3 mk.
- i *Ångermanland* af fogde, skrifvare, underfogde (årslön 24 mk, kläde 16 mk) samt 8 fogdetjenare och 4 laxfogdar (hvar till årslön 20 mk och till kläde 12 mk).
- i *Medelpad* af fogde, skrifvare (årslön 40 mk), laxfogde (årslön 28 mk), 4 fogdetjenare och 1 tynnebindare (årslögen hvar 20 mk, kläde 12 mk), hvarjämte en bonde, som aktar på laxfisket, har 12 mk.
- i *Helsingland* af fogde, skrifvare, laxfogde (årslön 16 mk, kläde 12 mk), 12 fogdetjenare (årslön 16 mk), 17 fiskare (årslön 1 à 2 mk).
- i *Gestrikland* af fogde, skrifvare, 4 fogdetjenare (årslön 20 mk, kläde 16 mk), 2 fiskare (årslön 16 mk, kläde 12 mk), 1 skeppare (årslön 30 mk, kläde 24 mk), 1 pytkere (på Kronans fartyg) årslön 6 mk; samt 1 kokerska (årslön 8 mk, kläde 8 mk); hvarjämte vid Kronans såg i Testeboån aflönas 1 sågare med 16 mk. En såge-byggmästare har ett skattehemman fritt för utskylder, likaså skepparen på K. M:ts skepp ett hemman fritt.

Af handlingarne synes framgå, att år 1571 endast fogden i Gestrikland bodde på afvelsgård. De öfriga redovisa ej för utspisning eller öfriga utgifter, som höra till en afvelsgård, och bodde antingen på egna gårdar, eller på gamla kronogårdar utan redovisningsskyldighet för afvel och brukning. Fogden i Vesterbotten bodde någorstådes i Umo socken; fogden i Ångermanland bodde i Biärträds socken på den s. k. Kungsgården¹⁾. Fogden i Medelpad satt antagligen på Kungsnäs i Sellånger. Fogden i Gestrikland bodde på "Gefle gård".

Fogdarnes aflöning var öfverallt 100 mk i årslön och vanligen 24 mk till borgakläde, skrifvarens 24 mk till kläde och 60 à 40 mk i årslön. Fogdarne hade dessutom åtskilliga förmaner, så:

¹⁾ För kungsgården i Ångermanland redovisas ej i räkenskaperna förr än 1591, då fogden lemnar den ifrån sig till de bönder, som hitflyttade från Hof och Fogelsta (der Hernösand bygdes). Då visar inventariet, att på gården såddes 28 tunnor korn och bergades 206 lass hö.

fogden i *Vesterbotten* förläning af 96 t:r tiondekorn, skrifvaren d:o 16 t:r;

fogden i *Angermanland* förläning af ett kyrkehemman *Styrnäs* i Styrnäs socken fritt för utskylder, frihet för sin tionde (4 sp. korn, 1 fj. råg) samt i förläning af tionden 84 t:r;

i *Medelpad* fogden 36 t:r, skrifvaren 8 t:r af tionden;

i *Helsingland* hade fogden Hans Garp 96 t:r korn af tionden;

i *Gestrikland* hade fogden af tionden 16 t:r, skrifvaren 12 t:r.

De flesta kronoutgifterna gingo i allmänhet i Norrland till underhåll och byggnad af *fisken*, dernäst till uppköp af skinn och vadmal, samt i Gestrikland till Kronans sågeqvarn i Testeboån, der år 1571 sågades 1,020 stockar till 26 tolfter botnebräder (3 à 5 bräder af stocken), 381 tolfter sågebräder (5 bräder af stocken) samt 85 tolfter bakspån, allt af de stockar, som bönderna utgjort till hjälp och byggning; i Helsingland till inköp af hillebarder och rör af smederna. "Gården" i Gestrikland var obetydlig, såsom synes af inventariet: der fanns blott 1 häst och 3 svin, samt något fateburspersedlar, fiske-, qvarn- och smidedskap. Sågen hade 3 sågar. Förläningarne eller "afkortningarne" voro också särdeles ringa. En af de betydligaste var *Gefle stads* frihet på taxan (1000 mk), *Anders Sigfridssons* (lagmannens) förläning af Norrala och Tröne socknar med all årlig ränta samt en gård "benämd ladugården" i Söderala socken; samt ryttares och knektars friheter för skatt, "när de läto sig bruka mot rikets fiender".

Lappmarkerna, hvarom i 1571 års taxeringsregister inga upplysningar förekomma, då lapparne ej skattade till Elfsborgslösen, voro vid denna tid lagda under fyra Konungens fogdar och fördelades i

Torneå- och Vestersjö-lappar... mantal	{	Tornö-lappar ... 131.
		Vestersjö-lappar 356 ¹⁾ .
Piteå-lappar (1570)..... mantal	{	Fjell-lappar ..... 49.
		Gran-lappar ..... 64.
Luleå-lappar ..... mantal	{	Fjell-lappar ..... 8.
		Gran-lappar ..... 70.
		Unge personer... 18.
Umeå- o. Ångermanne-lappar... mantal.....		37.
		<hr/> Summa Lappar 733.

¹⁾ Här af 194, som ingen skatt utgjort.

Af längderna öfver Lappskatten under perioden 1554—1570 finner man Lappbyarnes namn och antal:

i <i>Tornö</i> Lappmark...	{	Lulæby, Thingevere, Ronnala, Ingritby, Koutokeino (Enontekis), Lappajerff, Tenoby, Usioioki, Affuiowara;
i <i>Vestersjö</i> Lappmark	{	Varanger, Porsanger, Alten, Laxfjerd, Konungsfjerd, Lerbotn, Billerby, Hval- sund;

hvarjemte om Lapparna i Korpeby, Spillerby, Oxefjerd, Ullön, Örreby, Strömby, Berghby, Nossby, Hvalsund, Repeby, Grunfjerd, Långsund, Gallafjerd, Malanger, Saltenvik, Grönojordby, Tredvik, Funeby, Söderby, Batsvik, Skidhenegby, Ladberg, Inneharen, Råttvik, Håckvik och Sievasker säges, att "de ingen skatt betalt, sedan denna fejden begynte";

i <i>Lule</i> Lappmark	{	Soxjoch, Jochmock, Tåspeinås, Syries- locht;
i <i>Pite</i> Lappmark.....	{	Arffuesjairsitt, Lochtsitt, Semetsjaur- sitt, Laissitt;

i Umo och Ångermanland nämnas inga särskilda Lappebyanamn.

Lappskatten utgjordes nästan uteslutande i skinnvaror, mest mård och gråverk. År 1571 var inkomsten deraf för Kronan: Mårdskinn 120 (värderade till 5 mk stycket), utterskinn 54 st., gråskinn 3,200 st., bäfverskinn 36 st. m. fl. skinn; 4 skeppund gäddor, samt af Tornö-lappar 309 daler, 370 lod silfver m. m. Konungens fogdar bedrefvo dessutom för Kronans räkning rätt stor handel med Lapparna i skinnvaror och renar, hvaraf för Kronans räkning höllos några hjordar.

Hvad *mantalets* betydelse i Norrland beträffar, synes det mig troligt, att det i allmänhet betecknar antalet af besutne och skattande bönder, samt att det mer, än vanligen är fallet i det öfriga Sverige, träffar tillsammans med *hushållens* antal. *Jordebokens* mantal är dock i detta hänseende minst noggrant, ty då bonden hade gift son eller dotter och deras familjer suto kvar i någon stuga på hemmanet, upptogos de sannolikt icke särskildt i jordeboken, som endast tog hänsyn till hufvudgården. Större rättelse har man då af mantalet till *tionden*, hvilken synbarligen

på flere ställen utgjordes särskildt af hvarje skördare; så ock af mantalet till *taxeringen* 1571, hvilken också i de flesta fall öfvergick hvarje hushåll, som sjelf egde boskap, silfver, koppar m. m. d. Såsom i noterna är anmärkt, träffar denna regel dock ej alltid in, och får man då för hushållens beräkning hålla sig till den för hvarje fall högsta siffran inom de tre kolumnerna. Hvad särskildt bogamantalet i Vesterbotten beträffar, heter det i undervisningarne, att det omfattar "hvar bonde, måg eller son som kunna spänna boga"; men då man finner, att proportionen mellan böndernas antal enligt jordeboken och bogamantalet år 1571 är allenast som 2,380 till 2,687, d. v. s. att vuxna söner och mågar skulle hafva varit blott 307 på 2,380 bönder, så synes det knapt antagligt, att alla söner öfver t. ex. 16 år skulle kunna vara inräknade i den senare siffran. Genomgår man bogamantalslängden, så återfinner man der alla jordebokens bönder, hvarvid för en del af dem står antecknad ett "M" eller ett "S", betydande son eller måg, hvilket då för gården gifver dubbelt mantal mot i jordeboken; och torde man häraf kunna sluta, att bogamantalet upptager utöfver jordeboksmantalet allenast sådana *hushåll*, som bredvid bondens eget suto på oskiftad gård. Som man af jämförelsen mellan boga- och taxeringsmantal finner, gifver det senare någorlunda lika siffror.

I afseende å kreatursbesättningen är anmärkningsvärdt, att oxarnes antal i längderna är så ytterst ringa. Man kunde frestas misstänka, att de ej blifvit riktigt uppgifna, då väl för afvelns upprätthållande åtminstone en tjur borde finnas i hvar socken inom dessa vidsträckta områden. Troligen innefattas dock tjurar bland de "stutar" till 4 år, som här äro förda i ungnötskolumnen. Att oxar voro sällsynta i Norrland är säkert. Bland andra bevis härför kan anföras, att enligt anteckning i 1571 års fogderäkning presterna i Ångermanland gifvo till bergsbruket (vid Sala) hvar 1 kohud, "ty ther kunne icke finnas gille oxhudar ther i landet"; detsamma säges om bönderna, som i stället gifva 6 Læ torrt kött. Liknande bref finnas för Medelpad.

Socknar.		Jorde- boks- mantal 1557.	Taxerade 1571.		Antecknad och taxerad								
			Be- sutne.	Hus- män.	Guld.	Silver.	Koppar.		Tenn, Messing.	Penninger.	Hästar, Stod.	Gille oxar.	
I Vesterbotten.					St.	Lod.	L. R.	R.	L. R.	R.	Mark. ö.	St.	St.
1	Bygda	211	210	10	2	882: 4	220: 2	5: 15	795: —	230?	—		
2	Calis	202	221	5	—	482: 3	209: 1	23: 11	100: —	226?	—		
3	Lula	410	437	—	44	5,326: 2	584: 5	166: 3	2,231: —	521?	—		
4	Löfånger	186	184	2	5	553: —	214: 8	5: 11	1,198: —	183?	—		
5	Pita	274	269	—	5	1,605: —	386: 5	76: 18	1,310: —	264?	—		
6	Skellefta	383	389	3	13	1,462: 2	462: 4	38: 15	2,482: —	500?	—		
7	Tornöå	292	335	—	12	2,412: —	224: 3	37: 12	864: 2	249?	12		
8	Uma	448	475	—	20	1,887: 1½	689: 11	54: 6	876: —	426?	5		
Summa		2,406	2,520	20	101	14,612: ½	2,989: 19	408: 11	9,856: 2	2,599?	17		

I Vesterbotten förekomma få sådana personer, som äro noterade med särskild karakter: i Bygda en *smed*; i Lula en *skräddare*; i Löfånger en *skräddare*; i Pita två *skräddare*, och en *köpmän*; i Skellefta en *skräddare*. Såsom längre fram visas, drefvo många bönder köpmanshandel.

Drängeregistret fr. 1577 upptager för Vesterbotten 565 Böndernas "Söner, mågar eller Drängar".

Hästarne äro i Vesterbotten för det mesta angifna till värdet och sällan till antalet, när de äro flera än en. Af de värdeangifvelser som förekomma, då blott en häst eller stod är antecknad, ser man, att värdet växlar mellan 2½, 5, 7½, 10 och 15 mk. Jag har derfor måst tillskapa en norm för beträkningen af antalet och då öfverhufvud räknat hvar häst (när flere förekommit) för 10 mark.

Rörande socknarnes utsträckning vid denna tid kan af bynamnen i de olika registren åtskilligt anmärkningsvärdt inhemtas:

Bygdeå socken omfattar nuvarande Bygdeå och Nysätra tingslag och nämnas här en stor del af de nuvarande byalagen.

I **Calix**, som är odeladt, går bygden upp till *Röduppfors*, der 2 åbor bygga, och följer sedan elfven utefter med Vännäs, Heden, Nyby, Grelsby, Svartby, hvarefter i Neder-Calix anträffas Vestanå, Morajärf, Kamlunga och vid elfvens nedre lopp de flesta af de nuvarande byarne. Närmast Torneå-gränsen träffas *Sangis* och vid Luleå- (Råneå-)gränsen *Idbäcken*, *Töre* och *Siknäs*.

Luleå är deladt i fyra fjerdingar: Ö-fjerding (kring *Persö-fjärden*) från Skatmark till Rutevik; Sunnersta fjerding kring Luleelfvens nedre lopp från Sunderby nedåt Eriksnäs; Åå fjerding innefattande byarne uppefter elfven från Avaby och Unby med Sävastby, Boden, Heden m. fl. till Bredåker, Svartlå och *Haras*, som är socknens högst upp i landet belägna bygd; samt Nordesta fjerding, innefattande nuvarande **Råneå** socken från Mjöbäck, Avan, Jämtö och Råneå upp till *Nimmeslett* och *Degerslett*.

Löfånger omfattar samma byalag som nuvarande Löfångers tingslag och Gammelbyn (i Burträsk).

I **Piteå** träffas vid elfvens nedre lopp flera af de nuvarande byarne: Jäfre, Hemmingsmark, Högsböle, Pitholmen, Sandön, Trundanå, Rosvik, Böle, Öjebj, Portsnäs, samt Kopparnäs, Arnemark m. fl.; längst upp ligga Muskus, Korträsk, Visträsk och *Mausjärf* m. fl. samt längst bort i vestra hörnet Gråträsk.

Lösegendom år 1571.							Jordeboken 1572.		1/4 Tonden af 1571 års skörd.		Socknar.		
Kor.	Nöt.		Får.	Gälder, Bockar.	Svin.	Summa värde.	Jordeboksmantal.	Bogamantal.	Decimantes.	som gifva			
	4 a 3 års.	2 a 1 års.								Korn.			Råg.
St.	St.	St.	St.	St.	St.	Mark.				T:r.	T:r.	I Vesterbotten.	
1,305	5	314	2,121			24,006	204	220	203	65 $\frac{1}{2}$	—	1	Bygda.
1,317	172	630	1,053	609	40	23,221	206	272	209	100 $\frac{3}{8}$	—	2	Calis.
2,833	307	920	3,373	1,247	408	73,588	396	440	410	196	—	3	Lula.
1,397	—	159	1,921		8	23,200	189	200	187	75 $\frac{1}{2}$	—	4	Löfånger.
1,639	304	711	1,010	1,501	191	38,275	251	286	248	122	—	5	Pita.
2,118	1	632	2,252	1,294	290	43,955	376	398	390	169 $\frac{1}{2}$	2	6	Skellefta.
1,604	80	464	17	559	4	32,958	306	395	305	30 $\frac{1}{2}$	—	7	Tornöo.
2,956	90	398	2,350	2,839	436	57,137	452	476	455	198 $\frac{1}{2}$	—	8	Uma.
15,169	959	4,228	4,668	6,891	1,461	316,340	2,380	2,687	2,407	957 $\frac{1}{2}$	2		Summa.

Skellefteå omfattar nuvarande Skellefteå och Burträsk tingslag och träffas här byalagen vid Åby-elf (Åby, Kallbomark, Gåsmark), Byske-elf (Byske, Selet), Kåge-ån (från Store Kåge, Kusmark m. fl. till Lillkåge), Skellefte-elf och Malån (från Ursviken, Innervik upp till Norsjö och Holmträsk), vidare nästan alla byarne söder om elfvens utlopp; hvarjemte i nuvarande Burträsk märkas Ljusvattnet, Villvattnet, Långträsk, Bygdträsk och Burträsk med stort antal inbyggare. Kalträsk nämnes ej.

Torneå socken tyckes ej gå längre upp än till Joxengh, Turtola, Mariasare och Pello; utefter elfven ligga sedan Kivikangast, Hapakyle, Matrengi, Armasar, Niemis, Ruskula, Alkula, Kojnokyle, Hjetaniemi, Peckila, Helsingeby, Vitsanemi, Korpikyle och Karunge ner till Kukkola; — vid gränsen mot Kalix träffas Seivis. Flera af dessa byar ligga nu på ryska sidan. Som en af de betydligare byarne på hinsidan elfven bör och nämnas Wojkala (30 åbor), så ock Ramoo (33 åbor), Kakama (10 åbor), Svensare (10 åbor) och om vi dertill upptaga Vånom, Kielspeck, Lafvanäs, Nären, Björkön och Pothan, så är hela dåvarande Torneå socken specificerad. Vid Tornöo hamn funnos inga bönder, utan blott "bodar" för markuadstillfällena. Anmärkas bör, att åboernas namn, äfven i de finskt benämnda byarne, äro svenska. Jöns Salme, Oluf Alcka, Jöns Kauren (i Wojkala), Nils Arranen lappfogde, Anders Rudilain äro de enda finska jag kan upptäcka.

Umeå omfattar nuvarande Umeå tingslag med Säfvar och Vännäs samt en del af Degerfors tingslag, som dock ej synes hafva varit bebygdt särdeles långt upp. Byarne äro:

a) *Nordsta treding*: Seuare (16 åbor), Norra boden, Ön, Oste Näs, Holmön, Vestertegh, Gummesmarck, Påleböle, Bosmark, Hemmismarck, Anundsmarck, Ostensmarck, Hyögmark, Tuäramark, Tolfsmark, Bulleemack, Öfverhyske, Grubbe, Yterhyske, Benekeböle, Sandöo, Ytertaffe, Tennbeck, Indertaffe, Thessyöböle, Södraforsa, Theffte (12 åbor).

b) *Sundersta treding*: Chassamark, Claffböle, Diekneböle, Björnsjön, Böstadh, Södremyöla, Hörne, Becken, Normelun, Bölet, Stecksjön (15 åbor), Oböle, Ström, Stäcke, Anunsmarck, Degernes, Rödebeck (12 åbor), Östertegh, Heggnes, Björnaberg, Mulesjö, Gresmyr, Hösjön, Bölet, Hörnesjön.

c) *Öfversta treding*: Klageböle, Kädys, Brendeland, Noorforssa, Brennegubbeböle, Bratteby, Vendenäs, Bröön, Spolann, Strand, Öfverbodenn, Söderfors, Hyakenn, Degerfors, Mickelstresk, Tafvelsjön, Yter Röde-åå, Öfver Röde-åå, Kuleesyön, Grennön, Tuara träsk, Cassön, Vendefors, Tyelemark, Hyskesijön, Hökemark, Vestertavesjön och Selet, Sterkesmark, Jampteböle, Flurckemark, Pengsijen.

Socknar.	Gärde- mantal 1535.	Jorde- boks- mantal 1557.	Taxerade 1571.	Antecknad och taxerad							
				Guld.	Silver.	Koppar, Tenn och Messing.	Penningar.	Hästar och Stod (Sktes).		Oxar.	
								St.	Lod.		Mark.
I Ängermanland.				St.	Lod.	L. G.	ö.	Mark.	ö.	St.	St.
1 Anunsjö	71	114	99	—	319: 1	156: 18	752: 6	75	—	—	—
2 Arnäs	169	221	220	—	560: 3	228: 12	797: 5	184	—	—	—
3 Biärtråd	48	59	70	—	1,556: 1	276: 4	2,461: 7	84	—	—	—
4 Bothe	33	40	51	—	1,189: 1	130: 15	1,304: 4	65	—	—	—
5 Daall	32	31	28	—	115: 1	38: 12	433: —	27	—	—	—
6 Eedh	46	22	23	—	171: 2	30: —	294: 2	22	—	—	—
7 Eesle	9	13	17	—	31: 2	22: —	650: 2	15	—	—	—
8 Fiellesjö	28	28	26	—	56: 1	42: 5	125: —	16	—	—	—
9 Grunsund	62	84	69	—	137: —	90: 12	290: 1	64	—	—	—
10 Gudmunderåd	46	64	65	—	1,173: 2	104: 12	1,817: 1	77	—	—	—
11 Hössjö	33	55	59	—	568: —	78: 4	856: 5	57	—	—	—
12 Helgum	28	35	25	—	13: —	24: 2	51: 4	18	—	—	—
13 Judensell	18	20	27	—	51: —	22: 5	264: —	20	—	—	—
14 Långsell	20	22	20	—	137: 2	13: 2	65: —	17	—	—	—
15 Lidh	21	20	21	—	114: 2	25: 2	543: 6	23	—	—	—
16 Multrå	17	28	23	—	564: 3	37: 7	1,268: 1	26	—	—	—
17 Nordmaling	131	146	132	—	536: 2	174: 15	1,679: 1	97	—	—	—
18 Nora	85	115	113	—	1,626: 2	236: 1	1,447: 4	109	—	—	—
19 Nordingeråd	116	167	177	—	1,334: 2	339: 14	1,452: 2	144	—	—	—
20 Nättre	161	163	150	—	623: 3	162: 6	740: 6	137	1	—	—
21 Ramsell	31	30	34	—	64: —	38: 12	100: —	22	—	—	—
22 Reesell	33	46	46	—	274: 3	57: 16	1,033: 2	52	—	—	—
23 Säbråd	147	110	180	—	2,322: —	208: 18	3,084: 6	186	—	—	—
24 Hægdanger		35									
25 Hernö		13									
26 Stigsjö		43									
27 Sidensjö	92	116	115	—	708: —	205: 7	2,761: 5	77	—	—	—
28 Skogh	48	46	43	—	220: 3	94: 10	213: 2	38	—	—	—
29 Soletta	35	45	46	—	674: 2	54: 6	731: —	43	—	—	—
30 Styrnäs	48	48	45	—	198: —	59: 10	127: 4	45	—	—	—
31 Sunga	7	11	10	—	50: 2	19: 15	55: —	11	—	—	—
32 Själeffuadh	178	284	300	—	2,008: 1	468: 12	2,800: —	263	1	—	—
33 Torsåker	44	56	58	—	692: —	109: 9	689: 4	63	—	—	—
34 Ullånger	55	66	78	—	332: 2	87: 6	614: —	70	—	—	—
35 Vibyggeråd	58	83	89	—	318: 3	107: 6	415: 6	74	—	—	—
Transport	1,950	2,489	2,453	—	18,744: 2	3,743: 17	29,920: 6	2,221	2	—	—

lösegendom år 1571.							Tionden af 1571 års skörd.			Socknar.	
Kor.	Ungnöt.		Får.	Bockar och Getter.	Svin.	Summa värde.	Decimantes.	Tionde.			
	4 a 3 års.	2 a 1 års.						Råg.	Korn.	Arter.	
St.	St.	St.	St.	St.	St.	Mark.	T.r.	T.r.	T.r.	I Ångermanland.	
438	15	35	450	302	58	9,485	104	$\frac{5}{8}$	59 $\frac{1}{2}$	1 $\frac{1}{2}$	1 Anunsjö.
873	3	193	1,046	644	137	17,940	282	6 $\frac{1}{8}$	161 $\frac{3}{8}$	1	2 Arnäs.
411	29	121	541	231	181	17,385	59	2 $\frac{1}{4}$	75	1 $\frac{1}{2}$	3 Biärtråd.
299	11	14	231	50	25	11,265	45	1	76 $\frac{1}{2}$	$\frac{1}{4}$	4 Bothe.
111	3	11	121	66	15	2,843	31	$\frac{1}{2}$	25 $\frac{1}{4}$	1 $\frac{1}{8}$	5 Daall.
113	5	2	107	44	9	2,710	34	1 $\frac{1}{8}$	24	$\frac{3}{8}$	6 Eedh.
72	6	25	114	38	2	2,128	16	1 $\frac{1}{2}$	16 $\frac{1}{8}$	—	7 Eeale.
74	8	6	64	3	1	1,565	26	1 $\frac{1}{2}$	12 $\frac{1}{2}$	—	8 Fiellesjö.
285	—	74	320	213	69	5,816	91	$\frac{5}{8}$	28	—	9 Grunsund.
380	9	18	327	104	76	12,687	64	3	173 $\frac{3}{8}$	1 $\frac{1}{2}$	10 Gudmunderåd.
308	5	26	245	228	50	8,130	62	4 $\frac{7}{8}$	45 $\frac{3}{8}$	3 $\frac{3}{8}$	11 Hössjö.
92	5	26	79	55	6	1,623	27	1 $\frac{1}{2}$	23 $\frac{1}{4}$	—	12 Helgum.
121	1	7	39	2	8	2,143	26	1 $\frac{1}{8}$	15	—	13 Judensell.
86	—	4	75	21	9	1,875	22	$\frac{1}{8}$	22 $\frac{1}{2}$	$\frac{1}{4}$	14 Långsell.
121	—	2	51	—	2	2,688	25	$\frac{7}{8}$	20 $\frac{3}{8}$	—	15 Lidh.
133	4	3	122	80	27	5,740	19	$\frac{3}{4}$	32 $\frac{3}{8}$	$\frac{3}{8}$	16 Multträ.
549	3	124	295	205	37	12,391	142	—	40 $\frac{1}{8}$	—	17 Nordmaling.
544	20	114	673	382	189	17,842	117	3 $\frac{1}{2}$	96	$\frac{1}{2}$	18 Nora.
763	19	86	798	113	64	19,724	184	2 $\frac{3}{8}$	121 $\frac{1}{4}$	1	19 Nordingeråd.
780	4	52	781	83	45	14,987	160	7 $\frac{1}{2}$	138 $\frac{3}{8}$	1 $\frac{1}{2}$	20 Nättre.
132	9	25	135	35	—	2,306	35	1 $\frac{1}{2}$	22	—	21 Ramsell.
259	4	16	157	28	26	5,978	47	2 $\frac{1}{2}$	43 $\frac{1}{2}$	—	22 Reesell.
1,133	27	82	535	527	100	28,879	120	8	93 $\frac{3}{8}$	}	23 Säbråd.
							36	2 $\frac{1}{2}$	44 $\frac{3}{8}$		24 Hægdanger.
							14	—	11 $\frac{1}{4}$		25 Hernö.
							46	6	33 $\frac{1}{4}$		26 Stigsjö.
577	27	155	654	332	106	16,017	110	16 $\frac{1}{2}$	118 $\frac{1}{4}$	2 $\frac{3}{4}$	27 Sidensjö.
196	13	—	276	166	58	4,891	43	1 $\frac{1}{2}$	31 $\frac{3}{4}$	$\frac{1}{4}$	28 Skogh.
230	2	20	188	56	37	6,930	46	$\frac{7}{8}$	51	1 $\frac{1}{4}$	29 Soletta.
187	5	13	213	16	3	4,085	46	$\frac{5}{8}$	60 $\frac{1}{8}$	$\frac{1}{2}$	30 Styrnäs.
62	—	1	57	—	—	1,189	12	$\frac{1}{8}$	14 $\frac{3}{8}$	—	31 Sunga.
1,334	19	177	2,034	1,162	275	37,531	312	13	248 $\frac{3}{8}$	5 $\frac{1}{8}$	32 Själeffuadh.
296	15	23	254	42	43	8,582	60	$\frac{1}{4}$	69 $\frac{3}{8}$	1	33 Torsåker.
344	4	23	343	59	37	7,315	78	3 $\frac{1}{8}$	52 $\frac{3}{4}$	1 $\frac{1}{4}$	34 Ullånger.
377	3	62	376	157	61	7,735	104	1 $\frac{1}{8}$	64 $\frac{1}{2}$	$\frac{3}{8}$	35 Vibyggerå.
11,680	278	1,540	11,701	5,444	5,756	302,405	2,645	99 $\frac{1}{2}$	2,165 $\frac{1}{2}$	28 $\frac{3}{8}$	Transport.

Socknar.	Gärde- mantal 1534.	Jorde- boks- mantal 1557.	Taxerade 1571.		Antecknad och taxerad						
			Beante.	Husmän och Husqvinnor.	Guld.	Silfver.	Koppar, Tenn och Messing.	Penningar.	Hästar och Stod (öktes).	Oxar.	
I Ångermanland.			St.	Lod.	L. R.	Ö.	Mark.	ö.	St.	St.	
Transport	1,950	2,489	2,453	—	—	18,744: 2	3,743: 17	29,920: 6	2,221	2	
36 Ytterlännäs.....	40	52	57	—	—	566: 3	118: 6	1,169: —	60	—	
37 Öfverlännäs.....	11	32	32	—	—	849: 2	83: 10	2,186: 4	34	—	
S:a Ångermanland	2,001	2,563	2,542	—	3 ^p	20,160: 3	3,945: 13	33,276: 2	2,315	2	
I Medelpad.											
1 Allnö.....	40	45	45	2	—	13: —	40: —	—	49	—	
2 Attemar.....	30	42	37	—	—	34: 1	49: —	30: —	40	—	
3 Borgasiö.....	34	41	42	—	—	204: 3	21: 10	—	32 ^p	—	
4 Haffrö.....	18	24	22	—	—	45: 2	5: 6	125: —	18	—	
5 Hæsiö.....	42	50	47	—	—	116: —	39: 9	180: —	41 ^p	—	
6 Indal.....	31	35	33	—	—	95: —	13: 2	—	23	—	
Transport	195	237	226	2	—	508: 2	168: 7	335: —	203	—	

Bland de beskattade i **Ångermanland** äro, som alltid, presterna de rikaste. En och annan bonde förekommer med 1 å 2000 mks förmögenhet. Dessutom förekomma en "häradshöfding" Eric Svensson i Mådan i Nordingråd, skattebonde, med 224 l. s. 20 kor, 2 hästar, 10 får, 36 getter m. m. "Fogden" Hans Anderson är i Biärtråd taxerad för 197 lod sölf, 10 daler, 50 mk pgr, 5 hästar, 17 kor, 26 får m. m.

I taxeringsregistret förekomma inga husmän eller gestmän, och endast få gerningsmän: i Siäleffvad: en *skräddare*; i Nordingråd: en *skräddare*, en *skomakare*; i Ulånger: en *skomakare*; i Vibyggeråd: en *smed*; i Biärtråd träffas en *dagekarl* som eger 440 mk pgr. — Icke heller finnes i registret för någon af bönderna utsatt karakteren "köpman", ehuru säkert är, att icke så få bönder såsom köpmän plägade erlagga särskild skatt. I 1571 och 1572 års räkenskaper har jag väl ej funnit redovisning för köpmanspengar, men sådana förekomma för flere föregående år, såsom längre fram i texten skall nämnas.

Enligt 1577 års register på Drängepengar af Ångermanland äro pengar uppburna för: Landsköpmän 91, Embetsmän (=Handtverkare) 11, Husmän 7, Drängar 249, Söner 430, Mågar 24.

Capellaner nämnas i taxeringsregistret för Grunsund och Siälevad (samt en Capellans-dreng).

Jag har ej ansett nödigt att här införa 1571 års *jordeboksmantal* specificerad för socknarne. När man genomgår längden, finner man nämligen, att endast skattesädeslanden äro fullständigt antecknade; mantalet på bönderna är tydligen högst bristfälligt infördt. *Stutsumman blir också endast 2,021 skattebönder, 11 landtbönder och 68 gifta knektar, s:a 2,100.*

Tiondelängderna utvisa ett antal af decimantes, som ovanligt nog ofta öfverstiger antalet af de till Elfsborgslösen taxerade, hvilket förhållande beror på mindre fullständig undersökning vid taxeringen. Då man namn för namn jämför tiondelängden med taxeringslängden, finnes, att i de socknar, der den förra har ett större antal decimantes, har den senare förbigått en eller annan by eller gård. Särskildt anmärkningsvärdt är förhållandet i Arnäs socken, der taxeringsregistret upptager 220 skattande, jordeboken 187 bönder och knektar, och tiondelängden ända till 282 tiondegifvare. Här beror skillnaden ej på att hela byar i de andra registren äro utelemnade, utan derpå att så väl taxeringsregister som jordebok underlåtit att i

lösegendom år 1571.							Tionden af 1571 års skörd.			Socknar.		
Kor.	Ungvöt.		Får.	Bockar och Getter.	Svin.	Summa värde.	Decimantes.	Tionde.				
	4 å 3 års.	2 å 1 års.						Råg.	Korn.	Ärt.		
St.	St.	St.	St.	St.	St.	Mark.	T.r.	T.r.	T.r.	I Ångermanland.		
11,680	278	1,540	11,701	5,444	1,756	302,419	2,645	99½	2,165½	28½	36	Transport.
296	25	19	274	141	53	8,688	55	½	64½	½	37	Ytterlännäs.
151	6	6	176	3	1	8,430	31	½	38½	—		Öfverlännäs.
12,127	309	1,565	12,151	5,588	1,810	319,537	2,731	100½	2,268½	29½		S:a Ångermanland.
289	—	2	123	14	14	4,323	43	—	34½	—	1	I Medelpad.
190	5	19	152			4,420	38	—	34½	—	2	Allnö.
252	1	39	50	9	16	4,076	45	—	59½	—	3	Attemar.
128	1	7	10	5	—	1,798	19	—	21½	—	4	Borgasiö.
240	—	9	70	11	2	3,777	45	—	34½	—	5	Haffrö.
112	2	8	33	6	13	1,846	36	—	29	—	6	Hæsiö.
1,211	9	84	286	152	45	20,240	226	—	213½	—		Indal.
				45	45							Transport.

åtskilliga byar upptaga flera åbor, hvilka dock komma till syns i tiondelängden. I Nordmalings socken äro tiondegifvarne flere, därför att byarne Grafmyre, Mulsjö och Hörnsjö, såsom antecknas i jordeboken, "ligga med Tingsrätten och Skatten i Uma (de der ock upptagas i taxeringsregistret), men till Nordmaling med kyrkrätten", d. v. s. med tionden. År 1572 flyttades de med skatten till Nordmaling.

Socknarna i Ångermanland äro redan vid denna tid vida flera än pastoraten, och gällindelningen stämmer tämligen väl öfverens med den nuvarande, utom att nya socknar i senare tid bildats och några gäll sönderdelats. De då varande gällnen voro följande:

A. *Norra prosteriet* — en tid äfven särskildt fögderi.

1:o **Nordmaling** (med 30 byar).

2:o **Grundsunda**.

3:o **Arnäs** omfattande äfven nuvarande Gideå socken med Gissjö, Sunnersta, Jettensta bodum, Hundsjö m. fl. upp till Limesjö. Ett "Trehörninge" nämnes, men torde vara det som ligger i nuvarande Arnäs socken.

4:o **Sjålevad** omfattande äfven de nuvarande Björna och Mo socknar, hvars flesta byar redan nu förekomma i längderna.

5:o **Anundsjö** — med Önska by, som nu ligger inom Skorpeds sockengräns.

6:o **Sidensjö** omfattar äfven nuvarande Skorpeds socken med Holm, Lenäs, Skorpe, Mosjö, Uberg, Sjöland.

7:o **Nättra**.

B. *Södra prosteriet* — en tid äfven särskildt fögderi.

8:o **Nordingrå** med Ullånger och Vibygerå.

9:o **Nora** med Blårträ och Skog.

10:o **Säbrå** med Hägdånger, Hernö och Stågsjö. I taxeringslängden äro ej de sistnämnda socknarne afskilda för sig utan hopblandade, men i tiondelängd och jordebok upptagas de under särskilda namn, och man ser af de i taxeringslängden angifna bynamn, att alla tre socknarne taxerats. Af Wiksjö och Vestanå synes ej spår i längderna eller jordeboken, om ej möjligen byn "Dal" är Dalen i Wiksjö socken.

Socknar.	Gärde- mantal 1535.	Jorde- boks- mantal 1557.	Taxerade 1571.		Antecknad och taxerad				
			Besutne.	Husmän och Husvinnor.	Silver.	Koppar, Tenn och Messing.		Peningar.	Hästar och Stod (ökter).
						Lod.	L. Å.		
I Medelpad.									
Transport	195	237	226	2	508: 2	168: 7	335: —	203	
7 Liusthorp	35	47	44	3	175: —	31: 9	166: —	38	
8 Lidh med Holm..	44	27 ^p	36	—	—	2: 18	—	9	
9 Niurunda	94	100	100	—	596: 2	143: 6	10: —	88 ^p	
10 Sellånger	42	77	53	2	56: 3	17: 16	80: —	39	
11 Skön	62	69	65	1	18: —	40: 10	—	64	
12 Stödhe	38	47	43	—	22: 1	38: 16	6: —	43	
13 Sättne	?	24	25	—	80: —	10: 11	—	17	
14 Torp	56	69	64	—	242: 2	22: 7	—	50 ^p	
15 Timmeradh	41	32	30	1	6: 2	18: 15	—	28 ^p	
16 Tuna	44	61	49	—	8: 1	38: 15	5: —	52	
17 Tyndherö	24	32	23	—	280: 2	45: 4	600: —	21 ^p	
Summa Medelpad	675 ^p	822	758	9	1,994: 3	578: 14	1,202: —	652	

(Forts. fr. Ångermanland).

- 11:0 **Gudmundrå** med **Högsjö**, hvilket senare äfven omfattade nuvarande **Hemsö** kapell med byarne Dal, Utanö, Hult, Presthus, Sanne och Nordanö.
- 12:0 **Torsåker** med **Ytterlänns** och **Dal**.
- 13:0 **Botheå** med **Styrnäs** (alias **Skiörnäs**), **Sunga** och **Öfverlänns**.
- 14:0 **Sollefteå** med **Långsele**, **Eedh** och **Mullträ**. *Sollefteå* har 18 byar; *Långsele* 15, hvaribland märkas Öster- och Vesterfors samt Gröninge.
- 15:0 **Ramsele** med **Fjellesjö**, **Edsele** och **Helgum**. I *Ramsele* träffas byarne vid Faxee elfven kring kyrkan samt längre upp Nässjö och Flyn och längst i vester Stamsele. Vid *Fjellesjö* elfven ligger Nordankiel och till *Ramsele* räknas äfven Vängil (nu i *Fjällsjö*). Sydvest om Faxee elfven träffas blott Vallen, Sandviken och Bölet. I *Esle* träffas alla byarne utefter elfven, med "Odisgård" (nu Östgård) kyrkojord. I *Helgum* träffas alla byarne utefter elfven och Helgumsjön. *Fjellesjö* omfattar icke blott nuvarande socknen af samma namn, med Sil, Sunnansjö, Backe och Jansjö (samt Lok, Smedsbyn och Landsön^p), utan äfven nuv. *Bodums* socken med Bodum, Näs, Ön, Bölet, Norrnäs, Ornäs samt t. o. m. enligt jordeboken, af nuv. *Täsjö* socken, Hotting (13 sädesl.) och Rödström (16 sädesl.), der dock inga kor funnos, ingen tionde gafs och intet hushåll taxeras.
- 16:0 **Resele** med **Lidhen** och **Junsele**. I *Resell* räknas 25 byar enligt jordeboken; i *Lidh* träffas alla byarne vid elfven samt i östra hörnet Omsjö; i *Judensell* träffas blott Vallen, Krånga, Östanbeck, Ruscha, Lillegård, Bölet, Mo och Eed.

Rörande indelningen till "*Tingsrätten*" lemnas upplysning af en handling i 1557 års fogderäkning, och framgår deraf, att *tingslagen* sammanföll med *gällen* (utom att *Bjärtråd* föres under *Gudmundråd*) samt att *tingslagen* äfven kallas för *skeppslag*.

Bland de taxerade i **Medelpad** har jag icke funnit någon geringsman och endast 9 husfolk; bristen på sådant löst folk framgår ock af 1576 års Drängeregister (Mors. H. 1576: 4), hvarti enligt sexmännens ransakningsbref i Medelpads-socknarne funnos allenast 3 2 husfolk, 2 *gulsmider*, 2 *skräddare*, 17 *legodrängar*, 36 *bondesöner*, 3 "*unge karlar*".

lösegendom år 1571.							Tlonden af 1571 års skörd.		Socknar.
Kor.	Ungnöt.		Får.	Bockar och Getter.	Svin.	Summa värde.	Decimantes.	Tionde.	
	4 a 3 års.	2 a 1 års.						Korn.	
St.	St.	St.	St.	St.	St.	Mark.		T.r.	
1,211	9	84	286	152 45	45	20,240	226	213 $\frac{1}{8}$	Transport.
228	—	12	96	13	18	3,832	33	30 $\frac{1}{8}$	7 Ljunsthorp.
91	—	5	17	4	1	1,017	35	17 $\frac{3}{4}$	8 Lidh med Holm.
405	2	13	213	138	44	9,042	91	83	9 Niurunda.
198	—	7	46	17	11	2,752	57	54 $\frac{1}{8}$	10 Sellånger.
311	1	12	93	58	16	4,767	65	58 $\frac{1}{8}$	11 Skön.
156	17	23		101		3,321	44	50 $\frac{1}{2}$	12 Stödhe.
94	1	15	32	18	8	1,550	24	22	13 Sättne.
321	2	24	51	21	22	4,950	62	65 $\frac{3}{4}$	14 Torp.
153	6	6	67	—	6	2,258	41	34 $\frac{3}{4}$	15 Timmeradh.
212	5	27		176		3,400	50	38 $\frac{1}{8}$	16 Tuna.
146	—	1	43	15	7	3,887	21	19 $\frac{1}{4}$	17 Tynderö.
3,526	43	229	944	429 329	178	61,016	749	687 $\frac{1}{8}$	Summa Medelpad.

I Sättne socken taxeras "Olaus Jonæ, som fordom varit pastor i Ljustorp", till 20 marks skatt. — Eget nog upptages hvarken fogden eller skrifvaren i taxeringslängden. De bodde troligen på Näsgården i Sellånger.

Hästarne och stoden äro för åtskilliga socknar angifna endast till värdet, och antalet har jag då funnit genom att öfverhufvud räkna 1 häst för hvar tionde mark och 1 stod för hvar 5:te mark, hvilket dock icke kan bli *fullt* exakt.

Gållen i Medelpad, som utgjorde ett prosteri, äro:

Tuna med Åttmar och Stöde. — **Niurunda.**

Skön med Alnö och Timrå. De flesta nuvarande byar återfinnas i dessa redan då tätt bebyggda socknar. I Vivesta bo 2 åbor.

Ljustorp med Hässjö och Tynderö. Ljustorp börjar vid Lagfors by (4 åbor) och fortgår med alla de nuvarande byarne t. o. m. Stafre och enligt jordeboken den s. k. Riisgränden (Rii, Lunne och Berga), som nu hör till Timrå och äfven 1571 föres till denna socken i tiondelängden. I Hässjö återfinnas de flesta nuvarande byar, likaså i Tynderö, men Lögdö och Äviken nämnas ej.

Indal med Lidn och "Holms capelle".

Sellånger med Sättna. I Sellånger märkas de tre byarne Sund (2 åbor), Köpstaden och Åkersvik, hvarpå sedan Sundsvalls stad bygdes, samt kungsgården Näs, som dock ej upptages i jordeboken eller tiondelängden.

Torp med Borgsjö. I K. br. af d. 23 Juni 1571 säges, att kyrkoherden i Torp till Hogdals socken afstått en annexa, hvarför han fick något vederlag i tionespanmål. Denna annexa var, såsom synes redan af 1566 års tionsregister:

Hafverö, af hvilket kyrkoherden i **YtterHogdal** uppbar tionde. — I Torp och Borgsjö träffas de flesta byarne kring elfven, i Hafverö likaså byarne närmast kyrkan samt By vid Holmsjöns norra strand. Byarne Ytter- och Öfvertvärång (Turinge) föras i tiondelängden till Hafverö, med anmärkning att de under feiden varit hitförda, men nu skulle flyttas till "Jämteland".

Tingslagen i Medelpad, hvart med sina tolf domsmän, voro: **Torp, Borgsjö, Stödhe, Tuna, Niurunda, Skön, Hässjö, Indal, Sellånger.**

Socknar.	Gärde- mantal 1535.	Jorde- boks- mantal 1557.	Jorde- boks- mantal 1571.	Taxe- rade 1571.	Hus- arma 1571.	Antecknad och taxerad				
						Guld.	Silver.	Malm och Koppar.	Tenn och Messing.	Penningar.
						St.	Lod.	L. f. f.	L. f. f.	Mark. ö.
I Helsingland.										
a) Norra.										
1 Bergsiö	72	89	83	86	—	—	1,069: 2	87: 2	4: —	810: —
2 Biöråker	94	107	115	103	3	—	179: 2	93: 8	5: —	508: 4
3 Delsbo	212	270	272	265	—	10	1,998: 3	337: 4	6: 10	2,110: —
4 Enånger	60	98	103	99	—	—	780: —	89: 2	9: 1	220: 4
5 Forssa	142	175	177	165	12	—	1,078: —	156: 9	17: 1	750: —
6 Gnarp	73	89	87	83	2	—	28: 3	32: —	—	—
7 Harmånger	66	83	67	61	—	—	322: 2	53: 10	4: —	252: 4
8 Haselle	13	14	13	14	—	—	31: 1	7: 15	—	15: —
9 Hög	33	54	52	48	1	—	460: —	24: 15	4: 2	345: —
10 Idhenor	38	50	53	49	—	—	114: —	21: 3	—	—
11 Ilsbo	21	18	19	19	1	—	147: 2	12: —	2: —	—
12 Jættendahl	38	44	43	42	—	—	85: —	15: 5	—	70: —
13 Nötånger	48	65	64	60	—	—	824: 2	125: —	8: 6	500: —
14 Norbo	44	59	57	59	—	—	294: 2	46: 15	4: 10	287: —
15 Rogstadh	83	69	65	63	3	—	137: —	5: —	—	—
16 Tuna	84	144	147	138	—	—	1,191: —	132: —	16: 15	6,745: —
b) Södra.										
1 Alfta	215	228	223	221	—	—	3,608: 2	446: 4	56: 11	2,688: 4
2 Arbråd	84	102	100	97	1	—	760: 2	43: 7	1: 10	1,050: —
3 Bollenäs	213	269	263	238	—	—	1,850: —	309: —	25: —	525: —
4 Färila	52	66	63	63	1	—	471: —	51: 8	3: 1	1,061: —
5 Hanabo	58	80	84	83	2	—	479: —	87: 9	7: 11	349: —
6 Hodal	27	37	42	43	—	—	172: 2	14: 15	1: 10	280: —
Transport	1,770	2,210	2,192	2,097	26	10	16,083: 1	2,190: 11	176: 8	18,567: —

Taxeringsregistret upptager endast sällan särskilda karakterer för de skattande, så att man deraf får svag föreställning om antalet husmän, gerningsmän o. d. Husmän synas t. o. m. ej vara taxerade i denna trakt. — I åtskilliga socknar förekomma "husarme", "bolslitne", "fattige" i. d., hvilka jag upptagit i andra kol. efter de taxerade.

Om antalet löst folk vittnar äfven här 1576 års Drängeregister, som för Helsinglands-socknarne utvisar summa: *Bondesöner*: 300, *Drängar*: 166, *Embetsmän*: 50, *Husmän och qinnor*: 136. Landsköpmän (bönder, som idkade handel) förekommo i Helsingland och skattade vanligen särskildt för sin handling. Så upptagas 1558: 68 köpmän; 1560: 124 köpmän; 1571 och 1572 saknas denna post i räkenskapen. I 1576 års Drängeregister upptagas 28 köpmän, deraf 6 i Delsbo, 4 i Forssa, i de öfriga socknarne blott 2.

Löseegendom år 1571.									Tionden af 1571 års skörd.			Socknar.	
Hästar och Stod.	Orar.	Kor.	Ungnöt.		Får.	Getter.	Svin.	Summa värde. Mark.	Desimantes.	Tionde.			
			4 a 3 års.	2 a 1 års.						Råg.	Korn.	Ärter.	
St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	T.r.	T.r.	T.r.	I Helsingland.	
74 ^p	—	550	7	20	128	209	24	12,575	83	—	96 $\frac{1}{2}$	—	1 Bergsiö.
63	—	546	1	12	55	60	21	7,981	115	7 $\frac{3}{8}$	97 $\frac{1}{8}$	5	2 Biöråker.
163	3	1,229	—	30	785	125	112	27,402	256	11 $\frac{1}{8}$	262 $\frac{1}{2}$	10	3 Delsbo.
78	1	488	2	23	183	32	35	9,895	103	1 $\frac{1}{4}$	77 $\frac{1}{4}$	—	4 Enånger.
155 ^p	28	719	1	31	213	192	56	15,525	177	6 $\frac{1}{2}$	165 $\frac{3}{8}$	2	5 Forssa.
61 ^p	—	489	—	6	67	103	14	5,890	87	—	80 $\frac{1}{2}$	—	6 Gnarp.
54	1	374	4	7	79	168	35	6,502	67	1 $\frac{1}{2}$	64 $\frac{3}{8}$	4	7 Harmånger.
13	—	80	2	1	16	32	8	1,125	13	—	16 $\frac{1}{2}$	—	8 Haselle.
44	—	249	1	12	81	24	24	5,401	52	2	54 $\frac{1}{2}$	—	9 Hög.
42	—	205	2	2	105	54	20	3,107	53	1 $\frac{1}{8}$	24 $\frac{1}{2}$	—	10 Idhenor.
18 ^p	—	97	1	—	20	25	9	1,870	19	2 $\frac{3}{8}$	18 $\frac{1}{2}$	—	11 Iisbo.
33 ^p	—	192	—	4	49	67	9	2,837	43	1 $\frac{5}{8}$	42 $\frac{1}{8}$	3	12 Jætendahl.
34	1	321	1	7	119	14	19	8,477	64	$\frac{1}{2}$	52	—	13 Nötånger.
33	—	230	8	3	100	25	14	4,686	58	2 $\frac{3}{8}$	50 $\frac{1}{2}$	1 $\frac{1}{2}$	14 Norbo.
58	—	358	—	1	—	16	2	4,850	65	4	61 $\frac{1}{2}$	—	15 Rogstadh.
124	1	667	10	9	264	143	71	15,499	147	9 $\frac{1}{2}$	108	—	16 Tuna.
												b) Södra.	
191 ^p	7	1,612	137	158	16	1,298	8	44,623	223	42 $\frac{3}{8}$	280 $\frac{1}{2}$	11 $\frac{1}{2}$	1 Alfta.
86 ^p	2	559	1	4	87	211	56	11,175	100	18	117 $\frac{3}{8}$	4	2 Arbråd.
215	5	1,231	26	218	471	853	159	27,431	263	21 $\frac{1}{2}$	173 $\frac{1}{2}$	3	3 Bollenäs.
58	—	412	2	4	106	66	11	8,055	63	—	70 $\frac{3}{8}$	—	4 Färila.
74 ^p	—	365	4	42	146	214	60	7,808	84	11	68	2	5 Hanabo.
19	—	242	1	1	13	14	—	3,603	42	—	28 $\frac{1}{2}$	—	6 Hodal.
												Transport.	
1,690	49	11,215	211	595	3,103	3,945	767	236,317	2,177	144 $\frac{1}{8}$	2,012 $\frac{1}{8}$	46	

Hästarne äro äfven här i flera socknar angifna blott till värdet och skattas de till 2 $\frac{1}{2}$, 5, 7 $\frac{1}{2}$, 10 à 15 mk stycket. Beräkningen af antalet har här som i det öfriga Norrland skett genom att räkna 1 häst för hvar 10:de mk, då handlingen angifver "hesther".

Som man finner vid jämförelse mellan kolumnerna, stämma jordbruks- och taxeringsmantalet ej fullt med hvarandra och det senare är på det hela något mindre äfven om man dertill lägger de husarna. Förhållandet förklaras i flera fall af anteckningar i längder sådana som "bortdragen" eller "öde", stundom äfven deraf att något hemman enligt jordeboken står i längden som barnagods, då jag ej upptagit det i tabellen, och för öfrigt möjligen af förbiseende.

Socknar.	Gärde- mantal 1535.	Jorde- boks- mantal 1557.	Jorde- boks- mantal 1571.	Taxe- rade 1571.	Hus- arna 1571.	Antecknad och taxerad				
						Guld.	Silfver.	Malm och Koppar.	Tenn och Messing.	Penningar.
I Helsingland.						St.	Lod.	1. R. R.	1/2 R. R.	Mark. ö.
b) Södra.										
Transport	1,770	2,210	2,192	2,097	26	10	16,083: 1	2,190: 11	176: 8	18,567: —
7 Jerfsö	205	240	240	236	—	—	1,774: 3	248: 10	14: 10	480: —
8 Ljusdal	223	274	256	246	9	—	2,049: 2	309: 16	11: —	1,561: —
9 Moo	45	64	70	73	2	—	337: —	64: 10	7: 5	193: 1
10 Norala	74	96	95	74	—	—	550: —	63: 17	4: 16	100: —
11 Regnsjö	47	66	71	66	5	—	539: 2	50: 2	6: 13	374: —
12 Skog	38	51	51	53	—	—	314: 2	50: 10	5: 12	710: 4
13 Sederstadh	64	77	77	77	1	—	783: 1	112: 12	22: 14	297: —
14 Söderala	92	134	131	129	—	—	661: 1	141: 9	8: 10	140: —
15 Tröne	35	44	45	47	—	—	610: —	63: —	5: 10	280: —
16 Undersvik	24	38	36	35	1	—	340: —	17: 14	0: 10	1,450: —
S:a Helsingland	2,617	3,294	3,264	3,133	44	10	24,043: —	3,312: 11	263: 8	24,152: 5
I Gestråkland.										
1 Hedesunda	80	94	95	95	—	2	584: 2	147: 10	—	840: —
2 Fernebo	220	82	83	82	—	—	507: 2			104: —
3 Ofvansjö		102	101	103	—	—	330: —	164: 10	—	
4 Torsåker		87	84	82	—	—	667: —	101: 19	332: —	
5 Årsunda	32	33	33	—	—	—	132: —	40: 9	1,392: —	
S:a 5 socknar	300	397	396	395	—	2	2,221: —	558: 8	—	2,784: —
6 Hambrunge	40	58	62	?	?	?	?	?	?	?
7 Hille	140 ^p	53	57	?	?	?	?	?	?	?
8 Ockelbo		81	84	?	?	?	?	?	?	?
9 Walbo		78	79	?	?	?	?	?	?	?
10 { 4 byar i Hille och Walbo		—	—	—	—	—	—	—	—	—
S:a 4 socknar	180 ^p	270	282							

I kyrkligt hänseende utgjorde Norra och Södra Helsingland hvardera ett prosteri.
Gällan voro:

lösegendom år 1571.										Tionden af 1571 års skörd.				Socknar.	
Hästar och Stod.	Oxar.	Kor.	Ungnöt.		Får.	Geltier.	Svin.	Summa värde.	Decimantes.	Tionden.					
			4 å 3 års.	2 å 1 års.						Hvete.	Råg.	Korn.	Arter.		
St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	Mark.	T.r.	T.r.	T.r.	T.r.	I Helsingland.		
1,690	49	11,215	211	595	3,108	3,945	767	236,317	2,177	—	144 $\frac{1}{2}$	2,012 $\frac{1}{2}$	46	b) Södra.	
175 ^p	3	1,193	20	43	418	673	108	24,722	240	—	16	315	4	7	Transport.
186	3	1,380	11	5	430	594	104	28,570	256	—	3 $\frac{1}{2}$	274 $\frac{1}{2}$	3	8	Jerfsö.
62	—	314	—	42	150	129	95	6,214	69	—	8 $\frac{1}{2}$	60 $\frac{1}{2}$	1	9	Ljusdal.
62	3	378	2	—	246	49	86	8,187	95	—	4 $\frac{1}{2}$	92 $\frac{1}{2}$	1 $\frac{1}{2}$	10	Moo.
53	—	287	6	38	62	109	20	6,538	71	—	4 $\frac{1}{2}$	47	2	11	Norala.
54 ^p	2	350	13	113	186	217	54	7,163	51	—	11 $\frac{1}{2}$	34 $\frac{1}{2}$	4	12	Regnsjö.
68 ^p	—	352	13	66	204	222	73	9,723	77	—	10 $\frac{1}{2}$	65 $\frac{1}{2}$	2 $\frac{1}{2}$	13	Skog.
112	3	774	41	15	598	92	8	13,623	131	—	11 $\frac{1}{2}$	108 $\frac{1}{2}$	1	14	Sederstadh.
51 ^p	—	304	—	—	167	106	56	7,025	45	—	5	53 $\frac{1}{2}$	2	15	Söderala.
25	1	188	—	1	13	39	8	5,107	36	—	8	29 $\frac{1}{2}$	2	16	Tröne.
2,538	64	16,735	317	918	5,577	6,175	1,379	353,189	3,248	—	228 $\frac{1}{2}$	3,092 $\frac{1}{2}$	69	16	Undersvik.
86	—	420	94	157	385	521	115	11,163	85	4	35 $\frac{1}{2}$	113 $\frac{1}{2}$	—	1	S:a Helsingland.
28	1	346	67	318	616	—	—	8,449	76	4	15 $\frac{1}{2}$	80	—	2	I Gestrikland.
—	6	672	45	88	496	508	178	11,250	101	—	30 $\frac{1}{2}$	81 $\frac{1}{2}$	—	3	Hedesunda.
—	4	517	33	92	1,034	—	—	8,573	81	—	14 $\frac{1}{2}$	72	—	4	Fernebo.
—	—	151	11	25	402	—	—	3,193	32	—	3	53	—	5	Ofvansjö.
114	11	2,106	250	680	881	1,029	293	42,628	375	8	99 $\frac{1}{2}$	400 $\frac{1}{2}$	—	5	Torsåker.
p	p	p	p	p	p	p	p	p	60	—	20 $\frac{1}{2}$	39 $\frac{1}{2}$	1	6	Årsunda.
p	p	p	p	p	p	p	p	p	46	2	14 $\frac{1}{2}$	24 $\frac{1}{2}$	—	7	S:a 5 socknar.
p	p	p	p	p	p	p	p	p	84	1	28 $\frac{1}{2}$	64 $\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	8	Hambrunge.
p	p	p	p	p	p	p	p	p	59	2	23 $\frac{1}{2}$	34 $\frac{1}{2}$	—	9	Hille.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	20	—	7 $\frac{1}{2}$	15	—	10	Ockelbo.
269	12 $\frac{1}{2}$	193 $\frac{1}{2}$	578	1 $\frac{1}{2}$									S:a 4 socknar.		

Bergsjö med Gnarp och Hassela; af hvilka isynnerhet Hassela var kient bebygdt, blott tre byalag.

Delsbo, der taxeringslängden ännu omtalar fyra fjerdingar: Näsby, Ed, Sunnansjö och Huäna.

Forssa med **Hög**, det förra deladt i Dalbo, Hedstads, Vatu och Nannestads fjerdingar.

Harmånger med **Jättendal**. — **Norbo** med **Njuråker**. — **Enånger** med **Njutånger**.

Rogsta med **Ilso**. I taxeringslängden antecknas under "Rogstads tingslag" 29 bönder i Dalbo fjerding, d. v. s. Fröland, Malmstad, Silie och Ytterby byar, "som höra till Tuna socken" och därför också blifvit i tabellen indragna under denna.

Tuna med **Idenor**. Äfven Tuna har varit deladt i fjerdingar, hvaraf i 1567 års räkenskap uppräknas Dalbo, Åsbo och Östansjö; har möjligen Idenors annex ursprungligen varit den fjerde?

Hogdal, omfattande blott Vestansjön, Östansjön, Viken, Ängersjö och Fåssjö, så att "Öfverhogdal" med Mo by räknas äfven då till Herjeådalen.

Ljusdal med **Färila** annex. Byarne kring kyrkan återfinnas nästan alla och ensam för sig längst upp ligger **Ramsjö** by med två åbor. I **Färila** går bygden till "Vikboda" och längst upp bo 4 bönder i **Kärböle**. Af **Luos** socken märkes ej spår i jordeböckerna. **Ljusdal** har äfven varit deladt i fjerdingar, hvaraf i taxeringslängden två nämnas.

Alfta, hvarest kyrkobyen ensam hade 29 åbor, omfattade äfven nuvarande **Ofvanåkers** socken med de flesta byarne kring elfven. **Voxna**-trakten var tydligen obygd. I **Amunshölet** bo tre bönder.

Jerfsö. — **Arbrå** med **Undersvik**. — **Bollnäs**. — **Mo** med **Regnsjö**. — **Segersta** (Säresta) med **Hanebo**. — **Norråla** med **Tröne**. — **Söderåla**. (Maråker finnes ej). — **Skog**.

För **Gestrikland** har jag tyvärr icke kunnat återfinna taxeringsregistren för de 4 östliga socknarna; som de taxerade personerna i de andra socknarna så nära stämma ihop med jordeboksmantalet och mantalet på decimantes, kan man dock utan större fara för misstag räkna sig till persedelkvantiteterna.

Drängeregistret 1576 upptager för Gestrikland: Söner och Mågar: 104, Drängar: 262, Gästman 1, Gerningsmän 6 (dertill i Gefle stad drängar 111).

Socknarne i Gestrikland bildade hvar sitt pastorat och tillsammans ett prosteri.

Bygden är här tämligen gammal, churu i synnerhet å vestra gränsen åtskilliga nya byar i senare tider tillkommit.

I **Ockelbo** träffas byarne kring kyrkan och Bysjön upp till Mo, Säbyggeby, Sjulso, Norrbo, Nordan- och Sunnanåsbo, Valsbo, hvarjemte en åbo antecknas för **Amot**.

I **Ofvansjö**, hvars sydligaste by är Hammarby (med 4 åbor), vestligaste Storvik, träffas byarne norr om Näsbyggesjön förbi kyrkan och kungsgården (1 åbo) till Sätra och **Högbo** (13 åbor) samt norrut Åttersta, Norsberg, Storeboda och **Jäderbo** (6 åbor).

I **Thorsåker** äro byar och hyttor nästan de samma som nu, så att gränserna utmärkas af Hofors, Barkhyttan, Wibyggehyttan, Eltebo, Ho, Nystilla, Bagghyttan, Uglebo, Thorshyttan och Kalfsnäs.

I **Fernebo** träffas alla de nuvarande byarne, längst i söder **Ön** och **Fogle**, i vester **Ulfkisbo** och **Oppsjö**, i norr **Sixbo**: Gysinge nämnes ej.

De fyra byar af **Hille** och **Valbo** (Sätra, Vreten, Söderby och Hemlingby), hvilka här särskildt upptagas för tionden, räknades i ekkles. hänseende till Gefle socken. De upptagas i taxeringslängd och jordebok hvar under sin egen skattesocken.

Såsom i inledningen är antydt, har jag sökt att, till vinnande af säkrare kännedom om jordbrukets ståndpunkt och skördarnes storlek under denna tid, förskaffa uppgifter om tiondens belopp för ett större antal år närmast före eller efter året 1571. För Norrland, hvars handlingar äro ovanligt väl bibehållna, har detta lyckats särdeles väl; det är möjligt att för dessa landsdelar erhålla uppgifter för en nästan oafbruten serie af tio år och något derutöfver. Tillika kunna här ur de vanliga fogderäkenskaperna några uppgifter meddelas om kornas antal under samma årsperiod, emedan Konung Gustaf till Kronan indragit den förut till presterskapet i Vesterbotten¹⁾, Ångermanland, Medelpad och Helsingland utgående smörtionden, hvilken uträknades och uppbars efter kotallet (med 1 $\frac{2}{3}$ smör af hvar ko) och sålunda gaf anledning till kotallets upptecknande i räkenskapen. De tionde levererande böndernas antal har jag också för samma år i särskild kolumn antecknat. Stundom skiljer det sig något från jordeboksmantalet, stundom sammanfaller det alldeles med detta.

Hvad tiondens proportion till skörden beträffar, är det för nu ifrågavarande period sådant, att man som allmän regel kan antaga, att tiondebeloppen, för skördesummans erhållande, skola i Vesterbotten multipliceras med 30, i de öfriga landsdelarne med 15²⁾.

¹⁾ I Vesterbottens handlingar förekommer kotallet endast några få år angifvet; skatten synes der hafva tidigt blifvit satt i stadga.

²⁾ Hvad tionden beträffar, bör noga märkas, att den i Vesterbotten utan allt tvifvel redan nu utgick olika mot i rikets öfriga landsdelar, så att de här upptagna beloppen af Kronans andel eller kyrkotionden ej får, till erhållande af skördebeloppet, multipliceras med 15, utan med 30. Det synes i förstnämnda något svårt att utreda, huru det förhöll sig med tiondens delning i Vesterbotten under denna tid, då längderna helt enkelt utan vidare anmärkning upptaga den tionde som Kronan erhöll — med de deraf frångående afkortningar. Af de äldsta tionderäkningarna för Upsala stift, 1536—41, framgår, att i Vesterbotten den indragna tionden varit fördelad såsom annorstädes, då derstädes redovisas (1530) för kyrke- och biskopstionde hvardera delen lika stor, och sedermera (1551) för tionden delad i tre lika stora delar, biskopskyrke- och kanike-. Men häraf framgår icke, huru fördelningen af det hela har skett, och under den tid, då Umo prestgård innehades af Kronan och konungen uppbar prest-rättigheterna, finner man (se t. ex. N. H. 1557: 12, 1564: 5) då prestetionden uppbars i skyl, kronotionden tröskad, att prestetionden ofta utgör mer än dubbelt så mycket som kronotionden. Vidare framgår af ett Johan d. III:s bref 1579 d. 25 Febr., att *presterne i Vesterbotten* anhållit att få behålla den spanmålsupp börd *de tillförene haft, nämligen tvådelarna af tionden* (hvarvid tillika säges, att de äfven för det året redan uppburit dessa tvådelar). Konungen nekar härtill och medgifver blott, att de hädanefter som hittills få uppbara tvådelarne af tionden i skyl, men skola aflemna den ena tredjedelen tröskad till fogden. Senare i br. af d. 11 Febr. 1580 beviljar Konungen de begärda tvådelarne åt presterne i Bygdå, Löfånger och Calix. Senare dispositioner härom höra ej hit att omtala. — Se Sandb. Saml. L. I. p. 141—2.

I Ångermanland förekommer vid denna tid ett liknande förhållande med Nätra och Sidensjö socknar, der pastor har två tredjedelar af tionden efter ett Kungl. bref af d. 26 Jan. 1569, som bekräftar en gammal häfd å denna förmån; men detta behöfver ej inverka på beräkningen, emedan i dessa socknar den öfverskjutande tredjedelen är upptagen i "afkortningen" såsom förlänning, och således ingår i kronouppbördens bruttosumma.

Uppgifter om $\frac{2}{3}$ - $\frac{1}{3}$ -Tionde, Mantal och Kotal i Norrland 1558—1570.

Räkenskaps årtal (utvisande skörd för föreg. år).	Vesterbotten.			Ångermanland.					Medelpad.			Helsingland.					Gestrikland.						
	Bönder.	Råg.	Korn.	Bönder.	Råg.	Korn.	Ärter.	Kor.	Bönder.	Korn.	Kor.	Bönder.	Hvete.	Råg.	Korn.	Ärter.	Kor.	Bönder.	Hvete.	Råg.	Korn.	Ärter.	
1558.....	2,441	—	771	2,766	164	2,673	12 $\frac{1}{2}$	12 840	802	548	4,277	—	—	—	—	—	—	?	?	?	?	?	?
1559.....	2,455 $\frac{1}{2}$	—	825 $\frac{1}{2}$	2,955	56 $\frac{1}{2}$	2,114	17	13,529	795	500	4,487	3,314	$\frac{1}{2}$	219 $\frac{1}{2}$	4,174	243	?	?	?	?	?	?	?
1560.....	2,440 $\frac{1}{2}$	—	920 $\frac{1}{2}$	2,727	123	2,049	16	12,173	787	584	4,381	3,342	$\frac{1}{2}$	390	4,082	75	19,524	?	?	?	?	?	?
1561.....	2,125 $\frac{1}{2}$	—	687	2,642	73 $\frac{1}{2}$	1,344	6	12,548	796	616	4,210	3,271	$\frac{3}{4}$	192	3,888	102	14,075	657	?	419	600	?	?
1562.....	2,542	—	1,026	2,642	81 $\frac{1}{2}$	1,487	22 $\frac{1}{2}$	12,952	805	912	4,584	3,359	—	5,192	432	19,513	?	?	487	918	?	?	?
1563.....	?	—	885	2,647	68 $\frac{1}{2}$	1,632	17	12,850	789	730	4,616	3,412	$\frac{3}{4}$	146 $\frac{1}{2}$	4,128	52	19,880	?	?	?	?	?	?
1564.....	2,566	—	824	2,491	33 $\frac{1}{2}$	1,507	9 $\frac{1}{2}$	12,726	816	598	4,412	3,406	—	124 $\frac{1}{2}$	3,349 $\frac{1}{2}$	82 $\frac{1}{2}$	19,715	?	?	?	?	?	?
1565.....	2,563	$\frac{1}{2}$	772	2,582	62 $\frac{1}{2}$	1,583 $\frac{1}{2}$	24 $\frac{1}{2}$	13,030	?	424	4 192	3,406	$\frac{1}{2}$	335 $\frac{1}{2}$	3,676 $\frac{1}{2}$	114 $\frac{1}{2}$	20,564	?	?	?	?	?	?
1566.....	2,574	10 $\frac{1}{2}$	1,040 $\frac{1}{2}$	2,543	72 $\frac{1}{2}$	1,836	23 $\frac{1}{2}$	12,959	801	672	4,235	3,386	$\frac{1}{2}$	245	3,305 $\frac{1}{2}$	118	19,524	?	?	?	?	?	?
1567.....	2,582	8 $\frac{1}{2}$	940 $\frac{1}{2}$	2,549	68 $\frac{1}{2}$	1,955	30	12,852	799	762	4,345	3,389	—	301	4,033 $\frac{1}{2}$	114	19,507	?	?	?	?	?	?
1568.....	2,555	—	606	2,263 $\frac{1}{2}$	30 $\frac{1}{2}$	1,598	21	12,937	777	714	4,349	3,368	—	257 $\frac{1}{2}$	3,447	135	20,263	?	?	?	?	?	?
1569.....	2,531	—	572	2,442	73	1,618 $\frac{1}{2}$	30	11,732	779	810	4,147	3,325	—	317	3,110	197	18,239	—	—	225 $\frac{1}{2}$	495 $\frac{1}{2}$	—	—
1570.....	?	—	921	?	88	1,835	38	11,206	750	746	3,978	3,263	—	323 $\frac{1}{2}$	2,864 $\frac{1}{2}$	85 $\frac{1}{2}$	17,049	676	2	411 $\frac{1}{2}$	682	2	—
1576.....	2,358	3	782	2,232	81	1,223	7 $\frac{1}{2}$	12,112	777	606 $\frac{1}{2}$	4,185	4,185	—	508 $\frac{1}{2}$	3,210	80 $\frac{1}{2}$	18,580	?	$\frac{1}{2}$	489 $\frac{1}{2}$	717	2 $\frac{1}{2}$	—
1577.....	2,337 $\frac{1}{2}$	—	816	2,251 $\frac{1}{2}$	181	2,243	33	11,926	790	768	3,843	3,843	1 $\frac{1}{2}$	588	3,845	147	18,734	—	—	—	—	—	—

Kotalet i Helsingland 1561 är så litet, att man kunde misstänka felskrifning, men det bekräftas af smörtiondens belopp. Troligen var något efterskänkt.

Utom jordbruk och boskapsskötsel, hvarom i det föregående tillräckliga upplysningar äro meddelade, voro Fiske och Jagt Norrlands hufvudnäringar. Det förra var så betydande och kan efter de behållna räkenskaperna så fullständigt beskrivas, att jag ansett det löna mödan deråt egna någon närmare uppmärksamhet. Fogderäkenskaperna innehålla nämligen uppgifter ej blott om den årliga afkastningen af Kronans högst betydande fiskelägen, utan äfven om böndernas fisken af alla slag, för så vidt dess afkastning kan anses angifven genom den deraf utgående skatt, som i de flesta fall, åtminstone i handlingarne, säges vara uttagen i viss proportion till afkastningen. Historien om kronofiskenas och fiskeafgåldens uppkomst och utveckling hör i öfrigt ej hit att utreda.

Rörande Fisket i *Vesterbotten* inhemtas af årets Fogderäkenskap följande upplysningar:

A. *Laxe-fisken* voro Cronofisken 14: Böndernas fisken 189:

Dessa fisken brukades med Laxahus: 1; Laxanät: 36; Laxagårdar: 26;
Tiner: 28; Vangenät: 4; Kolekar: 5;
Nöter 88; Stakanät 396; Stakanät — 33.

Afkastningen kan till någon del uppskattas efter räntepersedlarna 1571.

Först gäfvo <i>Cronans Fisken</i> ¹⁾ Lax...	55 Tunnor	15 L $\mathring{a}$	och	93 st.
Vidare gafs af <i>Böndernas Fisken</i> ²⁾				
1:o 10:de Lax: — 27½ t:a — utvisar fångst af.....	275	”	—	—
hvar femte fisk: 15 t.or. 1 fj. + 25 L $\mathring{a}$ + 146 st. — utvisar fångst	86½	”	125 L $\mathring{a}$	och 730 st.
hvar tredje eller "lättfisk": 1½ t:a — utvisar fångst	4½	”		

¹⁾ Kronans fisken voro:

utanför *Torne* elf på två krono-öar, *Sickasön* och *Sjalaön*, med 30 nät.
i *Lule* elf ett fiske benämndt *Kriken* ..... ” 1 nät.
i *Pite* elf två d:o ” *Fellesfårs* och *Sickefårs* ..... ” 4 nät och 1 kolk.
i *Skellefte* elf två d:o ” *Finnefors* och *Bomansfors* ... ” 2 nät, 1 not, 2 tiner.
i *Byske* å ett d:o ..... ” 4 tiner.
i *Ume socken* fem d:o, benämnda *Norra-* och *Södra fors*,
Klafvaböle, *Baggaböle* och vid *Tafflelandet* ..... ” några nät, gårdar, tiner etc.

²⁾ Böndernas fisken voro i *Torne* elf 11 fisken från *Pello* nedåt.
utanför d:o vid 78 öar och skär.

Det är svårt att afgöra fångstens storlek efter Kronouppbörden; den utgjorde från fiskerna i elfven: Skatt- och Lätt-lax 44½ t.or; Tiende lax 27½ t.or; hvilken senare post angiver beloppet af det, som fångades i elfven. Fångsten utanför elfven får man åter gissa sig till blott af den deraf utgående "skatt", stor 15 t.or m. m.

Vidare: i <i>Kalix</i> elf 5 fisken; utanför elfven vid 14 öar och skär;	} gäfvo skatt i stadga.
i <i>Lule</i> elf 13 d:o	
i <i>Råne-ån</i> 1 d:o	
i <i>Pite</i> elf 12 d:o;	
i <i>Skellefte</i> elf 26 d:o;	
i <i>Ume</i> elf och utanför 20 d:o.	

Stadga fisk 75½ t:a hvilken väl ej
får anses mindre än en tionde-
del..... gör 755 t.or.

S:a fångst 1): 1175½ t.or; 140 L $\mathcal{E}$ o. 823 st.

B. *Strömningsfisk* brukas a) af bönderna i Skellefta, Löfånger och Bygde i Saltsjön och utgöres af hvar Båt en fjerding. Båtarna äro 93; —
Tullströmming ..... 27 tunnor.

b. af bönderna i Lule å 11 Fisker, med 66 båtar och
224 Skiöter; utgöres *Stadgesill* ..... 4 Sk $\mathcal{E}$ 8 L $\mathcal{E}$.

Antages äfven här afgiften till en tiondedel, så blir fång-
sten: *Strömming*..... 270 t.or.
Krampesill ..... 44 Sk $\mathcal{E}$.

C. *Gädde-, Sik-, Mört- och Abornfiske.*

a. af Fjällträskan och hemträskan som Tornö, Calix, Lule och Pite sock-
nar brukade (159 Fjäll- och hemträsk) med 2113 nät och 31 nöter
och gáfvo hvar *femte* fisk. Skellefta, Löfånger, Bygde och Umå (219
Fjällträsk) med (?) nät och gáfvo hvar *nionde* fisk.

	Gäddor.	Sik.	Aborrar.
De förra gáfvo	8 Sk $\mathcal{E}$ 14 L $\mathcal{E}$.	3 Sk $\mathcal{E}$ 7½ L $\mathcal{E}$.	2 Sk $\mathcal{E}$ 6 L $\mathcal{E}$.
De senare gáfvo	2 Sk $\mathcal{E}$ 8 L $\mathcal{E}$.	—————	1 Sk $\mathcal{E}$ 7 L $\mathcal{E}$.

	Gäddor.	Aborrar.	Sik.
Så att fångsten skulle hafva varit	1,302 L $\mathcal{E}$.	473 L $\mathcal{E}$.	335 L $\mathcal{E}$.

b. af Notfisker i Saltsjön. Af Tornö och Calix socknar utgöres 15 f el.
1 L $\mathcal{E}$ af hvar not, ½ f eller 5 f af hvart Nät eller Mjärda och äro
der Nötter: 146; Ennor: 50; Mjårdar: 68; Ryssior: 331; Nät: 770;
"af Lula och Pitha hvar sjetten fisk", "af Skellefta, Bygda och Löfånger i
en stadga. Om man sålunda antager fångsten äfven här till öfverhufvud
tio gånger mer än skatten, hvilket torde vara det lägsta, så blir den:

	Krampesill.	Nors.	Löjor.	Id.	Gäddor.	Aborrar.	Sik.
15 t.or.	70 L $\mathcal{E}$.	1,605 L $\mathcal{E}$.	303 L $\mathcal{E}$.	424 L $\mathcal{E}$.	2,570 L $\mathcal{E}$.	405 L $\mathcal{E}$.	

D. *Siälafisker*, som bedrefvos å 100 Fisker af 156 båtar med 1 not och
730 nät.

Deraf gafs *tullspäck*: 56 L $\mathcal{E}$ 16 f .
Tiondespäck: 11 L $\mathcal{E}$ 7 f .
Afradsspäck: 16 L $\mathcal{E}$.

*) Rörande Laxfisket i Vesterbotten har jag efter samma principer, som härofvän iakttagits,
uträknat beloppen äfven för några föregående år. Så skulle fisket hafva gifvit:

	Lax	T.or.	Stycken.
1563.....	943 +	1,100.	
1564.....	" 856 +	660.	
1565.....	" 392 +	900.	
1566.....	" 1,242 +	1,197.	
1567.....	" 1,001 +	872.	
1568.....	" 425 +	794.	

Fisket i Ångermanland.

Rörande fisket inhemtas af fogderäkenskapen följande:

- A. *Laxfisker*. 1. *Cronones*, som K. Mts fiskiare brukat uti Elflöfverne och eljest uti andra små beckiar med: Laxekar: 3; Stryttor: 9; Håffvar: 2; Nöther: $3\frac{1}{2}$; Tijnor: 23; Stängenet: 16; Stakanät: 2.
- Härmed fiskades Blank Lax (och Taimelax 2 t:or)... 97 T:or + 32 st.
2. *Böndernes Laxfisker*, "som de bruka i forsarna ofvan K. Mts. fisken med 2 Nöter, 14 Tijnor och gifva halfparten i tull": 3 t:or 1 fj. 4 L $\mathcal{R}$, "som de bruka nedan K. Mts fisken med 23 nöther, 26 Stakanät, och gifva K. Mt $\frac{1}{2}$ del uti Tull." — Löper..... 9 t:or 3 fj. 2 L $\mathcal{R}$, hvarjemte de af all sin fångst gifva *tionde*, tvådelarne till K. Mt, och tredjedelen taga presterna — Löper K. Mts del 2 t:or 10 L $\mathcal{R}$.
- Af hvilka bägge uppgifter synes, att fångsten för bönderna utgjort omkring..... 36 »
- S:a Lax ¹⁾ fångad 133 T:or 32 st.
- B. *Träskfisker*: Träskan äro 274, som 689 bönder bruka med 254 nöther och 555 nät, och gifva de K. Mt uti tull hvar femte fisk, som de bekomma om året.
- Af uppgifterna på "räntan" Hvit Sik. Gäddor. Aborrar. Braxen. Id. framgår att fångsten varit 15 L $\mathcal{R}$. 115 $\frac{1}{2}$ L $\mathcal{R}$. 87 $\frac{1}{2}$ L $\mathcal{R}$. 4 L $\mathcal{R}$. 7 $\frac{3}{4}$ L $\mathcal{R}$.
- C. *Ålfisken*. Är taget i 27 Kronans Ålehus..... Ål 4 T:or 3 fj.
- D. *Nejenögonfisken*. Är taget med K. Mts stockar, 13 st..... Nejenögon 1,313 st. Än hafva bönderna brukat 290 stockar och gifvit K. M. hälften Fångsten blir 6,871 st.
- E. *Strömmingsfiske*, utgår i tull en half tunna strömming af hvar båt och hafva de brukat med 516 $\frac{1}{2}$ båt: Löper. Tullströmm. 258 t:or 1 fj. Än hafva de gjort af Öar och Skär, som de ligga till fiskes uti om året. Afradsströmm. 12 t:or 3 fj.
- Om detta antages utgöra $\frac{1}{10}$ del, så blir fångsten Strömming o. 2,700 T:or.

¹⁾ Laxfiskena gifvo:

	T:or.	Stycken.
1558	Lax 351.	13.
1859	" 355.	20.
1560	" 543.	74.
1565	" 263.	100.
1566	" 390.	98.
1567	" 306.	103.

- F. *Säljfsken*, som 47 bönder bruka med "18 Stänger och 32 Stännet" och gifva hvar tionde pund speck i Tull, hvar 15:de till K. Mt. i tionde. Fångsten blir ..... Sälspeck: o. 226 T:or.

Fisket hade i *Medelpad* enligt årets räkenskap utfallit sålunda:

- A. *Laxfiskan* voro: *Cronefiskan* 4 (deraf ett i Jämtland) räntade 24½ t:or.
Böndernas fisken, hvarvid anmärkes, att "uti deta år är ganska ringa bekommit vid alla fiskerien" — deraf var en del "som bönderna brukade och fingo för sitt omak ½ del"; hela fångsten var då ..... 26½ t:or.
 af de öfriga fiskena fick K. Mt halfparten:
 fångsten ..... 10 t:or.
 S:a 70¾ t:or.
- B. *Ålefisken*. Crone- af 5 st. ålchus ..... Ål 5¾ t:or 2 LÆ.
- C. *Strömmingsfisken* göre bönderna ½ t:a af hvar båt, båtaruc 15, räntade 7 t:or 2¼ fj. Fångst ..... 75 t:or?
- D. *Träskefisken* deraf göre bönderna i en stadga 6 LÆ Gäd-dor, 28 LÆ Aborrar. Fångst ..... 350 LÆ?
- E. *Säljfsken* gäfvo räknadt efter tionden ..... 75 t:or späck.

Rörande fisket i *Helsingland* inhämtas af årets fogderäkenskap följande:

- A. *Laxfiskan*. 1. *Cronones*, som K. Mt. allena låter bruka (mest i Ljusne elf, men äfven i Harm-ånger, Idenor, Nötånger och Bjuråker s:r) med Laxekar: 12, Tenor: 26 Vrakhus: 7, Not: 1.
 Hvilka afkastade Lax (incl. 2 LÆ Tor lax) 26½ t:a 2 LÆ.
2. *Böndernes*, "som Kon. Majestät bekommer hälften af" brukades i 15 fisken med 5 nät, 9 noter, 12 tenor. gäfvo 2 t:or 2½ fj. så att afkastningen varit 4 t:or 5 fj.

S:a Lax ¹⁾ 31 t:or 2 fj. 2 LÆ.

¹⁾ Laxfiskena gäfvo: 1563	Lax 79 t:or.
1564	" 108 "
1565	" 51 "
1566	" 52 "
1567	" 42 "
1568	" 16½ "

- B. *Ålfisken*: 1. Cronones: 32 fisken, med 23 ålehus, 10 vrakhus, gáfvo *Salt Ål*: 19 t:or $2\frac{1}{2}$ fj.; *Torr Ål*: 68 L $\mathfrak{R}$.
 2. Böndernes "som K. Mt tager halffparten af" 25 fisken med 24 ålekar hafva derefter gifvit..... " 23 L $\mathfrak{R}$.
- C. *Strömming och Krampesill-fisken*, brukades af bönderne med 52 båtar och 7 nöther, de gáfvo deraf tull $\frac{1}{2}$ t:a af hvar båt samt *tionde* af hvad de med not bekomma, hvaraf K. Mt tager tvådelarne, presten tredjedelen, så att K. Mts uppbörd får multipliceras med 15; derefter var fångsten..... Strömming ¹⁾: 215 t:or(?).
 KrampeSill: 342 $\frac{1}{2}$ t:or.
- Samt dessutom *Sälffisken* med omkr. 30 L $\mathfrak{R}$ späck, och några Sik-, Id- och Nejenögons-fisken till mindre belopp.

Fiskerierna i *Gestríkland* gáfvo enligt 1571 års räkenskap:

- Laxfisken*. A. Cronones — (i Storån vid Gefle, vid "Tillen som är en gren af ån", i Testeboån i Hille) $2\frac{1}{2}$ t:a.
 Böndernes i Skånings Skate vid Axmar — gáfvo K. Mt. halffparten: räntade $\frac{1}{2}$ t:a ..... 1 " "
- Ålfisken*. Cronones (i Gefleån m. m.)..... 18 t:or 46 L $\mathfrak{R}$.
- Strömming*. fogden hafver låtit bruka K. Mts egna skötar i Ångermanl. och fått..... 10 t:or.
- Tullfisk af Gefle för detta år har jag ej kunnat finna i räkenskapen. Vanligen gafs dock sådan till $\frac{1}{3}$ eller $\frac{1}{10}$ af fiskarelagets strömming, fången i de norra orterna.
- Torrffisk*. — Cronones egne fiskerier ..... Sik 4 t:or; Torffisk: 6 L $\mathfrak{R}$ 4 $\mathfrak{f}$.
 Bönderne i Hamrånge, Valbo, Hille gáfvo hvar femte fisk af hvad de bekommo af insjöar och Saltsjön: räntade: Torffisk 1 Skipp. 6 $\mathfrak{R}$ .... fångst Torffisk 130 L $\mathfrak{R}$.

Hvad *Jagten* vid denna tid inbringade Norrlands allmoge kan så till vida af fogderäkenskaperna inhämtas, som deri utförligt redogöres för inköpet af skinn till den Kungliga Skattkammaren och monopolet på skinnhandeln just då med särdeles

¹⁾ Strömmingen är här något svår att beräkna; deraf synes ej hafva utgått tionde utan blott tull; jag har tagit denna för att utgöra $\frac{1}{10}$ del.

stränghet uppehölls¹⁾). Räkenskaperna för år 1571 utvisa af de inköpta skinnen följande belopp, naturligtvis långt under verkligheten:

	Vesterbotten.	Ångermanland.	Medelpad.	Helsingland.
Mård.....	31.	44.	13.	22.
Räf och Järf.....	275.	177.	24.	39.
Utter.....	47.	12.	2.	3.
Bäfver.....	12.	46.	26.	13.
Hermelin.....	1,623.	933.	100.	11.
Gråskinn.....	6,668.	2,155.	298.	120.
Varg.....	7.	8.	1.	—
Lo.....	—	9.	2.	9.
Björn.....	6.	5.	1.	2.
Renhudar.....	6.	—	—	—
Elghudar.....	1.	148.	40.	59.

Af öfriga näringar var *Kopparsmidet* gammalt i Helsingland. Ända från de första räkenskaperna finner man "Koppartull" erlagd af dem, som sysselsatte sig med detta yrke; den utgjorde 1570 30 Læ, 1571 22 Læ, men redovisningen är dessa år mycket ofullständig. Vidare redogörelse härför finnes hos Widmark Helsinglands beskrifn. p. 276 ff.

Med kriget 1555—56 begynte äfven den i Helsingland säkerligen ganska gamla *Vapentillverkningen*, af bönderna bedrifven som husslöjd, att få större utsträckning och erhöll från 1563 till och med ett slags organisation under Kronans embetsmän. Se härom Widmark. l. c. s. 284 ff. I 1571 års räkenskap redovisas för 219 m:k pgr och 386 t:or korn dels till betalning, dels till försträckning åt "hillebårds-" och "rörsmederna" i Helsingland. Tillverkningen detta år var 153 hillebårder, 161 rör och 20 röripipor, som aflemnats till arkliet.

Att *Väfnad*, som redan i Helsingelagen utgör en vigtig skattepersedel i Helsingland, Medelpad och Ångermanland, vid denna tid af Norrlands allmoge idkades som husslöjd till afsalu, framgår äfven af fogderäkenskaperna, der *lirft* och *vadmal* icke sällan förekomma inköpta från allmogen.

¹⁾ Bland otaliga exempel på handhafvandet af detta monopol må det vara nog att anföra följande ur 1571 års räkenskaper allenast:

i Vesterbotten äre uppburac i förbud köpte varor: Räfvar 8 st.;

i Medelpad togos "förbrutne skinn" af Lille Jöns borgare i Stockholm: 6 mårdar, 40 gråskinn m. m.;

i Helsingland togos af 3 Stockholms-borgare och en bonde i Ljusdal, "som de köpt i K. Mts förbud": 36 mårdar, 11 räfvar m. m.

Fogden i Vesterbotten har 1571 uppköpt: <i>Vadmal</i> 103 alnar,	
i Ångermanland	d:o 40 »
i Helsingland	<i>Lärft</i> 7201 »

Skogsafverknigen var naturligtvis ännu ingen näring i dessa trakter. Master, spiror, stockar och bräder till det nedre landets behof eller till utförsel hämtades gemenligen från närmare håll än det aflägsna Norrland. Som ofvan är nämndt, hade dock Kronan en sågeqvarn i Gestrikland, och tvänne dylika begynte sin verksamhet i Vesterbotten år 1573, hvarmed för bönderna följde skyldigheten att till dem framföra stockar. År 1576 nedlades dock dessa och i stället för forslingskyldigheten fingo då bönderna i "en stadga" erlægga omkr. 97 tolfter bräder (2 bönder om ett bräde), hvilket dock visar, att brädsågning till husbehof redan drefs af bönderna. Likaså påtänktes såg-anläggning i Helsingland 1572 och bönderna sökte afvärja faran genom penningeandud ¹⁾).

Köpmanshandel var af ålder ett i Norrland omtyckt och för Norrländingen naturligt yrke. Städer funnos ej utom *Gefle*, för hvilken stad jag tyvärr ej kunnat finna rätt på taxeringsregistret, men som enligt räkenskaperna egde omkr. 200 borgare och en betydlig handel, såsom jag å annat ställe får tillfälle att visa. Men Norrland hade godt om hamnar, och Hudiksvall, Herrensand, Tornö nämnas redan i tideus bref såsom platser, der köpenskap drefs af det sydliga Sveriges borgare samt Norrlands fiskande och jagande allmoge. I Tornö hamn, der en liten handel drefs mellan allmoge, landsköpmän och ryssar ²⁾, skattades af bönderna för *bodar* (för hvarje $\frac{1}{2}$ mk), och växlar dessa bodars antal från 69 (1559) till 8 (1571). Från dessa och andra hamnar utgick dessutom den norrländska allmogens egen lilla handelsflotta, hvarmed förbindelsen underhölls med Stockholm och städerna kring Mälaren, Norrlands dåvarande afsättningsorter. Huru stor den export var, som gick genom Stockholms köpmäns egna skutor eller möjligen genom finska båtar, kan ej nu utrönas, eller huru mycket gick genom Stockholms strömkedja direkt in i Mälaren, ej heller huru stora varutransporter landvägen gingo från Norrland till Upsala Distingsmarknad, eller till bergslagen och Norge, men af de behållna räkenskaperna finner man, att till staden Stockholm infördes från Norrland a:o 1571 — (förutom några bocksinn):

¹⁾ Se Widmark, Helsingland s. 287.

²⁾ Se fogderäkn. under 1550-talet.

	Lax.	Torrisk.	Sill. o. Strömming.
af 18 skutor fr. Vesterbotten	31 t:or o. 48 st.	37 Sk $\mathring{A}$.	128 t:or.
» 1 » » Ångermanland	—	$\frac{3}{4}$ »	32 »
» 1 » » Helsingland	—	—	20 »
i 10 Stockholmsskutor infördes ock, troligen mest från Norrland.....	24 t:or.	16 $\frac{1}{2}$ Sk $\mathring{A}$.	56 »

Enligt 1572 ¹⁾ års tullräkenskap infördes till Stockholm:

	Lax.	Lärft.	Strömm. o. Sill.	Torrisk.
af 4 Helsingar, "Landsköpmän"	—	3,792 aln.	12 t:r.	—
» 4 Ångermanlänningar	—	48 »	—	—
» 22 skutor från Vesterbotten...	116 t:r o. 304 st.	—	36 t:r.	56 $\frac{1}{2}$ Sk $\mathring{A}$.

Förutom några bock- och kalfskinn och gråverksskinn, 4 t:or tjära, och t. o. m. från kyrkoh. i Piteå 16 t:or korn; hvarjämte Gefle borgare införde 320 alnar lärft och 16 t:or korn.

Redan i de äldsta fogderäkenskaperna finnas rörande landsköpmännen i Norrland den undervisningen, att "köpmanspengar utgifvas icke årligen lika mycket, utan derefter, som bönderna äro flera eller färre, de som köpmanshandel bruka, så att 10 mk utgöres af hvart 100 mk" och utgjordes t. ex.

i Ångermanland 1542 skatt af köpmanshandling taxerad till	138 mk.
i Medelpad " " " " "	96 »
i Helsingland " " " " "	5,850 »

År 1559 upptagas enligt fogderäkenskaperna köpmansspenningar:

i Pite och Lula s:r	af 43 köpmän för köpmanshandel till	2,680 mk.
i Ume s:n	af 17 " " " "	1,350 »
i Skellefte, Bygda, Löfånger af ?	" " " "	2,760 »
i Ångermanland	af ? " " " "	570 »
i N. Helsingland ²⁾	af ? " " " "	640 »
i S. Helsingland	af ? " " " "	1,540 »

Äfven i 1560- och 70-talets räkenskaper förekomma dessa köpmansspengar redovisade till 1566, men saknas sedan till 1579, då ett kongl. bref ånyo påbjöd deras utgörande.

¹⁾ Enligt 1580 års tullräkenskap infördes af Norrlands-skutor till Stockholm:

Lärft (Helsingland och Ångermanland):	1,648 alnar;	Vadmal: 64 alnar.
Smör (Vesterbotten):	32 L $\mathring{A}$;	Tjära: 16 t:or.
Lax (dito):	32 t:or;	Torrisk: 1,856 L $\mathring{A}$.
Bock- och Kalfskinn:	1,150 st.	Strömming: 8 t:or.

men å Stockholms-skutor infördes, troligen mest från Norrland: 1000 alnar lärft, 58 t:or lax, 100 t:or tjära, 360 t:or strömming m. m.

²⁾ Landsköpmännen i Helsingland hade fått "tillsägelse om frihet på sin taxa mot vilkor att de intet speceri sälja eller föra skulle, hvilket de intet aktade", hvadan de fingo utgifva sin skatt.

Dalarne, Bergslagen och Vestmanland.

hvilka i tidens länsregister vanligen sammanfattas under den gemensamma rubriken *Vestmanland*, voro 1571 fördelade i 12 fögderier, af hvilka dock flera innefattade smärre delar af Upland, Södermanland och Närke.

1. *Vester- och Österdalarne* med större delen af Tuna kyrkosocken "i Öfre bergslagen."

Fogden bodde antagligen på Öster-Sölfborgs gård i Tuna, hvilken omnämnes i räkenskapen, men förmodligen hade han densamma utan redovisning för afvel, emedan ingen utgift eller uppbörd för gården förekommer. Räkenskap finnes 1570 och 1576.

2. *Bornshytte gård* med *Kopparbergslagen* eller Svärdsjö, Vika, Torsång och Kopparbergs s:r.

3. *Sättra gård* med *Betsbergs-* eller *Öfre Bergslagen*, d. v. s. Hedemora och Skedvi s:r och Dalsby fjerding af Tuna.

4. *Garpebergs gård* med *Garpebergslagen* och af *Nedre Bergslagen*: By, Folkärna, Grytnäs, Vika fjerding af Hedemora socken.

5. *Näs gård* med Huseby socken af Nedre Bergslagen.

6. *Vester-Sölfborgs gård* med *Vestra Bergslagen* eller Gränge, Norrbärke, Söderbärke, Norberg, Våla och Skinsäckeberg, samt skogsfjeringen af Odensvi och skogsfjeringen af Malma s:r i Åkerbo härad.

7. *Guldsmedshytte-gård* med Noraskoga och Lindesberg, samt Näsby, Ervalla och Fellingsbro s:r af Åkerbo härad.

8. *Ulfvesunds gård* med Köpings stad, Björnskog, Bro, Malma, Odensvi, Kungsbarkarö, Köpings s:r af Åkerbo samt Torpa, Tumbo, Råby, Liesta, Öja och $\frac{3}{4}$ Vestermo s:r af Vester Rekarne i Södermanland, detta år var härmed sammanlagen i ett fögderi äfven: *Arboga gård* med Arboga stad, Arboga, Himeta, Skedvi och Medåkers s:r af Åkerbo härad samt Säterbo och $\frac{1}{4}$ Vestermo (Fiskebygden) s:r af Vester Rekarne i Södermanland.

9. *Vesterås slott* med två ladugårdar.

10. Norbo, Siende och halfva Tuhundra härad.

11. *Strömsholms gård* med Snäfvings härad (incl. Sura s:n) och halfva Tuhundra härad (Säby, Svedvi och Rytterne s:r).

12. *Väsby gård* med Tjurbo härad, samt Simtuna, Tors-
tuna och Våla härad i Upland.

Fögderiernas antal och omfång hade under den föregående
perioden varit tämligen växlande. År 1540 voro fögderierna
allenast 6 (7) nämligen:

Vesterås slott och län med Tuhundra, Norbo, Siende, Snäfvings härad
samt Sevalle och Tortuna s:r af Tjurbo.

Väsby gård och län med det öfriga Tjurbo, Folkärna, Grytnäs och By
s:r "i Dalelagen" samt Simtuna och Torstuna härad, hvarjämte sär-
skilda embetsmän redogjorde för Sala grufva.

Konungsörs gård, allenast med en hop rättaredömen af K. M:ts arf och
eget i Vestmanland, Nerike och Södermanland.

Åkerbo härad med Arboga och Köping, Noraskoga, Lindesberg, Skin-
säckberg och Vermlandsberg.

Kopparbergslagen, innefattande Tuna, Torsång, Skedvi, Vika, Huseby,
Hedemora, Betsberg, Geseberg, Gamla Norberg, Garpeberg och Gamla
Sölfberg.

Dalarne med Gränge, Norr- och Söderbärke.

hvarjämte af särskild fogde redovisades för *Biskopsfodringen* af Vestman-
land och Dalarne samt 7 prebenden, som legat under Vesterås kapitel.

Ännu 1550 var fögderiernas omfång hufvudsakligen detsamma, men under
1550-talet begynner en sönderdelning, i synnerhet af bergslagerna, som fort-
går i samband med anläggandet af nya gårdar och hyttor, af hvilka dock
flera bestodo endast kort tid, såsom Främmandeby (på Kopparberget), Rank-
hyttan, Damhyttan, (1554) vid Garpeberg, Betsbergs bruk, Grängeshyttan,
(köpt 1550; låg i Tuna s:n). Löfås bruk (1566—69), Stigsboda (1552—54)
i Husby s:n, Jönshyttan i Tuna s:n m. fl.

De större gårdarne, som fingo långvarigare bestånd voro:

Vester-Sölfbergsgård: är densamma som "Gamla Sölfbergets gård" lig-
gande i Norrbärke s:n, för hvilken räkenskaper finnas från 1549,
och som får namnet Vester-Sölfbergsgård år 1553, då möjligen an-
läggningen begynts af

Öster-Sölfbergsgård i Tuna s:n, för hvilken räkenskap dock ingafs först
1555. Derunder lågo då: Tuna ofvan bron samt Torsång, Lexand
och Gagnefs s:r.

För Näs gård redovisas först i 1551 års räkenskap, och beboddes den
då af fogden Jöran Jönsson, som redovisade för alla bergslagerna samt
hela Dalarne. Senare inskränkes gårdens fögderi till Husby s:n
samt stundom Nedre Bergslagen (1557) och Norberget, hvarjämte
derunder länge ligga de 5 bergslagssocknarne i Gestrikland.

Garpebergs gårds räkenskaper begynna 1560.

Sätra gård framträder först med räkenskap år 1553, och omfattar fög-
deriet redan 1555 samma område som 1571.

Bornshytttegård förekommer redan i de första räkenskaperna från 1539,
men lägges icke ihop med socknar till ett fögderi förr än fram på
1550-talet.

För Guldsmedshyttegård finnes ej särskild räkenskap förr än 1558, men afvel och inventarier omtalas der ända från 1554. Kronan hade på Lindesberg och i Noraskoga redan på 1540-talet egna hyttor, hamrar och till och med kopparbruk, hvarom mera på annat ställe.

Kongsörs eller Ulfvesunds gård låg länge utan territorialt fögderi, tills 1553 några s:r af Åkerbo lades derunder. Fogden öfver Åkerbo bodde vanligen i Arboga å gården derstädes.

Förvaltningen var i dessa provinset, der kronan hade stora intressen att vårda, och der konung Gustafs hushållsnit utbildad en storartad statsindustri, särdeles utvecklad. De flesta fögderierna sköttes från kungliga gårdar, der antingen bergsbruk eller jordbruk voro starkt uppdrifna, der en stor tjenstemannapersonal föddes och aflönades och till följd deraf redovisningen för gårdarnes afvel och förtäring blef särdeles vidlyftig. De viktigaste uppgifterna om gårdarnes "mantal" till spisning, ladugårdsbesättning och sädesafkastning har jag sammanställt i följande tabell, hvilken särskildt för boskapsmängden och skörden är viktig såsom komplement till den öfriga jordbruksstatistiken. Räkenskaperna för året 1571 hafva för detta ändamål i allmänhet befunnits mindre fullständiga och har jag därför beagnat 1572 års räkenskaper, hvadan uppgifterna om "mantal" och kreatur höra till detta år, under det taxeringslängderna för socknarna hänföra sig till 1571 — en omständighet, som dock är af föga betydighet. Deremot hänföra sig skördeuppgifterna i dessa 1572 års räkenskaper alla till föregående års skörd 1571, och höra således fullkomligt ihop med uppgifterna om den ti-onde, som gafs af 1571 års skörd.

Till de generela siffror, som i tabellen äro meddelade må här några ytterligare detaljer tilläggas, hämtade ur räkenskaperna 1571 och 1572. Räkenskaperna utvisa:

Vid Bornshyttegård: åker: 1; ängar: 11 (166 vint.-lass hö); hagar: 2; en "foteqvarn" vid gården; en *såggvarn* (Knifva i Viks s:n) sågade 31 tolfter; fisken: 3 ålhus samt nätfiske i Runn, gifvo 25 t:r och 74 Lø.

Verksamheten vid denna gård gick för öfrigt helt och hållet upp i Kopparhyttebruket. Gårdens mantal utgjordes af: Fogde med dräng; Skrifvare och underskrifvare; Hyttefogde; Grufvefogde; Byggmästare; Redesven; 4 Hoffmän; 4 Kopparsmältare; 16 Sulusmältare; 10 Rostvändare; 7 Grufvedrängar; 8 Hyttedrängar; 5 personer "till Konstan"; 3 Gårdsdrängar; 1 Fiskare; 1 Kock; 1 Fateburshustru samt 10 gårdens qvinnfolk (väfverska, bakerskor, bryggerskor, fäpiga, mälterskor).

Härtill kommo för *Sölfbuket*: 1 Hyttefogde; 1 Hytteskrifvare; 1 Grufvefogde; 3 Gr.-drängar; 5 Rostvändare; 9 Sofrare, 4 Vaskare; 3 Hyttedrängar.

De kungliga gårdarnes mantal, boskapsinventarier 1572 och skörd 1571.

	Mantal till spisning.		Ladugårdens inventarium.														Skörd 1571.				
	Gårdens folk.	Lagfolk.	Stodhastar och Stod.	Verkhastar.	Föl.	Oxar.	Tjurar.	Kor.	Ungnöt.		Pär.	Bockar och Getter.	Svin.	Gäss.	Höns.	Hvete.	Råg.	Korn.	Havre.	Ärer.	
									4 a 3 års.	2 a 1 års.											
	Pers.	Pers.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	T.r.	T.r.	T.r.	T.r.	T.r.	
	Vesterås slott och ladugårdar	56	26	14	11	28	64	5	76	20	47	150	—	126	—	104	—	146½	211¼	—	—
Väsby gård	42	40	4	60	7	46	7	52	30	61	73	33	114	—	—	—	169	265½	—	—	
Näs gård	60		9	23	14	—	2	69	1	21	53	74	104	—	3	8	58½	203½	359	1½	
Sätra gård	46		—	17	—	7	1	30	9	29	51	20	47	—	8	4	31	91½	14½	3	
Garpebergs gård	61		—	—	—	2	1	24	8	15	35	41	44	—	—	—	6½	—	—	—	
Bornshytte gård	111		—	30	—	—	—	16	3	8	12	13	34	4	11	—	13½	41½	—	—	
Vester Sölfbergs gård	42		—	14	—	13	—	14	10	13	31	29	21	—	2	—	—	—	—	—	
Ulfvesunds gård	154		15	8	23	80	5	60	28	50	95	41	49	16	4	—	273½	120½	29	—	
Guldsmedshytte gård	21		—	6	—	9	1	21	11	12	32	27	15	10	13	—	28½	40	—	—	
Arboga gård ¹⁾	34		—	8	—	21	2	33	16	19	51	—	27	—	—	—	?	?	—	—	
Summa	693		42	177	72	242	24	395	136	275	583	278	581	30	145	12	727	973½	402¼	4½	

¹⁾ För Arboga gård, som 1572 lemnades till "markgreffinnan", finnes för det året ingen räkenskap; jag har därför här följt 1571 års räkenskap som upptager mantalet för detta år och boskapsinventarierna vid överlemnandet.

Vid Sättra gård funnos 1571: åkergärde, 1 $\frac{1}{2}$; ängar 38 (gafvo 338 vinterlass): humlegårdar: 3 (gafvo 24 L Å); Tullqvarn: Sättra med 2 p. stenar (räntade 32 t:r mjöl); Fiske: Jönshytte ålfiske.

Under Sättra gård lydde en *Hytta* eller masugn, vid hvilken uppsmältes 256 lass malm, som gafvo: Rännejern: 108 Sk Å ; Tackjern: 41 Sk Å .

samt en *Smedja* hvarvid tillsmidde:

af 41 Sk Å Tackjern	Osmundsjern:	25 fat (= Sk Å)	1 hund.
af 8 fat Osm.-jern	Stångjern:	6 Sk Å	14 $\frac{1}{2}$ L Å .
af 108 Sk Å Ränneverksjern	} Stångjern:	61 Sk Å	15 L Å .
		Stenjern:	3 L Å 5 mk.
		Sågblad 1:	3 L Å 5 mk.
		Form o. Rörplåtar:	22 Sk Å 2 L Å 15 mk.
	Windestockenålar:	1 Sk Å	8 $\frac{1}{2}$ L Å .

Vid Garpenbergs gård funnos 1 åkergärde; 7 ängar (g. 98 lass hö) 3 hagar, 2 kälgårdar (24 tunnor kål) och 2 qvarnar; — Jordbruket var obetydligt; här drefs i stället kopparbruk, hvarom mera här längre fram. I en *smedja* tillsmidde 5 Sk Å Stångjern.

Vid Näs gård funnos 1571: åkergärde: 1; ängar: 10 (gafvo 655 vinterlass); hage, 1; Humlegård, 1 (gaf 13 L Å H:a) *Tullqvarn*, 1 (gaf 60 t:r mjöl); *Sågqvarn*, 1 (sågade 2 tolf. 10 br.) samt något fiskeri.

Vid Vester Sölfbergsgård funnos 1572: åkrar: 2; ängar: 12 (gafvo 242 som.-lass hö); qvarn: 1; hvarjämte fiskades 10 t:r fisk.

Vid gården synes något silfverhyttebruk hafva drifvits, då det antecknas, att 129 stafur ved förbränts på 14 sofringsrostar, 18 Rostar slagverk o. s. v. och tillika 8 sölfsmältare, 10 rostvärdare och 6 vaskare fått utspisning under 16 à 18 veckor; men någon redogörelse för afkastningen finnes ej. (För 1569 finnes dylik räkenskap, som utvisar afkastning af 134 mk silfver.) — I någon mindre *smedja* utsmidde 2 Sk Å jernplåtar.

Under Guldsmedshyttegård lägo 1572: 1 åker, 9 ängar (gafvo 227 lass hö), 2 hagar, samt *Hyttegårds* qvarn med 2 par stenar.

Vid denna gård, hvars jordbruk var litet nog, redovisades i stället för ett så mycket större jernbruk. Bästa upplysningen lemna dels Inventarielistorna, dels hammarsmedernas smidningslängder.

De förra omtala redskap i följande *smedjor* och *jernbodar*:

Vid Grufvan: en *Bod*, (med lager af fyra städ, 81 hammare och knoster, 8 jernstänger m. m.) samt en *Smedja*.

Vid Dammen: en *Klensmedja*, en *Motstuga* samt "*Jernhyttorna*" (med Masungsbäljar 2 p., Formar 2 m. m.)

Vid Gården: *Bössepipmedjan*, *Osmundssmedjan*, *Klensmedjan* samt en *Jernbod* (med 10 $\frac{1}{4}$ Sk Å smidda bösspipor, 10 L Å bösskamrar m. m.)

Vid Stenstahammaren: *Mester Lars smedja, Stålhammaren, Martins smedja.*

Vid Råckebrohammare, som "är öde", *Öfre Härden, Nedre Härden och Beredarehärden samt Jernboden.*

Vid Qvarnbacken: *Hammarsmedjan och Boden.*

Vid Gislehammaren: *Hamnaren, Öfre Härden, Nedre Härden och Boden.*

Om tillverkningen af Jern och jernsmide upplysa räkenskaperna att: af 726 halft:r Jernmalm tillblästes 1571 i *K. M:ts egna Hyttor:*

Tackjern: 15 Sk $\text{\textasciix}$.

Lod: 90 Sk $\text{\textasciix}$ 6 L $\text{\textasciix}$.

Hagelskytt: 1 Sk $\text{\textasciix}$.

Vidare tillsmidtes vid *K. M:ts Hamrar*

af 190 Sk $\text{\textasciix}$ 4 L $\text{\textasciix}$ Tackjern: 190 Sk $\text{\textasciix}$ 4 L $\text{\textasciix}$ Stångjern

af 85 " " 85 " Loppejern

af 12 " " } 8 " 2 L $\text{\textasciix}$ Körnestål

af 12 " " } 2 " $\frac{1}{2}$ " Valstål.

samt af 188 Sk $\text{\textasciix}$ Loppejern och 165 Sk $\text{\textasciix}$ Tackjern diverse jernredskap, såsom Ankare, Spikjern, Hjulskenor (2 Sk $\text{\textasciix}$), Plåt (91 Sk $\text{\textasciix}$), Portejern, Sågeblad, Städ, m. m.

Vid Ulfvesunds gård¹⁾ funnos åkergården: 6 (2 vid Rönö-, 2 vid Norra- och 2 vid Grönö ladugård) ängar: 15 (med 3,464 som-lass hö); hagar: 5; bigård: 1 (räntade 3 k:r honing och 3 mk vax) samt 1 Humlegård (som 1570 hade gifvit 1 L $\text{\textasciix}$ 14 mk humla).

¹⁾ För att åskådliggöra ekonomiens dimensioner å en större afvelsgård, må följande uppgifter om förtäring och arbetslöner å Ulfvesunds gård (med Arboga gård) 1571 meddelas.

Mantalet på Ulfvesunds och Arboga gårdar var 254 personer i 52 veckor: vid Fogde-, Svenne-, och Legofolksbordens. Antalet växlade något, i det att åtskilliga af gårdens folk voro tidtals borta, och några främmande personer tillfälligtvis hade förtäring på gårdarne. Af alla veckornas mantal togs då ett medeltal för hela året. Väljer man t. ex. första veckan (efter Michaelis) på Ulfvesundsgård, så ställer sig specifikationen sålunda:

Vid fogdebordet (en term, som har afseende å utspisningsordningen och väl icke betyder att alla äto vid samma bord) 7 personer nämligen: fogden sjelf 3:dje, skrifvaren sj. 2. underskrifvaren 1 och Herr "Anders Capellan."

Vidare: *Fogdekarlar:* 6; *Hingstridare:* 75; *Stalldrängar:* 24; *Ämbetsmän och ämbetsdrängar* (skomakare, bältare, sadelmakare, smeder, mjölnare, timmermän, sågare, kolare, hampspinnare, skinnare) s:a 49; *Gårdens drängar:* 12; *Båtsmän:* 3; *Qvinfolk:* 29; *Små barn:* 16; *Fångar:* 17; *Främmande personer:* 17 i 2 å 4 dygn.

Förtäringen och utgiften af diverse nödvändighetsartiklar år 1571 var:

Spannmåls varor: Hvelekaror: 2,301 st; Skrätt Bröd: 23 Läst. $\frac{1}{4}$ ta; Svennebröd: 98 Läst. 8 tr; Spisebröd: 3 Läst. 3 tr; HerreÖl: 15 tr; FogdeÖl: 30 Läst. 7 tr; SvenneÖl: 118 Läst. 10 tr; SpisÖl: 19 Läst. 9 tr; samt något mjöl och gryn till Matredning. Härtill hade åtgått 1,845 tr Spannmål.

Smör: 4 Läst. 10 tr 10 L $\text{\textasciix}$ (= 938 L $\text{\textasciix}$); *Ost:* 1 $\frac{1}{2}$ Sk $\text{\textasciix}$; *Salt:* 21 tr 2 L $\text{\textasciix}$; *Lax:* 5 tr; *Strömming:* 140 tr; *Sill:* 5 tr 3 $\frac{1}{2}$ fj.; *Torsk:* 17 $\frac{1}{2}$ tr; *Saltfisk:* 12 $\frac{1}{2}$ tr; *Torrisk:* 27 Sk $\text{\textasciix}$. 18 L $\text{\textasciix}$; *Färsk fisk:* 39 tr.

Kött: punde kött: 625 L $\text{\textasciix}$; *Siddefläsk:* 184 sidor; *Färs kroppar:* 256 st.; *Korfvar:* 16 tr; *Sylta:* 10 tr; *Höns:* 343 st. samt *Färkött*, *Fläsk*, *Grisar*, *Lamm* m. m., eller *Köttvaror tillsammans* 2,163 L $\text{\textasciix}$.

Ljus: 44 L $\text{\textasciix}$; *Ved* i alla gårdens rum, kök, bryggghus och bagarehus: 2,600 lass!

Vid Arboga gård funnos åkergrärde: 1; ängar: 8 (med 1,014 somm. lass hö); hagar: 2;

Under bägge gårdarne lågo:

Quvarnar 6: 2 Ostuna m. 6 p. stenar }
2 Ulfvesunds " 3 " } gåfvo i tull 180 t:r mjöl.
2 Hogenäs i Arboga " 5 " }

Sågquvarnar 2; 1 vid Rönö ladugård } sågade 81 tolfter bräder.
1 vid Jägersholmen }

Fisken vid Qvicksund, i Arboga ån, i Hjelmaren (och vid Hufvudskär i saltsjön, der med gårdens nät något strömming och torsk fångats), gåfvo 115 t:r och 126 L& fisk.

Under Vesterås slott lågo Östra och Vestra Ladugården med hvar sitt åkergrärde, 15 ängar (g. 1,066 lass hö), 6 hagar, 1 trädgård (gaf 3 fjerd. körsbär), Slottets quvarnar med 3 par stenar samt Fors quarn i Fernebo s:n med 3 par stenar (räntade tillsammans 24 t:r råg) samt något fiskeri i Mälaren.

Mantalet på slottet och ladugårdarne var icke särdeles stort: Fogde, skrifvare, underfogde. 2 "vaktmästare," 7 slottsknektar, 2 portnärer, 2 ladugårdsfogdar, 1 bysseskytt, 13 embetsmän, 7 fiskare, 2 slottsliiggare, 4 stodvaktare, 4 renvaktare (deribland Pål Lappe och Anna Lappska; några renar synas dock ej i inventarierna), 10 legodrängar, 3 fångar, 21 qvinfolk. — Stundom är dock mantalet något större, så i synnerhet när konungen var på besök.

Slottet hade naturligtvis ett litet "arkli" bestående af 7 skerpentiner, 13 nickhakar, 13 stormstycken, 14 rör samt 82 L& krut och 200 "lod."

Under Wäsby gård¹⁾ lågo 1571: 4 åkergården, 14 ängar, (700 som.-lass hö), 20 allmänningsängar, (300 som.-lass), 7 hagar, Dit hörde också 4 quvarnar:

Gårdarnes arbetsfolk användes hufvudsakligen för det stora jordbruket, till hvilket dock behöfdes tillfälligt legofolk. Så utbetalades i dikarelön 60 mk 1 öre för 4,100 famn. smala diken (å 2 penn. famn.) och 80 famn. vida diken (å 12 p. f.). Dessutom gjordes till gården af Åkerbo och Vester-Rekarne in natura 2,727 dagsverken, hvilka giingo: till Råg- och Kornsörden 624, till Höskörden 1,295, till dyngakörsel 140, till gärdesgårdar och till att förbättra "djuregården" 150 — de öfriga till dam- och fiskebyggnader.

¹⁾ Mantalet vid Wäsby gård, Sala hyttor och Salberget framgår af 1571 års särskilda löningsregister, hvilket jag anser mig böra i sammandrag återgifva, då det i fråga om befolkningen vid grufvan bör jämföras med taxeringsregistrets mantal här längre fram;

A. Vid Wäsby gård.	årslön.		årslön.
Fogden Göran Larsson	150 m.	sven, Bryggare, Slaktare,	
Skrifv. Erik Mikelsson	120 "	Tunnbindare, Skomaka-	
Underfogden	110 "	re, Hofslagare, Smeder	
2 underskrifvare tills.	40 "	m. m.)	348 m.
11 Hoffmän tills.	280 "	5 Fiskare, 1 Byggmästare tills.	80 "
4 knektar "	74 "	11 Malmdrängar " ..	154 "
16 Ambetsmän		13 Gårdens drängar " ..	161 "
(Kolafogde, Kock, Rede-		12 Qvinfolk " ..	110 "
S:a 78 personer	1,627 mk.		

Killinge i Norby s:n	2 p. stenar	räntade	116 t:r	mjöl
Ekeby i Sala	» 2	»	18	»
Breds i Breds	» 7	»	314½	»
Gårdens qvarn	2	»	—	—

samt 2 sågeqvarnar:

Klaesbo såg } Ofverbo såg }	der sågades	takbräder (4 af stocken)	8 toltf.	4 st.
		botnebräder (3 af stocken)	6	» 3 st.
		takspån	—	8 » 4 st.

Gårdens fiskeri i Hallersöön, Klaesbo, Hillersbo, Hallersboda, Kölefors och Sala hyttedam gifvo Färsk fisk: 19 t:r. Torr d:o 76 LÆ.

En Kålgård gaf 24 t:r kål och 1 pund rofvor.

Omkostnaderna för förvaltningen utgick först och främst in natura, då såväl fogdar, underfogdar, skrifvare m. m., samt den lägre betjeningen för skrifning, skatteuppbörd och polis eller till gårdarnes, grufvornas och hyttornas bruk, som ock det tillfälliga legofolket hade sin förtäring vid gårdarnes olika "bord", "fogdebordet", "svennebordet" och "legofolksbordet" — hvardera med sin olika ordning för utspisningen till person pr år, månad eller vecka.

Den egentliga aflöningen åter utgick efter tämligen likformiga proportioner och bestod dels i penningar, dels i kläde, lärft, pelsar, handskar och skodon. För den förra af dessa poster redogöres imellertid icke i fogderäkenskaperna för dessa trakter. Den egentliga aflöningen besörjdes här numera genom särskilda löningsskrifvare, hvilka från Stockholm utsändes och

B. Vid Sala hytta.		årslön.	C. Vid Breds qvarn.		årslön.
Hyttfogden Arv. Persson	150 m.		Mölnaren	30 m.	
Hytteskrifvaren	150 »		I mölnareqvinna o. 2drängar	40 »	
Underskrifvaren	50 »		Barberer M. Clas	300 »	
2 hytteknektar tills.	90 »		D. På K. Mts Sölfköp.		
8 Ambetsmän	160 »		Sölfköparen Nils Larsson	150 »	
12 Hyttedrängar	154 »		Blysäljaren Erik Mickelsson	80 »	
1 Qvinfolk	10 »		3 Sölfknektar tills.	120 »	
S:a 36 personer		1,484 mk.			

Kongl. Maj:ts tjenare på Salberget.

Bergsfogden Carl Ericsson	150 m.	2 K. M:ts Soverbodvaktare	50 m.
Grufveskrifvaren Hans Persson	180 »	1 K. M:ts Vedegiller	30 »
Mantalskr. Erik Nilsson	80 »	1 Bergsmäns Soverbodvaktare	24 »
4 Grufvefogdar	260 »	2 Bergsmäns Hytteknektar	60 »
1 Rymningsfogde	60 »	1 Vaskevalsvaktare	20 »
2 Nygruffogdar	40 »	1 Grufvesmed	16 »
1 Grufvevaktare	40 »	4 Knektar tills.	120 »
S:a 23 personer		530 mk.	

Förtäringregistret utvisar något större siffror, nämligen:

Å Väsby gård: vid fogde- och svennebörd: 50 personer; vid legofolksbordet: 41½ pers. Vid Sala hyttor: 43½ pers. Vid Sala Grufva: 4 grufvefogdar och 15 pers. arbetsfolk.

antingen från räntekammaren och varuhuset medförde pennningar och stundom äfven klädespersedlar, eller ock för detta ändamål af fogdarne i orterna efter anvisning mottogo pennningar, och med dem verkställde löningen för större distrikt samt därför redovisade till kammaren. För åren 1571 och 1572 har jag ej funnit mer än ett löningsregister för dessa trakter, men af en samling redogörelser för löningen i Bergslagen 1569 finnes, att afföningarna till Wäsby gård och Salberget, Garpebergs gård, Näs gård, Vester Sölfberget, Sätra-, Borshytte-, Öster-Sölfbergsgårdar och i Dalarna utgått med 10,709 mk. Lönebeloppen utgjorde för fogdarne 100 à 150 mk, för skrifvarne 125 à 100 mk, grufvefogdar 100 à 50 mk, underfogdar 50 à 20 mk, hoffmän 30 à 18 mk, knektar 25 à 16 mk, drängar 15 à 2 mk, o. s. v.

Slutligen tillkom såsom afföning äfven förläning af tionde och af hemmansräntor, eller frihet från utskylder för sådana hemman, som fogde eller skrifvare sjelfve egde, stundom också gåfva "på K. M:ts behag" eller till evärdelig ego af för kronan disponibla hemman. Några exempel må här anföras:

Fogden på Wäsby gård hade sålunda i förläning "en Konungsby Gestringe i Frösthult s:n", som räntade 136 t:or malt, 12 mk p:r; samt fritt för utskylder ett kyrkehemman i Balings s:n: r. 32 t:r korn.

hvarjämte hyttefogden och sölfskrifvaren hade, den förre ett *skatthemman*, den senare ett *kyrkehemman*, i Norby s:n i förläning. — Lars Germundson sölfskrifvare hade ett skatteh. i St Ilians och ett preb.h. i Harakers s:n.

Af tionde hade dessutom i förläning: Sölfköparen 80 t:r, Grufvefogden 8 t:r, en d:o 4 t:r; Sölfskrifvaren 56 t:r; Grufveskrifvaren 16 t:r; hyttefogden 29 t:r, hytteskrifvaren 48 t:r, gårdskrifvaren 36 t:r, blysäljaren 4 t:r, malmskrifvaren 4 t:r, en hytteknekt 6 t:r.

Fogden Per Hanson i Dalarna hade enl. K. br. 1569 fått 4 hemman i Kopparbergs s:n *till evärdelig* ego, samt 2 "fordom från Måns Nilssons vederkända" hemman i Tuna s:n.

Fogden Hans Larsson på Bornshyttegård har "på K. M:ts goda behag fått ett hem:n (Åsebo) som han länge bott på," r. 3 L $\mathring{a}$ koppar.

samt grufvefogden likaså på K. M:ts goda behag (af Hans Larsson) fått en gård "Grufveriset," r. 2½ L $\mathring{a}$ k.

och hyttefogden vid Sölfberget 1 gård "Östanfors" r. 2 L $\mathring{a}$ k.

Fogden på Näs gård hade i förl. af tionden 24 t:r.

Fogden på Sätra gård frihet för en gård i Hedemora by och 24 t:r af tionden, skrifvaren d:o 8 t:r.

Fogden på Ulfvesunds gård 36 t:r af tionden.

Föröfrigt förekomma i dessa trakter inga andra förlänningar, än att Strömsholms gård och län d. v. s. *Snäfvings* och halfva *Tuhundra* härad innehades som lifgeding af *Enkedrottningen*.

Men större afsöndringar skedde år 1572 då:

Arboga gård med Arboga stad, Medåker och Himeta s:r förlänades till *Markgrefvinnan*

samt till *Fru Ebba Sal. Hr Stens Enka*: Fellinsbro fjerding af Fellinsbro s:n

och till *Fru Brita till Ervalla* Näsby och Ervalla s:r af Åkerbo härad.

Mindre förlänningar och friheter, såsom Biskopars och Presters vederlag eller underhåll af tionde eller kyrkohemman (hvilka nu ganska talrikt förekomma), Ryttares och Knektars friheter på egna hemman eller förlänningar af kronohemman, Länsmäns och fjerdingmäns friheter, Bönders friheter för vindekorning och grufvehjelp, samt tillfälliga friheter eller förlänningar för knektshöfvidsmän, kammarens och kansliets tjenstemän m. fl. hör ej hit att närmare specificera.

Silfvergrufvan vid Sala gaf 1571 enligt räkenskaperna följande afkastning:

K. Mits eget hyttebruk (malm af Stora Grufvan, Herr Stens Rymning, Konungs Rymningen, Fläske-Rymningen, Nya Grufvan)

gaf efter 3,333 halftunnor malm 2,235 stycken Sölbly, som vägde 105 Sk $\bar{a}$ 3 L $\bar{a}$ 2 mk och gäfvo

1,610 st. *Silfver*, som vägde..... 2,073 Löd. m. $\frac{1}{2}$ l.

hvertill kom af "Salbergs hårdbly och Gletter": *Silfver*.....

63 " —

Bergsmännens hyttebruk (malm bröts i "omgångar" hvar af 12 "dagsbrytningar, hvaruti efter hvarandra bröto: Norby-, Bråesta-; Kila-, Romfartuna-, Wäsby-, Videbo-, Skälby-, Kumla-,

Transport 2,136 " $\frac{1}{2}$ l.

	Transport	21,36 Löd. m.	½ l.
Nya-, Rompo-, Grufvo-, och Isettra skiften)			
gaf efter 1,425 halftunnor malm 1,086 st. Sölfbly, som vägde 52 Skæ 14 Læ och gåfvo 927 st. <i>Silfver</i> , som vägde...			
		838	» 8½ l.
<i>Rotekarls Smältningen</i> (som drefs i 5 rotar) gaf efter 963 halft. malm 463 st. Sölfbly, som vägde 28 Skæ 9 Læ och gaf 259 st. <i>Silfver</i> , som vägde			
		446	» 2½ l.
hvarjämte af "Slaghwass" erhöills <i>Silfver</i>			
		51	» 4 l.
<hr/> Summa <i>Silfver</i> af 1571 års bruk ¹⁾ 3,471 Löd. m. 15½ l.			

Silfverbruket på Kopparberget (som sköttes af en personal, för hvilken här ofvan är redogjort under Bornshyttegård) gaf:

efter 735 halftunnor malm (efter 2,244 stafrum ved) 371 st. sölfbly som vägde	
57 Skæ 1½ Læ, hvaraf kommo	
68 st. <i>Silfver</i> , som vägde.....	53 Löd. m. 5 l.

Rörande **Kopparbrukningen** i Bergslagen inhämtas af fogderäkenskaperna följande upplysningar.

Af K. M:ts eget Kopparbruk vid *Bornshyttegård* å Kopparberget erhöills efter 22,830 halftunnor *Malm* och 9,200 stigar kol 5,457 Skæ *Skärsten*, som med 400 stafv. ved och 200 stigar kol gåfvo 5,979 halftunnor *Kopparväck*, som med 2,400 stigar kol gåfvo..... *Råkoppar* 674½ Skæ.

Nase koppar 13½ Skæ 2½ Læ.

S:a Koppar 688 Skæ 2½ Læ¹⁾.

¹⁾ Af Bergsmäns och Rotekarls silfver gick allt till den kungliga skattkammaren, som uppehöll det strängaste monopol öfver silfverköpet.

Af afkastningen lemnades 35 löd. m. 8½ l. såsom "skänk," samt ¼ del af det hela: 62 " " 2½ l. såsom skatt och det öfriga: 1,238 " " 3½ l. köptes af kronan för 1 mark lodet eller för 19,811 mk 5½ öre, hvilka penningar till sölfköpet levererats af Räntmästaren från 6 Mars 1571 till 20 Jan. 1572 — naturligtvis i den tidens usla mynt, hvaraf 7 å 13 mk gingo på lodet fint sölf. Häremot hade dock bergsmännen åtskilliga förmåner af kronan, såsom grufved, vindekörning, afkortning på skatterna m. m.

¹⁾ Afkastningen af K. M:ts eget Kopparbruk vid Bornshyttegård var enligt räkenskaperna: 1571: 380 Skæ 3 Læ. 1569: 463 Skæ 16 Læ. 1567: 674 Skæ 4 Læ. 1565: 454 Skæ 1 Læ. 1570: 533 " 12 " 1568: 538 " 4 " 1566: 494 " 13 " 1564: 383 " 9 "

Dessutom erhöll K. M:t af bergsmännens Kopparbrukning vid Kopparberget, som uppehölls af 182 bergsmän och 17 utbrukare hvilka voro fördelade i 76 fjerdingar: 1:o af hvar fjerding ett Skæ Råkoppar (76 Skæ); 2:o tionde af all koppar som bergsmännen bekommo utöfver 10 Skæ på fjerdingen (6 Skæ 9 Læ 18 m:k) tills. 82 Skæ, 9 Læ, 18 m:k, så att afkastningen för bergsmännen varit ..... 824 Skæ 19 Læ.

Eller hela Koppargrufvans afkastning år 1572.....1,513 Skæ 1½ Læ.

Efter samma grunder beräknad var hela Kopparbergets afkastning 1571: 1,277 Skæ ½ Læ.

Af K. M:ts eget Kopparbruk vid *Garpeberget* erhöles efter 8,112 halft:or malm 936 Skæ skärsten, som gäfvo: *Koppar* ..... 144 Skæ 5 Læ.

Bergsmännen hafva antagligen icke i denna bergslag brukat någon koppargrufva. Hela deras ränta är satt i dagsverken, kol, årl. hästar, penningar och jern.

Af särskildt intresse är den *våpenindustri* som för statens räkning bedrefs i Arboga stad under inseende af en kronans "Faktor" och som till någon del sköttes af utlänningar, såsom af namnen antydes. Enligt 1571 års räkenskap för faktoriet i Arboga, voro der följande handtverkare sysselsatte med vapentillverkning för kronans räkning:

- 7 *Plåtslagare*: Benediktus; Peter Prys; Hans Hollender; Lenar Klätt; Tomas Hansson; Jöns.
- 11 *Rörsmeder*: Måns; Mielker; Jöran; Hans v. Brunsvik; Tynnes; Gudmund; Jon; Peter; Mats; Hans; och Påfvel Stilenågn.
- 2 *Klingsmeder* Jörgen och Jon.
- 3 *Klensmeder*: Gamle Mr Hans, Johan och Jochim.
- 1 *Pannesmed*: Hinrik.
- 4 *Hillebårdsmeder*: Östen, Jöns, Philippus och Jöns Håkensson på hyttan i Lerbäckes s:n.

²⁾ Afkastningen af K. M:ts bruk vid Garpeberget var enl. räkenskaperna:
1571: 101 Skæ 12 Læ. 1570: 120 Skæ 8 Læ. 1569: 146 Skæ 12 Læ.

- 9 *Tråddragare*: Peder Månsson, Olof Nilsson, Erik, Anders, Bertil,
Jacop, Simon, Peder Hansson, Unge Olof.
4 *Pansemaker*: David, Karl, Staffan, Hinrik.
1 *Förtener*: Henrik.
2 *Pålerere*: Anders, Hindrik.
4 *Stipere*: Tomos, Peder.
4 *Beredere*: Lenard, Lille Peter, Lasse, Söffrin.
2 *Hölstermakare*: Hielmek, Lasse.
3 *Lådmakare*: Larens, Eskil, Erik.

S:a 55 handtverkare under inseende af *Jören Opsinger*.

Tillverknigen under ett halft år utgjorde:

Skyttetyg, nya: 75;	Sadelrör nya och förbättrade 5 par;
d:o upferdade: 128;	Sinte- och snappelås 53;
Panserskjortor: 48;	Rappers och Sabelklingor: 200;
Långa röripipor med Sinte- och	Spjut- och Spessuddar: 44;
Snappelås: 136;	Hillebårder: 20.
Skiffuerörspipor m. d:o d:o 81;	Sticksvärd beredde: 77;
Sadelrörspipor och lås: 48½ par;	Förbenade röstockar: 116.

Prosterierna i Dalarne, Bergslagen och Vestmanland voro enligt Kronotiondelängderna från 1550-talet:

- 1). *Öster-Dalarnes*; 2). *Vester-Dalarnes*;
- 3). *Öfre Bergslags*: Tuna, Skedvi, Svärdsjö, Vika, Kopparbergs och Torsängs s:r;
- 4). *Nedre Bergslags*: Hedemora, Folkärna, Grytnäs, Husby och By s:r;
- 5). *Vester Bergslags*: Gränge, Norr-, och Söderbärke s:r;
- 6). *Salebergs*: Sala, Möckletta, Kumla och Kila s:r;
- 7). *Siends härads-*: Björksta, Tortuna, Sevala, Tilleberga, Irsta, Kärbo, Konungsåra, Hobo, Balung;
- 8). *Norbo härads-*: Fernebo, Fläckebo, Haraker, Romfartuna, Skultuna, Skærrike, S. Ilians och Wäsby s:r;
- 9). *Tuhundra härads-*: Barkarne, Dingtuna, Lillehärad, Lundby, Säby, Suedvi, St. och L. Rytterne s:r;
- 10). *Snäfvings härads-*: Berg, Kolbäck, Munktorp, Ramnäs och Surå s:r;
- 11). *Åkerbo härads-*: hela Åkerbo med Lindesbergs sn.

Från och med Vestmanland blifva jordebokens mantalsuppgifter mer invecklade och svårare att korteligen i tabellrisk form återgifva. Utom bönder af allehanda slag samt bergsmän, torpare och nybyggare, förekomma nämligen här och der i jordeböckernas "mantal" talrikt nog mindre lägenheter, af hvilka afgifter utgjordes till kronan, såsom utjordar, ängar, vretar, tomter, hagar, stugor, bodar, men som åtminstone högst sällan voro sjelfständiga brukningsdelar med egna hushåll, utan vanligen innehades af de förut i mantalet uppräknade bönder, bergsmän eller torpare. De upptagas också nästan aldrig i de mera generela öfverslag öfver det egentliga "mantalet," som då och då uppgjordes för beräkning af gårdar och hjälper. Så mycket mindre har det varit skäl att här inräkna dem i den kolumn för jordeboksmantalet, som är afsedd att jämföras med de samma år taxerade hushållens antal. Svårare har varit att fastställa någon princip för behandlingen af qvarnar, hammarmedjor och hyttor, hvilka stundom innehades af förut i jordeboken uppräknade bönder, stundom af särskilda åbor, hvilket måst utrönas genom speciel undersökning i hvarje fall.

Af det i jordeboken antecknade mantalet var likväl icke allt för året "befintligt"; hemman, hyttor och torp lågo ofta nog *öde*, hvarom anteckning är gjord antingen direkt i marginalen eller efteråt i "afkortningen," och då fråga varit om jämförelse med de taxerade hushållen, har det naturligtvis varit skäl att taga hänsyn till hvad af jordebokens mantal i verkligheten icke fans till. De öde gårdar, som varit att fråndraga från det ordinarie mantalet, har jag därför särskildt räknat och, der de varit talrika, angifvit dem i en särskild kolumn. Men dervid är att iakttaga, att begreppet "öde" vid denna tid icke nödvändigt betydde, att jorden var alldeles obebodd; det kunde ock angifva, att åbon endast var oförmögen att utgifva skatt eller afrad och därför fick lindring till hela beloppet eller en del deraf, hvarför ock ofta förekommer antecknad $\frac{1}{2}$ öde," $\frac{1}{4}$ öde" o. s. v. I sist nämnda fall har jag vanligtvis icke räknat dylika hemman för *obebodda*, men äfven i de fall då i jordeboken står endast "öde" kan det väl någongång hända, att hemmanet ändock var bebodd, så att man ej får räkna mycket noga med dessa siffror. De äro här gifna mera för att lemna ett ungefärligt begrepp om förhållandena än med anspråk på full tillförlitlighet.

Hvad de taxerade persedlarne beträffar, bör särskildt anmärkas dels det egendomliga förhållandet, att i Dalarne inga

hästar alls äro antecknade, dels att i Bergslagerna och i Tjurbo härad de antecknade hästarne troligen blott utgöra en del af det verkligen befintliga antalet. Hvad de senare angår, ser man nämligen af taxeringslängderna för några bergslagsorter, att de taxerade haft "frihet på sina hästar för vindekorningen" nämligen för 4 st. "på en hel del", för 2 st. "på en half del" o. s. v., och det är då antagligt, att de som i längderna antecknas, blott äro de som öfverskjuta detta antal på hvarje "del". — Samma förhållande har utan tvifvel egt rum äfven i Dalarne, ty det är knappt möjligt, att dalkarlarne, hvilkas förnämsta skattetitel var kol och ved, som skulle framköras till K. M:ts bergsbruk, kunde hafva saknat hästar. Någon ledning för uppskattningen af hästantalet derstädes har jag imellertid förgäfvets sökt; den finnes ej ens i boskapslängderna för 1599 eller 1620-talet, emedan Dalarne voro fria för boskapshjelpen mot stadga i penningar och sedan skattsättning i ved, och längder på boskapen der sålunda saknas.

I det allmänna riksdagsbeslutet omtalas bland de persedlar, som skulle beskattas, äfven Spanmål, hvaraf som vanligt tiondedelen skulle utgöras, men afrad, utsäde och Salebergshjelpen afdragas. Det är eget nog, att denna persedel sällan förekommer i taxeringsregistren utom i några härad af Vestmanland, och talet om "Salebergshjelpen" som skulle afdragas, synes ock häntyda på, att det egentligen var de kring Sala grufva belägna trakterna, som med påbudet afsågs. Af längderna framgår ock, att afdraget beräknats sålunda, att af spanmålen togs en sextondedel i stället för en tiondedel.

I taxeringsregistren förekomma här och der anteckningar, som angifva särskildt yrke eller annan karakter för de beskattade. Så äro i hvarje församling presten, och för det mesta äfven klockaren, särskildt utmärkta, men dessa har jag här, liksom i hela arbetet, omnämnt, endast när de framstå genom ovanlig förmögenhet eller när något annat varit att om dem anmärka. Deremot har jag sökt att öfverallt i noterna angifva antalet och arten af de i socknarne antecknade *handtverkare*.

Socknar.	Jordeboksmantal 1535.	Jordeboksmantal 1557.	Jordeboksmantal 1571.	Taxerade 1571.	Antecknad och taxerad						
					Gold.	Silfver.	Koppar, Tenn och Messing.	Jern.	Penningar.	Haslar.	
					St.	Lod.	L. & S.	Sk. &.	Mark. ö.	St.	
I Vester-Dalarnne.											
1	Floda.....	?	29	38	42	—	91: 2	34: 10	—	—	?
2	Järna.....	?	62	72	59	—	34: 3	46: —	—	—	?
3	Äppelboda.....	?			24	—	26: —	29: 17	—	—	—
4	Lima.....	?	104	111	127	—	389: 2	201: 18	—	195: 2	?
5	Malung.....	?	111	130	143	4	460: —	279: 1	—	406: 5	?
6	Nås.....	?	29	35	38	2½	82: —	43: 14	—	100: —	?
	Summa	?	385	386	433	6½	1,083: 3	635: 00	—	791: 7	?
I Öster-Dalarnne.											
1	Gagnef.....	?	156	170	166	2	347: 3	160: 10	1	118: 4	?
2	Leksand.....	?	381	483	468	—	1,137: 3	710: 8	—	552: 9	?
3	Mora med.....	?	694	718	561	5	944: 2	498: 19	—	—	?
4	Elfvedalssättungen	?			170	—	6: —	52: 1	—	—	—
5	Orsa.....	?	368	373	357	—	472: —	268: 6	—	360: 4	?
6	Rättvik.....	?	304	293	292	—	766: —	270: 17	—	1,147: —	?
7	Ål (med Bjursås)...	?	65	66	74	—	173: 3	130: 9	—	—	?
	Summa	?	1,968	2,103	2,088	7	3,847: 3	2,091: 10	1	2,179: 1	?

Järna med Äppelboda höra till **Nås prestegäll.** Äppelboda hör i jordeboken och tiondelängden ihop med Järna, men numreras i taxeringsregistret särskildt. Der nämnas Säl, Ofvnheden, Utanheden och Sveden. — Järna består af byarna vid elfven närmast kyrkan och mellan sjöarne Saxen och Grusen. Allt det öfriga är obygd.

Lima sockens nordligaste är Sälen, hvarifrån bygden följer elfven troget uteder med ungefär samma byar som nu förbi **Transtrand** ända ned till Tandö.

Malung begynner vid Fors' by och följer elfvens strand med ungefär samma byar, som nu ned till Ytter-Malung; afskild för sig ligger dock uppe vid Öjesjön **Öja** by med 12 bönder.

Nås består af de byar, som ligga grupperade kring elfven, der han genomgår denna socken; allt det öfriga obygd.

Hela den trakt, der nu **Säfsnäs** ligger, var tydligen denna tid obygd.

I **Gagnefs** socken nämner taxeringsregistret (men ej jordeboken) två fördelningar: Gröntu "fjerding" och Liurbygge "treding". Nuvarande **Mockfjerd** motsvaras af "Mycklefjerd", "Norra Myckle" m. fl. byar.

Pastor i Gagnef hade enligt taxeringsregistret en sacellan och hörde äfven Åls socken till hans gäll. Här taxeras en **skomakare**.

Leksands socken indelas i Rönö, Åsbygge, Hereds- och Näsbygge fjerdingar. — **Diura** by förekommer, och nuvarande **Siljansås** motsvarar ungefär Näsbygge fjerding.

I **Leksand** taxeras utom pastor, som har stor förmögenhet (33 kor, 150 l. sölf m. m.), äfven sacellanen med 12 l. sölf, samt 2 **verkmästare**, 4 **skomakare**, 3 **skräddare**, 1 **mälare**, 1 **skinnare**.

Mora socken indelas i Soolbygge, Vika-, Morkarla-, **Vombs-**, **Osterbygge-**, **Norrbygge-** **settningar**, hvartill kommer **Elfvedalssättungen**, hvilken visserligen i jordeboken och tionde-

Lösegendom år 1571.								Tionden af 1571 års skörd.			Socknar.		
Orar.	Kor.	Ungnöt.		Får.	Getter.	Svin.	Summa värde. Mark.	Decimantes.	Tionden.				
		4 & 3 års.	2 & 1 års.						Råg.	Korn.	Ärter.		
St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	T.r.	T.r.	T.r.			
—	188	36	58	184	230	47	3,260	35	—	50½	—	1	Floda.
—	246	45	68	160	184	34	3,617	63	—	57½	—	2	Järna.
—	125	12	47	113	95	20	2,023		—	—	—	—	3
—	677	24	165	419	425	16	11,884	112	—	81	—	4	Lima.
8	446	40	130	575	758	33	14,683	129	—	132½	—	5	Malung.
—	163	35	56	102	126	25	3,100	28	—	32½	—	6	Nås.
8	1,845	192	524	1,553	1,818	175	38,567	367	—	354	—		Summa.
												I Öster-Dalarna.	
1	693	73	264	689	890	225	13,074	160	—	146	—	1	Gagnef.
3	2,263	271	685	1,522	1,711	495	41,640	462	—	461½	—	2	Leksand.
4	2,365	216	444	1,992	2,112	183	43,700	626	—	510	—	3	Mora med
—	636	43	129	592	567	2	9,994		—	—	—	—	4
2	1,232	91	204	1,062	1,156	103	18,714	374	—	199	—	5	Orsa.
6	1,238	161	352	832	1,076	195	22,638	265	2½	318	2½	6	Rättvik.
1	317	38	136	317	472	80	6,841	68	—	52	—	7	Ål (med Bjursås).
17	8,744	893	2,214	7,006	7,984	1,283	156,601	1,956	2½	1,686½	2½		Summa.

längden föres under Mora, men dock synes hafva intagit en viss själfständig ställning, efter som taxeringsregistret upptager den för sig afsöndrad från Mora socken.

Solbygge-setting omfattar hufvuddelen af nuvarande Sollerö socken, hvars sydvestliga fastlandsdel dock vid denna tid mest var obyd; i Vika setting låg Kefftebyn och Venian (nu Ventans socken), den senare med 34 bönder.

Elfvedalssättungen hade de flesta af de byar, som nu utgöra Elfvedalens socken samt Öxebergs och Elfvortsbergs kapellag. Bygden gick dock ej längre än till Åsens by.

Pastor i Mora har en sacellanus. Här taxeras 2 skomakare, 2 skräddare, 1 skinnare, 1 svarfvare.

Orsa socken indelas i Hoffbygge-, Slettebergs- och två onämnda fjerdingar. — Skattunge by är en af de största. Derifrån fortgår bygden med Arvet, Dal, Vik, Boda, Sunnanhede och Oret-Östansjö in i nuvarande Öre socken, hvars hela öfriga del både i norr och öster är obyd.

Skilnaden mellan taxeringsregistrets mantal och jordebokens samt tiondelängdens beror säkerligen derpå, att ett blad af registret förkommit; det bekräftas deraf att den värdesumma jag fått ut är så mycket lägre än registrets slutsumma för skatten: 1,937.

Pastor i Orsa har sacellanus. — Utom decimantes i Orsa nämnas i tiondelängden 4 som göra tionde till Mora och Rättvik, 6 som "intet så." En smed, en skomakare taxeras.

Rättvik indelas i Söderbygge-, Upbygge-, Girse-, Vesterbygge-fjerdingar. Byarna vid Siljan och kring Enån finnas alla ända upp till Boda, Silfverberg, Asmundsberg och Gulleråsen. Men hela den östliga delen af socknen kring Ljugaren och der bortom, Dädran, Bringsjö, Bodarna, är obyd. Här taxeras 3 verkmästare, 5 skräddare, 3 skomakare.

Åls socken innefattar äfven Bjursås, som har 18 bönder.

Socknar.	Gärde- mantal 1535.	Jorde- boks- mantal 1557.	Jorde- boks- mantal 1571.	Taxe- rade 1571.	Antecknad och taxerad						
					Guld.	Silfver.	Koppar, Tenn och Messing.	Peningar.	Hästar.	Oxar.	
											Lod.
I Kopparbergslagen.											
1	Kopparberg	?	149	175	217	52: 1	2,116: —	607: 19	2,327: —	?	—
2	Svärdsjö	?	108	136	168	3: 1	1,600: —	459: 2	1,087: 6	?	4
3	Torsång	?	79	84	75	23: —	762: 2	191: 6	330: —	?	18
4	Vika	?	99	102	128	—	1,937: 2	408: 15	13: 6	?	8
	Summa	?	435	497	588	78: 2	6,416: —	1,667: 2	3,758: 4	?	30

I **Kopparbergs** sockens jordeboksmantal äro 48 landbönder och torpare, 87 bergsmän, 40 tåktekarlar — hvarjämte här upptagas 12 bodar och 2 nattstugor. Men i detta mantal ingå 3 bergsmän i Valmora och minst 21 i Asboda, "som äro under Kopparberget, men göra sin tionde till Tuna," och derföre också här i taxerings- och tiondekolumnerna föras under Tuna socken. Detta förklarar till en del skillnaden mellan jordeboks- och tiondemantal. Hvad åter beträffar, att taxeringsmantalet är så mycket större än bägge de andra, förklaras detta förhållande tydligen deraf, att en del löst folk deri upptagits, som ej plägade ingå bland "byamän, bönder eller tåktekarlar" i jordeboken. Såsom *husfolk* äro dock blott *tre* upptagna, och för öfrigt uppräknas med särskild karakter blott 1 skrifvare, 1 grufvefogde, 1 *kopparsmältare*, 1 *öfverskärare*; men som åtminstone 15 personer på kyrkbacken och "vid Falan" upptecknas utan karakter, mest enkor, är det antagligt, att dessa voro hvad annorstädes kallas husfolk. Vidare föras af taxeringsregistret till Kopparbergs socken 15 bergsmän i Ofvan- och Nedan-Verpan och Aseboda, som i jordeboken föras till Torsångs s:n. För öfrigt förekomma här många förmögna personer, bland de rikaste i hela Sverige: Knut Persson i Varggården (3688 m.) Botolf Jonson på Falan (1166 m.) Hans Nilsson på Fremmandsbacka (1130 m.) Anders Jonson på Stenåset (1007 m.) m. fl. — Tre "Helsingköpman som pläga köpslaga vid Kopparberget," taxeras till 1414 mk i koppar och silfver. För öfrigt nämnas här såsom större fördelningar inom socknen: *Varpebygden*, *Utansjön*, *Vid Falan* (6 bergsmän), *Varggården* och *Gamle bergsbygden*, *Gruffueris*. — Från Kopparbergs socken utgjordes ingen tionde, utan allenast penningar: 255 mk. Dessa erlades af både bönder, bergsmän, tåktekarlar, fogde och skrifvare. Kopparbergets inbyggare synas icke hafva idkat något åkerbruk, ehuru de, som synas af taxeringslängden, egde boskap. Åtminstone voro de i jordeboken icke satta till någon skatt af hemmansbruk, hvarken bönder eller bergsmän. I undervisningen heter det: "desse bergsmän och tåktekarlar äro boende på berget och göra inga vissa årl. räntor utan bergsmännen göra afrad af grufvan och tåktekarlarne göra arbete till K. M:ts bruk när för nöden är." I 1577 års skattdagboken, der alla hemman i kringliggande socknar beskrivas till utsäde och äng, äro också ej blott de s. k. bergsmännen och tåktekarlarne utan äfven landbönderna vid Kopparberget uppräknade utan någon sådan beskrifning af hemmanen.

Svärdsjö socken omfattar äfven nuvarande Sundborn, der många och väl bebygda byar ligga: Sunboren, Häbboren, Karlsboren, Krokfors, Blixbo, Risholen, Persarfvet m. fl. För öfrigt

lösegendom år 1571.							$\frac{3}{4}$ Tionden af 1571 års skörd.					Socknar.
Kor.	Ungnöt.		Får.	Gatter.	Svin.	Summa värde.	Decimantes.	T i o n d e .				
	2 a 1 års.	4 a 3 års.						Hvete.	Råg.	Korn.	Hafre.	Ärter.
St.	St.	St.	St.	St.	St.	Mark.	T.r.	T.r.	T.r.	T.r.	T.r.	I Kopparbergslagen.
580	235	391	973	134	26,640	130	—	—	—	—	—	1 Kopparberg.
630	545	558	1,368	190	23,310	133 ²	—	27	119	$\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2}$	2 Svärdsjö.
284	206	227	309	146	9,935	93 ²	—	—	99	$\frac{1}{4}$	—	3 Torsång.
437	379	389	839	247	19,082	111	$\frac{1}{4}$	5 $\frac{1}{2}$	111 $\frac{1}{2}$	—	1	4 Vika.
1,931	1,365	1,565	3,489	717	78,967	467	1 $\frac{1}{4}$	33	329 $\frac{1}{2}$	$\frac{3}{4}$	2 $\frac{1}{2}$	Summa.

går bygden kring Svärdsjön utefter ån upp till *Ennevik*, Tånger och Marnäs. Trakten norr och vester om Tånger, Ågsberget och Borsjön åt *Svartnässidan* är obygd. Ensamt längst bort i vestra hörnet ligger Lumsheden. Jordeboksmantalet är 124 bönder, 6 bergsmän, 6 tåktekarlar. — Förteckningen öfver decimantes kan omöjligen till fullo genomräknas, emedan den är af fukt delvis förstörd. I slutet af tiondelängden finnes antecknad, att för året (1571) var intet uppburet i kyrkoherberget, emedan tionden genast fördes till kungsgården, men beloppet var upptecknad efteråt enligt vitnesmål af fogden och bönderna.

Här taxeras bl. a. 1 *kopparslagare*, 1 *verkmästare*, 2 *skraddare*, 2 *skomakare*, 4 *husfolk*.

Torsångs sockens jordeboksmantal är 55 bönder, 27 bergsmän och 2 tåktekarlar. De egentliga bergsmännen ligga i fyra större bygdelag: *Aseboda*, *Ofvan Verpan*, *Nedan Verpan* och *Hosiöö* — allt detta enl. jordeboken. Men bergsmännen i *Verpabygden* och *Aseboda* taxeras dels i *Kopparberget* dels i *Aspeboda* "bygdelag", hvilket förklarar skillnaden mellan jordeboks- och taxeringsmantal för *Torsångs* s.n.

Här taxeras för öfrigt utom pastor (80 kreatur, 150 l. s. m. m.) två *sacellaner*, 1 *drifvare*, 2 *skraddare*, 6 *husmän* och *fördelsdrängar*.

Vika sockens jordeboksmantal är 62 bönder och nybyggare samt 27 bergsmän och 10 tåktekarlar, som "ligga under *Kopparberget* och göra allenast skogaskatt". I taxeringsregistret upptagas som större fördelningar: *Hosjöbygden*, *Knuvabygden*, *Lunåbygden*, *Audrakebyn*, *Kyrkebyn*, *Bröthen*, *Rankehyttan*, *Sunnanhaga* m. fl. Här taxeras fogden *Knut Ingelson* (15 l. Guld, 210 l. s. 22 kreatur m. m. = 1693 m.) pastor (722 m.) hvarjämte nämnas 2 *skraddare*, 1 *skomakare*, 1 *klockare*, 5 *gerningsmän* och 7 *husfolk* (alla med kreatur).

Drängeregistren för 1577 utvisa:

för <i>Kopparberget</i>	Söner och Mågar:	31;	Drängar:	35;	Gerningsmän:	6;	Husfolk	8,
" <i>Svärdsjö</i>	"	35;	"	3;	"	2;	"	0.
" <i>Torsång</i>	"	16;	"	15;	"	2;	"	0.
" <i>Vika</i>	"	21;	"	26;	"	6;	"	8.
Summa	"	103;	"	79;	"	16;	"	16.

Socknar.		Gärde- mantal 1535.	Jorde- boks- mantal 1557.	Jorde- boks- mantal 1571.	Taxe- rade 1571.	Antecknad och taxerad							
						Gold.	Silfver.	Koppar, Tenn och Messing.	Jern.	Kol.	Malm.		
												St.	Lod.
I Öfre Bergslagen.													
1	Tuna	?	482	492	596	6	3,479: 3	1,143: 4	—	222	155		
2	Asboda bygdelaq .	?	—	—	38	102	450: 2	87: 18	—	—	—		
3	Dalsby fjerding...	?	26	26	32	—	80: —	29: 17	—	—	—		
4	Hedemora	?	182	179	193	(1)	1,419: 2	261: 7	48	—	—		
5	Hedemora by.....	?	—	(48)	(28)	—	—	—	—	—	—		
6	Skedvi	?	142	151	171	(2)	760: 2	202: 9	59 $\frac{1}{2}$	—	—		
	Summa	?	832	848	1,030	111	6,190: 1	1,724: 15	107 $\frac{1}{2}$	222	155		
				(48)	(28)								

Tuna skattesocken har två huvuddelar: *Ofvan-Bron* med Brobygge, Ballesmora, Gylles, Kärna, Forsbygge, Amundsbergs, Hönsaremora, Möckleby, Dalsjö, Skomsareby *fjerdingar*; *Utan-Bron* med Hässebygge, Roma, Skärsjö, Sverdsjö, Nibbo och Morabygge *fjerdingar*. Fjerdingarne voro således 16, hvilket förträffligt låter sig förklara; när Sahlstedt skref Tuna minne (se s. 24), voro der ej flera än 9 fjerdingar igen, hvilket föränledt åtskilliga högst besynnerliga funderingar.

Jordebokens Tuna s:n innefattade således nuv. *Tuna* med *Silfbergs* och *Amundsbergs* kapell samt *Gustafs* socken och dertill några byar, som nu äro till andra socknar afsöndrade: *Kärtilla* och *Milsbo* (nu till *Torsång*); några delar af *Silfberget* och *Solberboda* (nu under *Säter*) samt *Bränsna by* (nu under *Gagnef*).

Tuna sockens mantal är i jordeboken 1571: bönder (och prest) 477, jernbergsmän 15. Taxeringsmantalet öfverskjuter sålunda jordeboksmantalet med mer än 100 personer, hvilket härrör deraf, att här en hel mängd personer funnos, som, sysselsatte med bergshandtering eller andra näringar, icke brukade någon jord eller erlade afgift för hyttebruk. Karakteren är trol. ej utsatt för alla sådana lösa personer, men af dem som finnas antecknade äro: 3 svafvelbrännare; 1 småttare; 1 vindbyggare; 2 vindvaktare; 1 lagare; 2 skrifvare; 1 underfogde; 1 bryggare; 7 skomakare; 3 skinnare; 10 skräddare; 1 lekare; 1 fiskare; 2 kopparslagare; 1 guldsmed; 1 smed; 1 timmerman; 1 hjulmakare; 3 "dalkarlar" och en Mester Clas som skattar för 6 lod silfver, 9 kreatur m. m. Nästan alla dessa hafva både silfver och kreatur. Inga husmän eller fattige äro i längden antecknade.

I Tuna taxeras vidare pastor för stor förmögenhet: 164 l. silf. 30 kor m. m. s: 1434 m. och 2 sacellaner, den ene för 13 $\frac{1}{2}$ lod sölf, den andre för 5 $\frac{1}{2}$ lod. Efter slutsumman kommer en uppgift på 5 "köpmäns" varor (desamme äro förut taxerade för annan egendom) till 75 marks skatt.

Tuna kyrksocken var något helt annat än skattesocknen, enär den utom ofvanstående innefattade äfven följande bägge bygdelaq:

Dalsby fjerding "i Tuna socken liggandes" omfattar Dalsbyn, Ugleboda, Stubergsboda, Nordanåker, Sigfridshytta, Nissehytta, Börshytta och Arvidshytta — nu allt liggande i *Säters* socken. Denna *Dalsby fjerding* låg sålunda med skatt och tingsrätt till Hedemora, men med tionden och kyrkrätt till Tuna.

Asboda (Aspeboda) bygdelaq "ligger till Tuna socken och är under Kopparbergs tingslag" säger taxeringsregistret. Jordeboken för Kopparberget säger: "Thesse efterne äre under Kopparberget och liggia til Tuna socken och göra der sin tionde", hvarefter uppräknas *Aspeboda byalag* med en del af *Valmora by*. — Den andra delen af *Valmora* ligger i Hönsare-

Lösegendom år 1571.											Tionden af 1571 års skörd.			Socknar.	
Peningar och varor.	Hästar.	Oxar.	Kor.	Ungnöt.		Pär.	Getter.	Svin.	Summa värde.	Decimantes.	Tionde.				
				2 a 1 års.	4 a 3 års.						Råg.	Korn.			
Mark.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	Mark.		T:r.	T:r.	I Öfre Bergslagen.		
1,524	—	4	2,850	1,173	1,590	1,663	836	64,082	581		28½	551		1	Tuna.
—	—	—	129	43	60	101	220	39		6,612				2	Asboda bygdslag.
—	—	—	126	4	117	101	104	64		2,430				3	Dalsby fjerding.
594	—	2	885	72	694	500	464	338	20,000	147	10½	157	4	Hedemora.	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	Hedemora by.	
599	—	1	762	57	512	480	410	288	17,220	158	13½	167½	6	Skedvi.	
2,717	—	7	4,752	1,761	1,883	2,772	2,861	1,565	110,344	886	52½	875½		Summa.	
				1,173											

mora fjerding i Tuna. En del af Aspeboda räknas i jordeboken till Torsång s:n. I Tuna tiondelängd upptagas både Aspeboda och Dalsby fj. — Byarne i Aspeboda bygdslag: Aspeboda, Ljusdal, Skinnaregården, Nygården, Hagan, Surarfvet, Storgården, Stråtinsboda, Stråtierna, Gunnarsboda, Räfvebacken, en del af Valmora, Björnaboda, Kafflamor. Här taxeras en rik "knektshöfvidsman", Olof Helsing i Surarfvet (3204 m:k) som bland annat har 25½ lod krongull, hvilket jag förvandlat till stycken efter 1 quintins vigt för kronan.

Hedemora har ungefär sina nuvarande gränser, men innefattar äfven Pungmakarboda, Gjessen och Heden i nuvarande Sätters socken.

Hedemora bys borgare stå i taxeringsregistret inryckte ibland de öfrige invånarne i Hedemora socken, så att det är svårt att urskilja dem derifrån; då deras antal är blott 28 och i jordeboken borgarne upptagas till 48, beror detta derpå, att i den senare några af dem, som bodde i Hella och Nybbela byar, räknas för borgare. Jag intager Hedemora bys taxering och tionde tillsammans med de öfriga städernas. — I Hedemora taxeras pastor (ringa förmögenhet) och capellanus samt 2 skomakare, 1 skräddare, 1 skinnare, 1 bältare 1 stålsmed.

Skedvi socken omfattar ungefär samma byalag som för[närvarande; bygden sträckte sig med nybyggare så långt som till Skomakareboda, Gisleboda, Gögilsboda, Bodarne, Finneboda. — De gamla hyttorna Eurekahyttan, Betsbergshyttan, Anstahyttan m. fl. upptagas i taxeringsregistret. Skattebönderna äro enligt jordeboken 111, landbönderna 11, bergsmännen 22, nybyggarna 7. I taxeringsmantelet ingå med särskild karakter, utom pastor (124 l. a. 41 kreatur m. m.) och klockaren samt fogden på Sätters gård (114 l. s. 20 kreatur m. m.) äfven 1 murmästare, 1 sadelmakare, 1 kopparslagare, 3 skräddare, 1 skomakare. Inga husmän eller fattige antecknas.

I 1571 års jordebok upptages årlig ränta af hytteströmmar under Betsbergslagen: i Hene-mora 19 hyttor, i Dalsby fjerding 7, i Skedvi 9 och i Huseby 7 hyttor. Summa 42 hyttor, ränta 69 fat (Sk) jern.

Drängeregistren 1576 och 1577 utvisa:

för Tuna Socken . 1576						"fördelskarlar, bondesöner, drängar och tjenstkarlar 82. — År 1577: 83.					
"	Dalsby fjerding	"		d:o		d:o		d:o	14.	"	?
"	Askeboda	"		d:o		d:o		d:o	?	"	16.
"	Hedemora	"		d:o		d:o		d:o	33.	"	?
"	Hedemora by	"		d:o	d:o	deribl. en	"läsemästare"		9.	"	?
"	Skedvi	"		d:o		d:o		d:o	68.	"	?

Socknar.	Gärde- mantal 1535.	Jorde- boks- mantal 1557.	Jorde- boks- mantal 1572.	Taxe- rade 1571.	Antecknad och taxerad								
					Guld.	Silfver.	Koppar, Tenn och Messing.	Pennyngar.	Jern.	Hästar o. Stod.			
											St.	Lod.	L. G. G.
I Nedre Bergslagen.							St.	Lod.	L. G. G.	Mark. ö.	Sk. G. L. G.	St.	
Under <i>Garpebergs gård</i> :													
1	By.....	75	75	71	75	1	469: 2	153: —	60: —	—	—	?	
2	Folkere.....	79	81	82	105	3	758: 3	262: 16	—	7: 5	—	?	
3	Grytnäs.....	41	39	41	43	1	164: 2	81: 10	—	1: 6	—	?	
4	Garpebergslagen....	24	?	15	16	—	126: —	28: 1	—	—	—	?	
5	{ Vika fjerding i Hedemora..... }	{ ?	{ 13	{ 12	{ 24	{ —	{ 124: —	{ 34: 6	{ —	{ —	{ —	{ ?	
Under <i>Näs gård</i> :													
6	Huseby.....	97	143	142	154	1	2,073: 1	343: 10	1,828: 6	—	—	?	
Summa N. Bergslagen		?	?	363	417	6	3,716: —	903: 3	1,888: 6	8: 11	—	?	

Taxeringsregistret för hela Nedre Bergslagen är af fukt litet medfaret, så att några persedelsiffror äro otydliga eller alldeles bortfallna, hvadan tabellens siffror för lösegendomen, i synnerhet för Vika fjerding, äro något litet ofullständiga.

Fogderäkning och jordebok för 1571 äro af brand förstörda, hvadan här i stället upptages: *Mantalet i jordeboken 1572*, som är för socknarna under Garpebergs gård s:a bönder, torpare och nybyggare 221, samt 21 jernhyttor.

By socken indelas i Kyrkeby, Rosberga, Vika (hvilken ej får förväxlas med den till samma bergslag hörande Vika eller Vifolka fj. af Hedemora s:n) och Fullstösa fjerdingar. Gränserna synas vara de nuvarande, dock finner jag ingen by ofvan Bagghytta, Horndal och Vateboda.

Af 8 hyttor gafs Kronan $3\frac{1}{2}$ fat (Sk. G.) jern.

Folkärna socken hade i det närmaste samma omfattning som nu; dock ströckte den sig in i nuvarande Garpebergs socken med Reareboda, Persbo, Ytterbenning. Byarne kring elfven och Bäsingen återfinnas nästan alla, men gränsen mot Fernebo är nästan obygd och likaså bo blott nybyggare vid Kullhyttan, Buckebo, Vansjö, Alsbo, Tiern, *Krylbo* och Karlebo. Jernhyttorna äro 7, som i städja göra omkr. 4 (skeppund) fat Osmundsjern. I Affuesta (nuvarande Åfsta) by bo flere bönder. Bland de taxerade är en "*berysfogde*" i Fors, som har 480 mk förm. (25 kreat. 40 l. s.) föröfrigt karakteriseras ingen såsom handtverkare l d.

Grytnäs, som innefattar 29 byar, ströcker sig med Pålsbenning och Årängen in i nuvarande Garpenbergs socken, men synes för öfrigt hafva sin nuvarande vidd.

Af hyttebrukningen vid 5 hyttor gafs Kronan $2\frac{3}{4}$ fat (Sk. G.) Osmundsjern.

Lösegendom år 1571.								Tionden af 1571 års skörd.						Socknar.	
Orar.	Kor.	Ungnöt.		Får.	Getter.	Svin.	Summa värde. Mark.	Decimantas.	Intet utgjort.	Tionde.					
		4 å 3 års.	2 å 1 års.							Hvete.	Råg.	Korn.	Halfr.		
St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	Mark.			T:r.	T:r.	T:r.	T:r.	I Nedre Bergslagen.	
60	346	99	214	344	413	95	10,690	66	6	—	21 $\frac{1}{2}$	45 $\frac{1}{2}$	—	1	Under Garpebergs gård:
90	543	57	266	488	465	189	15,900	82	5	—	23 $\frac{1}{2}$	71	$\frac{1}{2}$	2	By.
33	209	13	72	148	166	66	5,030	25	18	—	4 $\frac{1}{2}$	25 $\frac{1}{2}$	—	3	Folkere.
2	51	2	28	26	71	14	1,740	—	—	—	—	—	—	4	Grytnäs.
—	132	14	30	71	94	36	2,800	12?	?	—	2 $\frac{1}{2}$	13	—	5	Garpebergslagen.
8	775	144	408	582	984	339	28,150	124	13	—	50 $\frac{1}{2}$	151 $\frac{1}{2}$	—	6	Vika fjerding i Hedemora.
193	2,056	329	1,018	1,659	2,193	739	64,310	309	42?	$\frac{1}{2}$	103 $\frac{1}{2}$	306 $\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$		Under Näs gård:

Garpebergslagen omfattar Finnehytta, Ravalshytta, Osmundshytta, Heshytta, Rilshytta, Nygården, Törreboda, Boteböning, således blott den närmast vester om Grufsjön liggande delen af nuvarande Garpenbergs socken. Det öfriga af denna socken har tillkommit efter 1607, och öster om Grufsjön torde hafva varit obygd. I jordeboken heter det: "Tesse eftes:ne bönder hafva ingen synnerlig jord annat än de sitta opå bergit och bruka the ingen annan jord utan tektu-jord och ligga de för halfva bönder." Ingen tionde är för dem upptagen.

Vika fjerding af Hedemora socken omfattar Viks-byn, Högen, Olshyttan, Tielebo, Vikhyttan, Trolleboda, Söderbo, Jönviken och Vibbaboda, hvilka nu höra till Garpenbergs socken. — Hyttebrukningen gaf Kronan i städja 1 fat Osmundsjern.

Husby socken omfattar de flesta nuv. byarne kring elfven samt invid Flinösjön, Svinösjön, Amungen, Längen, Spjuten och Drensön. Den nordligaste är Stigsbo vid Gryckens östra hörn; derofvan, kring Grycken, Fallen och Hisken, synes allt vara obygd. Uppåt Damsjön träffas Laggareboda. Socknen går med *Dornsjö* och *Junkareboda* in i nuvarande Garpenbergs socken. I Huseby taxeras, utom *pastor* (168 l. s. 128 kreat. m. m. tills. 1510 mk) fogden på Näs gård (600 m. förm) en *smältare*, en *masmästare*, en *verkmästare*, 6 *skomakare*, 3 *skräddare* samt en "Herr Arvid Benedicti" (400 mark) samt en "tjenstedräng, som sår några span uti ett bondehemman."

Jordeboksmantalet af Husby 1571 är: 129 skattebönder; 8 klosterbönder, 12 bergsmän samt dertill 11 torpesteder; några tompter m. m.

Drängeregister för dessa trakter saknas.

Bih. till Stat. Tidskrift. Fovrsell: Sverige 1571.

Socknar och socknedelar.	Gårdemantal 1537.	Jordeboksmantal 1557.	Jordeboksmantal 1571.	Taxerade.			Antecknad och taxerad						
				Beatare.	Husfolk.	Öde vid taxeringen.	Guld.	Silver.	Koppar, Tenn och Messing.	Penninger.	Jern.	Malm.	
Vestra Bergslagen.							Lod.	L.ö.	ö.	Skö.	vecko-	sten.	
1 Gränge	?	42	50	47	3	8	—	747: 2	159: 4	200: —	84½	7½	
2 Norberg	118	150	148	129	11	19	—	832: 2	350: 11	420: —	380	46	
3 Norrbärke	50	51	57	62	—	5	—	1,028: 2	239: 6	415: —	49	18½	
4 Söderbärke	?	32	44	45	5	9	—	605: 1	131: 15	—	—	12	
5 Skinsäckeberg	?	52	45	33	—	12	—	62: 3	73: 18	—	14	14½	
6 Wåla	?	12	11	17	—	1	—	—	20: 5	10: —	—	1½	
7 Skogsfj. af Malma	?	?	17	16	1	—	—	79: —	46: 3	—	—	—	
8 Skogsfj. af Onsvi.	?	?	14	19	3	—	—	166: 1	62: 19	—	—	1	
Summa	?		386	391	54	(25)	3,521: 3	1,084: 1	1,045: —	527½	100½		

Mot jordebokens höga mantal å bönder, bergsmän, torpare etc. svara dock 30 öde hemman, så att mantalet blir snarligt taxeringens. Som bygden i dessa trakter i senare tider betydligt utvidgats, har jag ansett skäligt att utförligt beskriva bygdens dåvarande gränser genom fullständigt angivande af byarnes namn. Jordeboken nämmer inga "bergsmän" utan endast bönder och nybyggare i "Mantalet", men utan tvifvel hafva alla åborna här nästan uteslutande sysselsatt sig med bergsbruk. Taxeringsregistret har ej heller någon särskild beteckning för de taxerade.

I **Grangärde** s:n, taxeras utom pastor, två *hammarsmeder*, en *skräddare*.

Byarna som här upptagas äro: *Ludvika* (4 åb.) Krokeboda, Rogsberga, Gielle, Kyrkebyn, Nörbo, Vestansjö, Botåker, Vesterby, Sunnansjö, Norgudvika, Södergudvika, Brunsvik, Persboda, Lagerboda, Gröttenge (öde), Östannmyra (öde). Dessutom upptager jordeboken Åbergshyttan, Norshyttan, Björkehyttan 2. Sunnansjöhyttan, Södergudsvikshyttan.

I Norrbärke taxeras fogden (215 l. s. 4 kreatur) och skrifvaren (57 l. s. 10 kr.) vid Vester Söllberget. Socknen ligger i pastorat ihop med **Söderbärke**, der pastor (53 kreat. 77 l. s. m. m.) och sacellanus (9 kreat. 20 l. s.) samt klockare taxeras.

Byar i Norrbärke: Marnäs, Dagekarlsbo, Hagge, Lärändeboda, Sprecklön, Storeboda, Kiöllfuenäs, Källviken, Gumboda, Risbo, Moregården, Nörbo, Gietteboda, Osmusbo, Heden, Bomsboda, Matsbo, Stimboda, Torsboda, By, Holen, Warenaboda(?), Löffåsen, Löckenäs, Vestansjö, Flatenberg, Wedbacken, Skomarboda, Endfasteboda, *Gesseberg*; Öde: Östreboda, Munkaboda.

Byar i Söderbärke äro: Vebboda, Säfvesboda, Gleffse, Larsboda, Mor, Klockarboda, Saxe, Westerby, Hemingsboda, Ulfboda, Wad, Söderhyttan, Laxån, Hugsor(?), Wich, Danskebo, Tofsboda, Ferensön, *Malungsboda*, Nor, Näsby, Kyrkebyn; Öde: Nyckelboda, Elliesjöboda, Färneboda, Gieraboda, Lagreboda, Abbreboda, Sunnanåsen.

I **Norberg**, som omfattar nuvarande **Norberg**, **Karbenning** och **Vestanfors** med de flesta nuvarande byar och hyttor, taxeras, utom pastor, en *bergsförste* Bengt Germundsson i Lifsdal

lösegendom år 1571.										Tionden af 1571 års skörd.			Socknar och socknedelar.	
Kol.	Hästar, Stod.	Oxar.	Kor.	Nöt.		Får.	Getter.	Svin.	Summa värde.	Desimantes.	Tionde.			
				4 a 3 års.	2 a 1 års.						Råg.	Korn.	Häfr.	
Stigar.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	Mark.	T:r.	T:r.	Tr	Vestra Bergslagen.	
80	?	—	277	42	106	163	319	89	10,200	33		26½	1	Gränge.
299	?	58	721	105	362	180	1,049	77	23,250	34	½	8½	2	Norberg.
375	?	5	351	52	147	123	459	41	13,850	31	½	20	3	Norrbärke.
190	?	23	297	29	140	93	295	38	8,600	23	½	23½	4	Söderbärke.
225	?	18	173	29	89	25	231	22	4,420	22		6½	5	Skinsäckeberg.
—	?	6	78	17	42	23	99	6	1,420	8		3	6	Wåla.
—	?	—	83	9	51	27	125	22	2,560	10	1½	5½	7	Skogsfj. af Malma.
25	22	21	107	16	58	43	111	30	3,390	12	¾	8½ ½	8	Skogsfj. af Onsvi.
1,194	49?	131	2,087	299	995	677	2,688	325	67,690	173	2½	101½ ½		S:a V. Bergslagen.

(53 l. s. 74 kreat. m. m.) en *skräddare*, en *skomakare*. Bland bergsmännen utmärka sig tvänne för ovanligt stor förmögenhet: Herman i Halvarsböving 85 l. s. 13 kor, 6 oxar, 120 Sk $\ddot{a}$ tackjern m. m. = 1,716 m; Lasse på Presthyttan: 72 l. s. 15 kor 6 oxar 46½ Sk $\ddot{a}$ tackjern m. m. = 1,147 mark.

Byar här upptagna äro: Lifsdal, Klemetsboda, Holmsjögård, Tretsboda, Persboda, Udgersboda, Rosendal, Rorebergsby, Klacken, Byen, Högen, Storegården, Näs, Flengian; Halvarsböving, Gässe, Frag, Karlsboda, Ugleboda, Flichen, Kallmor, Tackeheradt, Ingevallsböning, Rebansböning, Andersböning, Fribergsböning, Häkenböning, Klingeboda, Bjurefors, Högefors, Hesleve, Nollanö, Kiulsboda, Hindseboda, Hypingsböning, Sundeboda, Amundsböning, Brandeboda, Affnasteboda, Odensjö, Bastemor, Hedetierna, Mor, Westanfors, Asböning, Mellung, Fagerstad, Symble, Arneboda, Bråfors, Djupetiern, Malmstierna, Skipmören, Kian, Drecke samt följande i "Fernebo kyrksocken liggande," men i Norbergs jordebok och taxeringsregister upptagna gårdar och hyttor: Olsböning, Hökemor, Prestehyttan, Karinsböning, Örbeck, Hästebeck, Nyhytta, Blomedal, Snytsbo, Roshytta. Bönnebo, Nickeboda.

I **Skinnskatteberg** taxeras utom pastor (17 kreat. 1½ l. s.) ingen särskildt utmärkt person.

Byarne här äro: Darsboda, Sund, Godetierna, Fremeshyttan, Longviken, Nyhyttan, Kyrkebyn, Boren, Aspeboda, Jarenån, Vetskog, Silleboda, Korphyttan, Enthytta, Lärkullen, Högefors, Tiergiethen, Uglefors, Walterboda, Schärviden, Krabeboda; *Öde*: Riddarehytta, Svalleviken, Smedsboda, Kareboda, Biörenboda, Fanteboda, Hijnshytta, Vestanfors, Björkviken, Norra Hogen.

Gårdarna i **Wåla** äro: Endenoret(?), Anundsböning, Englickeböning, Stadbeck, Wåla, Vesterberg, Westansjö, Bodan, Djupenäs, i jordeboken dertill: Wreta, Folkeshyttan.

Byarna i **Malma** fj. = nuv. **Heds** socken äro: Tyllinge, Tommesboda, Jonsoreboda, Matsickeboda, Bobelsboda, Holm, Spadeboda, Bysalle, Dönnemor, Vestanhed, Sunnanboda. Här taxeras en *skomakare*, två *hammarsmeder*.

Byarna i **Onsvi** fj. = nuv. **Gunnilbo** s:n Griseboda, Ingelsboda, Solmyra, Rölle, Flenne, Longenälle, Nälle, Tormansboda, Kädieboda, Gylleboda, Fernna, Gunilleboda, Erlansboda.

Drängeregister saknas för denna bergslag.

Socknar.	Gärde- mantal 1535.	Jorde- boks- mantal 1557.	Jorde- boks- mantal 1571.		Taxerade 1571.		Antecknad och taxerad									
			deraf öde.	Besutne.	Husfolk.	Guld.	Silfver.	Koppar, tenn och mässing.	Jern.	Malm.	Kol.					
						St.	Lod.	L. R. G.	Sk. G. L. R.	V:o sten.	st. r.					
Nora och Lindes Bergslag.																
1	Lindesberg	?	257	270	28	238	—	2,164	628: 3	29: 10	—	—				
2	Noraskoga	?	257	281	21	244	3	16	2,882½	820: 2	617: —	42½	250			
	S:a Nora o. Linde	?	514	551	49	485	16	5,046½	1,448: 5	646: 10	42½	250				

Lindesberg omfattade nuvarande Lindes s:n med Lindesbergs stad samt Ramsbergs socken (utom en liten del som denna tid låg under *Fellingsbro* s:n). Af nuvarande *Lindes* s:n finnas byarne: Dalkarlshyttan, Björka, Björkhyttan, Gusselhyttan, Gusselby, Wasselhyttan, Iugelshyttan, Daushyttan, Nyberget, Gränshyttan, Guldsmedhyttan, Jönshyttan, Aspa, Yxe, Skrymtarboda, Rya, Wedevåg, Qvarnbacken, Högstadboda, Fryggesboda, Kofverboda, Sunnankärr, Wäng, Öster och Wester Bor, Lindes by, Torphyttan, Lindeshyttan, Munkhyttan, Forneboda, Fornebohyttan, Snuggan, Fanthyttan, Mårshyttan, Siggeboda, Uskaboda, Ermundsboda, Garboda, Garphyttan, Reboda, Nyhyttan och Hafsta. Jordeboken nämner äfven Siggebohyttan, Sqvatthammar, Östra Öskevik, Hermanstorp, Ängaboda.

De byar, som nu ligga i *Ramsbergs* socken äro: Resta, Ramshyttan, Sundet, Håkansboda, Kårberget, Nederhyttan, Vestra och Östra Loö, samt Bergshyttan och Ösarhyttan.

Af nuvarande **Nya Kopparbergs** socken finnes vid denna tid intet spår. Hela sträckan var här obyggd.

Af de taxerade äro 32 personer "Lindisåsboer", dels prest och klockare, dels 3 smeder, 2 skraddare, 2 skinnare, förutom bönder, hvaraf flera äro knektar.

Jordeboken upptager *Skattebergsmän*: 208 (hvilka erläggja både "bergsskatt" och "bondeskatt" (allt i jern) *Lindesåsbor* och torpare: 58, K. M. Landbor: 4 samt dessutom "*Boderum*" som bergsmännen och Arbogaborarne bruka uppå Lindesås till deras köphandel s:a 132 och dertill 120 vretar, 45 gårdstomar. Häremot upptagas dock 28 öde gårdar och hyttor.

Nora Skoga omfattade nuvarande Nora stad och socken, Jernboås, Hjulsjö, KII, Nora häradsdel af Lindes socken, och Grythytte s:ar.

Af nuvarande *Nora* socken nämnas: Gamla och Nya Pershyttan, Knapptorp, Bengtstorp, Skrekarhyttan, Dalkarlshyttan, Elfhyttan, Wiker, Noor, Westgötehyttan, Grecksåsar, Holmshyttan, Käfalla, Timanshyttan, Fåsjöhyttan, Smedstorp, Risbacken, Bondeborn, Born, Husby,

lösegendom år 1571.										Tlode.	Socknar.	
Peningar.	Hästar och Stod.	Orar.	Kor.	Ungnöt.		Pår.	Getter.	Svin.	Summa värde.			
				4 a 3 års.	2 a 1 års.					Mark.	St.	St.
41½	236	26	856	394		171	268	149	47,050	"i en stadga"	Nora och Lindes Bergslag.	
446	305	27	1,025	520		114	245	167	29,570	Osm. jern 7 Fat.		1 Lindesberg.
487½	541	53	1,881	914		285	513	316	76,620	Osm. jern 7 Fat.		2 Noraskoga. S:a Nora o. Linde.

Hammarby, V. Öskevik, Jerlehyttan, Jerle, Bondebyn, Holmen, Östanbergshyttan, Norra och Södra Fingerboda, Skärmarboda, Skymhyttan, V. Sund, Alntorp, Brösttorp, Elfstorp, Norra och Södra Ås, Skofhyttan, Gytorp, Fogdhyttan, Blixberg, Blixbergstorp, Ringshyttan, Skärhyttan.

I nuv. *Jernboås* s:n ligga: Kåfullstorp, Moshyttan, Gammelhyttan, Nyhyttan, Lindesby, Tolfsbörd, Finshyttan, Håkansboda, Wassland.

I nuvarande *Hjulsjö* s:n ligga: Grängshyttan, Hjulskö by, Grängstorp och Mårtensbo. (jordeb.). I *Nora häradsdel af Linde*: Bergsmans- och Öskehyttan.

I nuvarande *Kils* s:n ligga: Ramshyttan och Lockhyttan.

I nuv. *Grythytte* s:n ligga: Brunnsbyttan, Kjerfvingeboren, Grythyttan, Saxhyttan, Fetabergstorp och Ullnäs samt i (jordeb.) Warnäs, och Jeppetorp.

Af *Hellefors* sockens bygd synes ej ett spår i någon af tidens handlingar.

Af de taxerade bo 27 pers. vid "Nora Kiörkebod", prest, klockare, underfogde, skrifvare, 3 skräddare, 1 skomakare, 8 knektar m. fl.

Jordeboksmantalet är: *Bergsmän* 236, torpare 9, landbor 11, kyrkebordsmän 25; hvar till komma 102 "boderum som bergsmännen på Noraskoga hafva på Nora kyrkebod" (hvaraf tomtören erläggas) samt 14 köpmansbodas vid Nora Kyrka och 24 "biskopstomter på Noraskoga," innehafda af bergsmännen. Häremot upptagas 21 öde gårdar och hyttor.

Jordeboken upptager vidare för Noraskoga och Lindesberg följande *Skattehamrar*: *Djupe-dals-, Preste-, Björns-, Öskeviks-, Glia-, Riste-, Gamble-, Ormil-, Öfver-, Dalekarls-, Wedwågs-, Björke-, Gusleby-, Hüdens-, Guslehytte-, Quarsjö-, Björkehytte-, Grängshytte-, Bors-* och *Bergs-* hamrar. S:a 20, hvaraf i skatt utgick 85 Sk & Stångjern.

Drängeregistret 1576 utvisar för Lindesberg: Drängar, fördelskarlar och husmän 72.
för Noraskoga: " " " 111.

Socknar.	Gärde- mantal 1535.	Jorde- boks- mantal 1557.	Jorde- boks- mantal 1571.			Anteck- nade vid taxe- ringen 1571.			Antecknad och taxerad					
				deraf öde.	Besutne.	Husfolk.	Ej taxere- de	Guld.	Silver.	Koppar, Tenn och Messing.	Tenn.	Peningar.	Hästar, och Stod.	
														St.
I Åkerbo härad.														
1	Arboga	?	45	41	5	46	1	3	812: 3	195: 18	—	240	83	
2	Björnskog	?	79	86	8	79	31	21	1,673: 3	297: 15	—	330	234	
3	Bro	?	43	45	5	47	12	—	487: —	76: 15	—	—	86	
4	Himeta	?	45	50	6	38 ^p	9 ^p	—	557: —	139: 6	—	17	110	
5	Kongsbarkarne	?	17	18	8	25	8	7	59: 1	45: 11	—	—	38	
6	Köping	?	92	88	18	78 ^p	1 ^p	—	757: 8	250: 17	—	220	148	
7	Malma	?	36	29	6	20	9	—	237: 3	69: —	—	—	57	
8	Medåker	?	51	54	6	51	10	—	610: 3	160: 16	5:	30	118	
9	Odensvi	?	67	59	12	58	7	1/2	386: 2	119: 8	—	—	74	
10	Skedvi	?	31	33	2	31	—	—	171: 2	69: 4	—	—	45	
11	Fellingsbro	?	195	207	8	178	1	—	2,494: 2	593: 19	34: 1	721	252	
	S:a Åkerbo 11 s:r	?	701	710	84	747	—	24 1/2	8,249: 3	2,018: 9	39: 1	1,558	1,245	
1	Ervalla	?	43	44	—	?	?	?	?	?	?	?	?	
2	Näsby	?	20	21	—	?	?	?	?	?	?	?	?	

Arboga landsförsamling eller "Upkyrka s:n vid Arboga" var förenad i pastorat med Säterbo s:n, som låg i V. Rekarne och der upptages i tabellen. De taxerades äfven tillsammans, ehuru med iakttagande af sockenskilnad.

Björnskog. Jordeboken upptager efter det öfriga mantalet en "hammarsmed vid Östuna, öde." Pastor är här mäktig rik (215 l. s. 128 kreat. 8 st, guld m. m. = 1,811 mk) och har dertill *kapellan* med 24 kreat. 40 l. s. En *skräddare* nämnes.

Bland bönderna förekommer en "Konungslänbo Johan Larson i Kullingby", som är ovanligt förmögen (3 st. guld 155 l. s. 19 kor, 8 hästar, 136 ungn. får, getter, svin tills. = 1,567 m.) — Här taxeras dessutom en "Frelseman Sven Fris i Söderby, som eger 10 st. guld 67 l. s. 74 kreat. m. m.

I **Bro** upptager jordeboken 45 bönder, torpare, qvarnar och hammarsmedjor (2: Kolsvads (öde) och Palme). Karakteriserade vid tax.: en hammarsmed, 2 *skomakare*, 1 *skräddare*.

Himmeta: Jordeboken upptager utom 50 hemman och torp, hvaraf 6 äro "öde 1571" äfven "Brantefors hammarsmedja" öde 1571. Karakteriserade vid taxeringen en *skomakare*, en *skräddare*, en *skinnare*.

Kongsbarkarö: Af de vid taxeringen antecknade äro 7, som icke låtit sin egendom taxeras, alla "hoffmen" eller furstlige tjänare, deribland K. Mits tjänare Henrik Finne och Mester Hans Speleman, som brukar två hemman och bor i Makesta, Hert. Karls tjänare Daniell och Simon i Strö samt Anders Hansson, och en Lasse Brynolfsson "som brukar två hemman".

Malma: Jordeboken upptager i mantalet 3 öde hammarsmedjor (deraf en tillhörig presten i Munktorp.)

Medåker: Jordeboken upptager 44 "skatte"bönder i slutsumman, men detta målte vara ett fel, ty den nominativa förteckningen visar blott 38, så att hela mantalet blir 54. Karakteriserade vid taxeringen utom pastor och klockare: en *domare*, en *skräddare*.

Lösegendom år 1571.								Tionden af 1571 (70) års skörd.				Söcknar.		
Oxar.	Kor.	Ungnöt.		Rår.	Geller.	Svin.	Summa värde. Mark.	Decimantes.	Inlet utkjort.	Tionden.				I Åkerbo härad.
		4 & 3 års.	2 & 1 års.							Hefe.	Råg.	Korn.	Hefe.	
St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	Mark.			T.r.	T.r.	T.r.	T.r.	
86	231	46	112	335	10	207	10,400	32	8	1 $\frac{1}{8}$	16	27 $\frac{1}{4}$	71	1 Arboga.
151	351	166	219	723	25	456	20,350	69	—	1 $\frac{1}{8}$	14 $\frac{1}{2}$	41 $\frac{1}{4}$	16 $\frac{1}{2}$	2 Björnskog.
100	129	61	104	282	62	115	7,100	33	—	—	4 $\frac{1}{2}$	14 $\frac{1}{2}$	8 $\frac{1}{2}$	3 Bro.
77	200	12	93	263	—	207	8,700	30	—	—	11 $\frac{1}{2}$	22	1 $\frac{1}{2}$	4 Himeta.
21	70	6	23	106	—	83	2,300	8	7	—	2 $\frac{1}{2}$	1 $\frac{1}{2}$	—	5 Kongsbarkarne.
141	273	103	151	551	—	355	14,200	83	18	1 $\frac{1}{8}$	9 $\frac{1}{2}$	40 $\frac{1}{8}$	7	6 Köping.
43	81	24	46	150	35	84	4,200	18	—	1 $\frac{1}{2}$	5 $\frac{1}{8}$	9 $\frac{1}{8}$	2 $\frac{3}{8}$	7 Malma.
96	240	14	98	352	21	175	9,800	42	6	—	9 $\frac{1}{2}$	24 $\frac{1}{2}$	1 $\frac{3}{8}$	8 Medåker.
83	199	10	133	323	73	150	7,500	36	—	1 $\frac{1}{8}$	2 $\frac{1}{2}$	23	7 $\frac{1}{2}$	9 Odensvi.
39	112	15	38	112	92	58	3,850	20	—	—	2	7 $\frac{1}{2}$	—	10 Skedvi.
378	845	122	532	1,736	118	891	41,000	142	—	1 $\frac{1}{8}$	58 $\frac{1}{2}$	82 $\frac{1}{2}$	41 $\frac{1}{2}$	11 Fellingsbro.
1,215	2,781	579	1,549	4,933	456	2,781	129,400	513	39	1 $\frac{1}{8}$	133 $\frac{1}{2}$	293 $\frac{1}{2}$	93 $\frac{3}{8}$	S:a Åkerbo 11 s.r.
p	p	p	p	p	p	p	p			Humla 1 Sk 3 L 6 9 $\frac{1}{2}$ mk.				1 Ervalla.
p	p	p	p	p	p	p	p			» 1 » 3 » 1 $\frac{1}{2}$ »				2 Näsby.

Fellingsbro s:n hörde denna tid hel och hällen till Åkerbo härad och år 1571 äfven hel och hällen under ett fögderi: Guldsmedshytttegårds. Den var delad i fyra fjerdingar Öfversta-, Peders-, Fellensbro- och Yttersta-, hvarfull kommer Ryninge Konungsby med 6 Stadgebönder. Dessa fjerdingar voro dock tämligen hoppytttrade i hvarandra. *Yttersta* fj. som låg vestligast, omfattade större delen af nuvarande s. k. Vestmanlandsfjerdingen af Fellingsbro s:n, nämligen Pogryta, Myckelby (sic), Söderby, Ekeby, Alsänge, Säter samt dessutom Begby, Berga, Nederby, Lund. *Peders* fj. Weslingby, Ekeby, Täye, Lebesta, Borfana (sic), Norlunda, Oppeby, Bergby, Norby, Svillinge, Odeby, Hälle. *Fellensbro* fj.: Granberga, Rinkeby, Becke, Sparesta, Quäresta, Helle, Vestvalla, Eckie, Koffuicke (sic), Oppoge, Skullesta, Torfvesta, Fäninge (8 åbor), Högsta, Stensta. *Öfversta* fj. Gästa, Gilleberga, Sverkesta, Willinge, Horsta, Sponga, Fortz, Vestansjö, Kedenäs, Östrehammar, Söderby, Sellinge, och längst bort *Finnekier* (Finnåker) med 12 åbor. Längre Norrut ligga några få utjordar hvaraf Frödesboda, som nu hör till Ramsbergs s:n. Mantalet upptages i 1571 års jordebok till: 192 $\frac{1}{2}$ bönder, 7 torpare, 8 öde skattehemman, samt dessutom 16 qvarnar, hvilka brukades af bönderna, samt några utjordar och torpesteder och 9 "lottfall," som brukades under gårdarne och gäfvö jern i skatt.

Taxeringsregistret är tydligen något ofullständigt; det slutar midt i Yttersta fjerding, hvaraf blott fyra byar äro upptagne. Deraf skillnaden från jordeboksmantalet.

Näsby och Ervalla lågo i gäll tillsammans. Taxeringsregistret har jag ej kunnat finna.

Drängeregistret 1576 utvisar för:

Fellingsbro:	drängar, söner och mågar:	59.
Näsby och Ervalla	" "	5.
Björnskog, Bro, Barkarne, Köping,	" "	
Malma, Odensvi, Skedvi	" "	172.

Socknar.	Gärde- mantal 1535.	Jorde- boks- mantal 1557.	Jorde- boks- mantal 1571.		Antecknade vid taxeringen 1571.				Antecknad och taxerad					
			Deraf öde.	Besatte.	Husfolk.	Ej taxerade.	Öde.	Guld.	Silver.		Koppar.		Spannåll.	Penningar.
									St.	Lod.	qv.	L. & R.		
I Tuhundra härad.														
1	Barkarö	40	41	41	1	39	1	4	1	—	250: 2	107: 1	11	36: 3
2	Dingtuna	91	93	107	8	121	12	3	—	1	2,238: 3	415: 1	154: 2	1,052: 7
3	Lislehärad	15	14	14	—	22	6	—	—	—	269: —	94: 12	29	221: 5
4	Lundby	41	39	39	2	31	2	—	—	—	612: 2½	112: 12	93½	375: —
	S:a Tuh. 4 s:r	187	187	201	11		242			1	3,370: 3½	729: 6	287½	1,685: 7
<i>under Strömsholm.</i>														
5	St. o. L. Rytterne.	46?	68	?		41	—	19	—	—	228: —	63: 10	?	—
6	Säby	46	46	?		19	—	14	6	—	175: —	41: —	—	—
7	Svedvi	30	36	?		25	3	6	—	—	246: 2	55: 10	—	—
	S:a Tuh. 4 s:r	122	150	?			133			—	649: 2	160: —	—	—
I Snäfvings härad.														
1	Berg	48?	26	?		13	1	14	1	—	158: —	57: 10	—	130: —
2	Kolbäck	38?	48	?		28	6	16	1	—	300: —	95: 10	—	4: —
3	Munktorp	99?	189	?		114	2	45	20	—	1,085: —	304: 5	—	93: 3
4	Ramnäs	?	?	?		19	1	3	—	—	144: —	40: 10	—	—
5	Sura	?	?	?		12	—	—	—	—	40: —	15: —	—	1: —
	S:a Snäfvings h:d	?	?	?			296			—	1,727: —	512: 15	—	228: 3

I **Barkarö** antecknas om en bonde på Erik Brorsons till Risa hemman, att han står tillbaka med sin afrad, 6 sp. korn och hade borgat $\frac{1}{2}$ p. sädeskorn, hvarför han af sin egendom (2 kor, 3 får 14 m. koppar) intet utgjort. Så ock med tre andra af de "taxerade" hvar till komma 4 "ej taxerade" af samma skäl.

För **Dingtuna** är taxeringsregistret på flera ställen illa medfaret, så att några både persedlar och personer äro otydliga eller bortfallna. Personantalet torde dock vara fullständigt nog.

Lillhärad: bland de i husfolkskolumnen antecknade äro två fördelskarlar som ega rätt stor egendom i både silver och boskap och en husman med 2 kor.

Utom de fyra socknarnes mantal och lägenheter upptager jordeboken "38 vretar" lig-gande kringom Vesterås stad, som borgarne bruka, och som räntade till kronan 27 mk och 50½ tr korn samt 3 qvarnar "Gennerhögen," "Stadsqvarnen," "Groeqvarnen" hvilka tydligen voro kronans och räntade tullmjöl: 100 tr.

För **Suefringe** och den del af **Tuhundra**, som låg till **Strömsholms** gård och innehades som Lifgeding af Eukedrotningen, finnes för året inga tiondelängder. Jag har ej ansett nödigt att införa mantalsuppgifter från 1576 års jordebok, hvilken är den första, som finnes i behåll från Lifgedingets tid, men för att gifva något begrepp om skördeförhållandena meddelat tiondeuppgifter från 1579 (för 1578 års skörd). Den häradsindelning, som i tabellen är angifven (Sura fördt till Snäfvinge) förekommer konstant i räkenskaperna från denna tid.

Hästarne och stoden äro i Strömsholms län för det mesta blott angifna till värdet; detta värde växlar tydligen mycket -- från 7½ till 15 à 25 mk för stycket. Jag har också j här vågat räkna en för hvar tionde mk annars, än när handl. säger t. ex. "hästar för 50

Läsegendom år 1571.									Tionden af 1571 års skörd.				Socknar.	
Hästar, stöd och öker.	Oxar.	Kor.	Ungnöt.		Fär.	Getter.	Svin.	Summa värde.	Deemantes.	Tionde.				
			4 a 3 års.	2 a 1 års.						Hvete.	Råg.	Korn.		Hafre.
St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	Mark.	T:r.	T:r.	T:r.	T:r.		
56	22	116	15	62	292	19	184	4,450	34	7		7	10	1 Barkarö.
181	168	457 ^p	45	232	942	24	527	27,200	83	13		6 $\frac{1}{2}$	34 $\frac{3}{8}$	2 Dingtnna.
31	30	78	17	54	118	39	59	3,890	11	5	$\frac{1}{4}$	$\frac{1}{15}$	7 $\frac{3}{4}$	3 Lislehärad.
58	21	148	17	83	210	—	169	7,410	24	—		11 $\frac{1}{2}$	24 $\frac{1}{2}$	4 Lundby.
326	241	799	94	431	1,562	82	939	42,950	152	25	$\frac{1}{4}$	24 $\frac{1}{4}$	76 $\frac{3}{8}$	S:a Tuh. 4 s:r.
														<i>under Strömsholm.</i>
48 ^p	21	130	10	64	209	31	159	4,350	^p	—	22 $\frac{3}{4}$	42 $\frac{1}{2}$	—	5 St. o. l. Rytterne.
31 ^p	20	90	13	37	183	—	108	3,170	^p	$\frac{1}{2}$	3 $\frac{3}{8}$	16 $\frac{1}{2}$	1 $\frac{1}{2}$	6 Säby.
36 ^p	49	134	13	73	208	12	116	4,400	^p	$\frac{1}{2}$	20	58 $\frac{1}{4}$	4	7 Svedvi.
115 ^p	90	354	36	174	600	43	383	11,920	^p	$\frac{1}{8}$	46 $\frac{3}{8}$	117 $\frac{3}{8}$	5 $\frac{1}{2}$	S:a Tuh. 4 s:r.
46 ^p	40	72	11	36	140	87	70	2,950	^p	$\frac{1}{2}$	10 $\frac{1}{2}$	40	4 $\frac{3}{4}$	1 Berg.
45 ^p	55	151	25	70	274	—	158	5,600	^p	$\frac{1}{8}$	17 $\frac{1}{4}$	53	2 $\frac{3}{8}$	2 Kolbäck.
205 ^p	156	477	91	327	1,101	66	611	19,900	^p	1 $\frac{3}{4}$	53 $\frac{1}{2}$	283 $\frac{1}{2}$	25 $\frac{1}{8}$	3 Munktorp.
17 ^p	33	112	10	40	72	152	54	4,150	^p	—	2 $\frac{1}{2}$	29 $\frac{1}{2}$	—	4 Ramnäs.
9 ^p	12	44	8	22	29	53	18		^p	—				
322 ^p	296	856	145	495	1,616	358	911	32,600	^p	2 $\frac{3}{8}$	83 $\frac{3}{8}$	405 $\frac{1}{2}$	32 $\frac{3}{8}$	S:a Snäfvings h:d.

l. 100 mk; men när, som oftast, står "Häst och Stod" för 20, 30, 50, mk, har jag blott räknat dem för 2. När "hästar och öker" förekomma, har jag deremot räknat en för hvar 5:te mk. Nästan hvarje bonde har 1 eller flera hästar.

Rytterne, stora och lilla, voro särskilda socknar, men under ett gäll. De 19, som ej taxerats, äro dels två knektar, dels andra bönder, som "intet egde sedan afrad eller årsskatt blifvit utpantad." "Nils Person i Grulsetr är V. N. Fru skyldig 100 mk, hvilka honom rester för ett års räkenskap, sedan blef intet att skatta." "Klas Erikss. i Näs är Hrr Ture Person skyldig 100 mk, 2 pd spanmål, 2 års räkenskap oförhörd, hvarför han intet skattat."

Säby: för två bönder hade upbrunnit allt hvad de "ätte"; för 12 "fans intet qvar sedan afrad" eller "årsskatt var uttagen."

Svedvi: 6 bönder hafva intet att skatta, sedan afrad och årsskatt "utpantats."

Berg: af 14 hemman var intet att skatta sedan afrad eller skatt var "aftagen."

Kolbäck: af 16 hemman var intet att skatta sedan afrad eller skatt var uttagen.

I **Munktorp** nämnas 1576 Ullbo, Wälinge, Riisbro och Bergs fjerdingar d. v. s. skattedistrikt innefattande blott skattebönderna, ty frälse-, krono- och K. M:ts bönder lågo i rättarelag. För vissa skatter voro här, liksom i de öfriga socknarne i Snäving och Tuhundra "hamnorna" bestående. — 45 bönder och knektar antecknas, som ingenting hade, sedan årets skatt eller afrad blifvit aftagen eller "utpantad" — Den bekante presten Widik skattar här ännu, dock ej för stor förmögenhet (omkr. 750 mk).

Ramnäs med Sura utgjorde ett prestegäll. Bland de taxerade i Sura är en bonde, som eger 2 kor och 1 häst, hvaraf intet skattades emedan de "pantats till afraden."

Drängeregistret 1576 utv. för Tuhundra: Drängar, Söner o. Mågar 156. Snävving: d:o d:o 186.

Socknar.	Gärde- mantal 1535.	Jorde- boks- mantal 1557.	Jorde- boks- mantal 1571.	Taxerade 1571.		Antecknad och taxerad							
				Husfolk	Besutne.	Guld.	Silver.	Koppar, tenn och messing.	Jern.	Spanmål.	Peningar.		
												St.	Lod.
I Norbo härad.													
1	Fernebo	23 ^p	106	109	2	123	15	—	969: 3	366: 4	4	—	263: —
2	Flätieboda	37 ^p	40	44	3	36	5	—	876: 3	142: 2	—	—	176: —
3	Haraker	19 ^p	41	41	—	49	8	—	994: 1	168: 2	—	—	548: —
4	Romfartuna	71	76	76	—	89 ^p	18 ^p	—	2,235: 1	335: 2	—	—	231: —
5	Skultuna	57	63	66	1	75	9	—	1,065: 2	201: 5	—	—	269: —
6	Skærrike	29	27	27	—	31	5	—	213: —	51: 1	—	—	—
7	St Iljan	24	25	23	3	21	2	—	103: 2	51: 1	—	—	—
	Summa Norbo	?	378	386	9	486		(15)	6,458: —	1,314: 17	4	—	1,487: —
I Siende härad.													
1	Balung	29	66 ^p	58	14	55	17	1	438: —	145: 11	—	65 ^l	57: —
2	Furuby	18											
3	Hobo	34	35	35	—	37	10	—	230: 1	79: 17	—	30 ^l	43: 3
4	Konungshåra	32	40	38	4	41	8	1	480: 3	124: 14	—	48 ^l	516: 3
5	Kiärbo (Käfverne)	28	41	41	1	41	11	—	367: 3	99: 9	—	30 ^l	482: 1
6	Iresta	54	66	63	8	71	7	1	989: 2	244: 6	—	113 ^l	596: 7
7	Tilberga	33	44	41	—	49	8	—	643: —	167: 16	—	83 ^l	114: —
	Summa Siende.	228	292	276	27	355		3	3,149: 1	861: 13	—	372 ^l	1,809: 6

W. Fernebo s:n bygden är nästan alldeles densamma, som i våra tider; de nordliga byarna Björso, Vertaberg, Mälby återfinnas, liksom de östliga Orsiugbo (Örsundsbo), Sunnanåker m. fl. Gränstrakten mot Wåla och Ramnäs är obygd.

Jordeboken upptager blott bönder (deraf 2 öde) och taxeringslängden kallar ej heller någon för bergsmän. Der upptages utom pastor, bönderna och husfolk — en Börjel Quartermästare (10 l. s. 24 kreat.), två smältare, en skräddare.

Utom decimantes uppräknas 21, som ej gjort tionde, samt 14 bergsmän, som gjort sin tionde till Wester Sölfberget, hvilken ej intagits i längden.

Flöckebo: jordeb.-mantalet utvisar blott bönder (3 öde); taxeringsregistret kallar 5 af de beskattade bergsmän, hvilka alla hafva rätt god förmögenhet.

Haraker. Af de taxerade nämnas: 15 i längden för bergsmän och ege alla rätt goda vilkor; jordeb. nämner dock blott bönder.

Romfartuna: Svårigheten att skilja mellan besutne och husfolk framträder synnerligen i denna längd, som ovanligt utförligt beskriver de skattades karakter. Här uppräknas t. ex. H:u Brita i Gesale, enka (silfver 59 l. kopp. 3¹/₂ L.ö.) H:u Britas barn (s. 22¹/₂ l. kopp. 4¹/₂ L.ö.) H:u Britas dotter (s. 30 l. k. 6 L.ö.), Anders Nilson i samma gård (sölf. 96 l. kop. 10¹/₂ L.ö.) hvarefter kommer "boskapen som är obytt och skola alle skatta af honom." Jag har här upptagit 2 som besutne, och för det öfriga såsom barnegods icke upptagit något

Lösegendom år 1571.										Tionden af 1571 års skörd.			Socknar.	
Hr, st. o. skjut.	Oxar.	Kor.	Ungnöt.		Får.	Getter.	Svin.	Summa värde.	Decimantes.	Intet utgjort.	Tionde.			
			4 å 3 års.	2 å 1 års.							Hvete.	Råg.		Korn.
St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	Mark.		T:r.	T:r.	T:r.		
41	100	550	157	342	489	560	272	16,750	79	35	$\frac{1}{2}$	5 $\frac{3}{4}$ ^p	61 $\frac{1}{2}$ ^p	1 Fernebo.
20	53	201	69	137	240	149	125	8,500	23	13	—	$\frac{5}{8}$	32 $\frac{1}{2}$	2 Flätieboda.
38	87	178	89	168	311	58	207	10,400	36	2	1 $\frac{1}{2}$	6 $\frac{3}{8}$	32	3 Haraker.
68	171	309	187	306	592	92	413	20,200	67	—	2 $\frac{1}{2}$	23	73 $\frac{3}{4}$	4 Romfartuna.
82	81	227	117	216	408	93	280	12,100	59	—	1 $\frac{1}{2}$	6	38 $\frac{3}{4}$	5 Skultuna.
30	20	92	34	62	169	16	87	3,400	27	—	$\frac{1}{2}$	2 $\frac{1}{2}$	12 $\frac{1}{2}$	6 Skærrike.
23	18	73	31	34	129	10	78	2,500	19	4	$\frac{1}{2}$	4 $\frac{3}{8}$	19	7 St Ilian.
302	580	1,630	684	1,265	2,338	978	1,462	73,850	310	54	5$\frac{1}{2}$	48$\frac{3}{8}$	269$\frac{3}{8}$	Summa Norbo.
Siende härad.														
70	66	168	32	114	252	5	200	7,350	44	1	$\frac{1}{2}$	14 $\frac{1}{2}$	16 $\frac{1}{2}$	1 Balung.
47	36	109	15	54	147	—	93	4,200	25	8	$\frac{3}{8}$	3 $\frac{1}{2}$	10 $\frac{3}{8}$	2 Furuby.
68	37	144	9	71	254	8	156	6,050	37	1	$\frac{1}{2}$	11 $\frac{1}{2}$	18 $\frac{3}{4}$	3 Hobo.
58	14	116	12	53	246	13	115	4,800	30	3	$\frac{1}{2}$	11	14	4 Konungshåra.
119	88	271	45	223	563	21	320	12,900	50	12	2	21 $\frac{3}{4}$	42 $\frac{3}{8}$	5 Kiårho (Käfverne).
89	52	181	24	142	323	—	211	9,000	35	7	1	6 $\frac{3}{8}$	16 $\frac{3}{8}$	6 Iresta.
451	293	989	137	657	1,785	47	1,095	44,300	221	32	4$\frac{3}{8}$	68$\frac{3}{8}$	118$\frac{3}{8}$	Summa Siende.

mantal. Föröfrigt är det "fördelskarlar," "gamla män uti samma gård" "en gammal blind hustru i sa gård och "husmän," som stå i kol. 6. — Bland de skattande besutne kallas 30 i registret "bergsmän," vid de öfriga antecknas "bonde," "skattebonde," "landbonde" o. s. v. — Jordeboken upptager endast bönder och torpare.

Skultuna: Jordeb. upptager blott bönder och torpare: 66, samt 3 qvaruar, hvaraf 2 tillhörde bönder, 1 Hr Marcus i Skultuna.

St. Ilians eller **St. Egidii** socken ligger till en del i Tuhundra härad (byarne Bürby, Vedeby, Valby, Kumbla, Råby).

Badelunda s:n omfattar 1557 och 1571 äfven den gamla Furuby s:n.

Bland de beskattade är en *guldmed*. Tre af de taxerade hafva intet utlagt, emedan de voro skyldiga för afraden. En h:n Valborg hade undandolt ett sølfbälte vid taxeringen, hvaraf K. M. nu tog hälften.

Konungshåra: af de taxerade hafva 5 intet utgjort i tiondeskatt, emedan de varit skyldiga på afraden.

Drängeregistret för 1576 utvisar

för Norbo: Drängar. 175; Söner, 25; Mågar, 9; Gerningsmän, 1; Husmän, 0.
Siende: " 85; " 19; " 8; " 10; " 8.

Socknar.	Gärde- mantal 1535.	Jorde- boks- mantal 1557.	Jorde- boks- mantal 1571.	Anteck- nade vid Taxe- ringen. 1571.		Antecknad och taxerad						
				Besutne.	Husfolk.	Gold.	Silver.	Koppar, Tenn och Messing.	Jern.	Spannål.	Penningar.	
												St.
I Tjurbo härad.												
1	Björksta.....	65	74	71	73	5	—	705:—	75: 9	—	P	200
2	Kila	?	28	29	52	4	(1)	975:—	149: 18	—	P	100
3	Kumla	P	48	38	51	2	—	975: 1	150: 9	—	12	222
4	Mykletta	P	57	55	84	13	3	713: 3	250: 18	—	13 ^p	556
5	Sala	P	45	42	74	2	—	1,495: 2	197: 9	—	P	173
6	Sala grufva.....	P	?	140	105	38½	—	1,523:—	323: 15	25	P	1,878
7	Sigvalla.....	9 ^p	17	14	13	—	—	53:—	53:—	—	P	—
8	Tortuna.....	34	37	36	36	5	—	643:—	643:—	—	P	50
	Summa Tjurbo	P	P	425	519	42½	—	7,083: 2	1,843: 18	25	25	3,179

För Tjurbo härad finnes två med hvarandra öfverensstämmande taxeringsregister, hvaraf här är begagnad den, som är försedd med sigill och underskrifter.

Björksta: jordeboksmantalet upptager endast bönder, hvaraf dock tre i marginalen antecknas för "bergsmän". 4 hemman kallas "öde". Af de i socknen vid taxeringen antecknade är en bonde, som "alls intet har till skatt och utlagor".

Af Ångsö s:n märkes icke ett spår i jordeb. eller taxeringslängd; troligen lågo dess hemman alla under Ångsö gårds bruk.

Kila: Alla bönderna i Kila äro enligt anteckning i kanten "bergsmän". — Flera af dessa hafva vid taxeringen betydlig förmögenhet i silfver och kreatur.

Bland de vid taxeringen upptecknade, som jag här upptagit i de besutnes kol. äro 3 som kallas "söner," 5 "mäggar," 3 "styfsöner," en (Bengt i Vesterby) "som säger sig hafva gjort uti Bred s:n och en (Örian i Torpet) som "är frigitven emedan han går i grufvarbetet," en *vecktare*, en *skräddare*, en *skomakare*, en *smältare*. Dessutom förekommer i socknen mycket barnagods.

Kumla. Alla bönderna kallas i jordeboken "bergsmän." — Bland de taxerade äro endast en smed, en skräddare och en skomakare karakteriserade.

Möklinta: Jordebokens 55 bönder (hvaraf 2 blott hade utjordar) kallas ej för bergsmän, men 4 af dem brukade tillsammans en jernhytta *Leckieboda*, som dock 1571 var öde.

Socknen är bebyggd ända upp till nordligaste gränsen (Boteboda, Beanebeck, Wivasteboda, m. fl.) äfvenså i gränsen åt vester och öster och innefattar i det närmaste alla de nuvarande byarna. — De båda taxeringsregistren äro ej fullt öfverensstämmande i afseende å husfolkets antal. Föröfrigt nämnas der: en *skomakare*, en *dalkarl*, en *fiskare*.

I Sala s:n upptagas först byarna sunnan kyrkan: Ekeby (deribland hyttefogden och klockaren), Broesta, Kivesta, Fröbruna, Hätteskäll; derefter Åby, Skälby, Bornebo, Armaneboda, Hoff, Boda och Delboda, samt slutligen Nyrödningen med Broddeboda, Smedsboda, Nötsboda, Oxeboda, Ulsboda eller vestliga hörnet af socknen. Jordeboksmantalet för 1571 är 40 bönder (som nästan alla tillika äro bergsmän) och dessutom 2 utjordar innehafda af bergsmän. — Hvad taxeringslängden beträffar finner man der ej mer än 2, som uttryckligen sägas vara husfolk eller drängar, men tydligt är, att några af de andra varit i samma vilkor, t. ex. "LaggareFinckan" och 6 andra hustrur som blott hafva en ko och några m:k koppar. Föröfrigt taxeras här "hyttefogden i Sala."

Sala grufva: personalen, som här taxeras, består af bergsmän och annat folk, som hafva sin näring vid grufvan. Sålunda märkas här utom pastor, Erik skriffvares hustru Gertrud, Henrik Vaskare, Olof Slaktare, Huggare Märten, Olof Skomakare, Hans drifvare, Hans Backare, Claus Borskerare, Hammare Örien, Prest Johan, Prest Erik, Sven drifvare,

Jösegendom år 1571.										Tionden af 1571 års skörd,			Socknar.		
Hästar och Stod.	Skjut och Okles.	Orar.	Kor.	Ungnöt.		Får.	Getter.	Svin.	Summa värde.	Decimales.	Tionde.			I Tjurbo härad.	
				4 a 3 års.	2 a 1 års.						Hete.	Råg.	Korn.		
St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	Mark.		T.r.	T.r.	T.r.		
20 ^p	110 ^p	89	214	110	191	526	7	206	9,500	76	2 $\frac{1}{2}$	40 $\frac{3}{8}$	44	1	Björksta.
38 ^p	3 ^p	54	198	68	63	170	149	103	9,700	30	—	3 $\frac{3}{8}$	29 $\frac{1}{8}$	2	Kila.
28 ^p		111	234	57	168	304	21	169	10,800	33	—	6 $\frac{3}{8}$	30 $\frac{3}{8}$	3	Kumla.
14 ^p	35 ^p	90	406	104	232	285	373	129	13,650	45	—	10 $\frac{1}{2}$	46 $\frac{3}{8}$	4	Mykletta.
28 ^p	21 ^p	72	240	46	131	286	44	162	13,200	42	1	10 $\frac{1}{2}$	35 $\frac{3}{8}$	5	Sala.
21 ^p		23	179	6	95	22	8	152	15,350	—	—	—	—	6	Sala grufva.
2 ^p		11	52	12	22	48	8	46	1,350	16	—	1 $\frac{3}{8}$	6 $\frac{1}{8}$	7	Sigvalla.
10 ^p	30 ^p	67	152	46	32	233	—	136	6,900	30	1	9 $\frac{1}{8}$	23 $\frac{1}{8}$	8	Tortuna.
161 ^p	199 ^p	517	1,675	449	934	1,874	610	1,103	80,450	272	3 $\frac{3}{8}$	82	215 $\frac{1}{8}$		Summa Tjurbo.

Kolar Jöns, m. fl. — Åtskilliga hafva rätt betydlig förmögenhet, såsom Hans Persson 190 l. s. 12 kreat.; Karl Eriksson 101 l. s. 25 fat Osm. Jern, 140 m:k pgr; Thorer Eriksson 63 l. s. 200 $\frac{1}{2}$ m:k pgr 4 $\frac{1}{2}$ L $\frac{1}{8}$ koppar, 1 ko, en häst; Peder Hansson 202 l. s. 500 m:k pgr, pantesöfl 36 l. o. s. v. men dessa äro mest kungl. tjenstemän. Bergsfolket äro för det mesta fattige.

Af en summarisk förteckning öfver samma hjälpeskatt, inlagd i Sala grufvans handlingar, finner man, att de skattande varit: 9 K. M:s tjenare [Karl Eriksson (fogden), Hans Persson (skrifvaren), Nils Ersson (grufvefogden), Erik Nilsson (malmskrifvare), Mäster Nilsson (grufvefogde), Erik Rike (knekt), Mikael vedegiller, Henrik Ålänning och Kolare Jöns] samt 96 Bergsmän (och rotekarlar?) fördelade i Karia Simons-, Erik Rombos-, Tuckers Anders- och Huyds Nilss-fjerdingar.

Jordeboken upptager vid grufvan "till tomtören" 213 gårdar, 15 bodar. Skatten afkortas dock för: 1:o 28 gårdar och 3 bodar, som innehafvas af K. M:s tjenare vid grufvan, 2:o 97 gårdar, som bergsmännen af K. M:t fått frihet uppå genom bref af 1571, 3:o 40 ödeshus och tomter vid grufvan; så att tomtören allenast uppburos af 48 gårdar. När man nu jämför taxeringsregistret med längderna å dessa gårdsegare, så finnes, att de 96 taxerade bergsmännen i det närmaste äro desamma som de, hvilka hafva frihet för tomtören, att deremot de 48, som betala tomtören, till största delen icke blifvit taxerade. Någon annan längd på grufvefolket finnes ej för året, men af jämförelse mellan namnen ser man, att åtminstone 140 bergsmän och rotekarlar haft tomter och gårdar vid grufvan, och att alltså taxeringen icke omfattat alla. De öfriga voro troligen dels för fattiga, dels bosatta i kringliggande socknar, der de taxerats. Annu större blir antalet af de icke taxerade, om man inräknar antalet af K. M:s eget grufvefolk, som från Wasby gård erhöilo utspisning och hvaraf endast 9 taxerades. Enligt 1571 års Wasby gårds räkenskap utspisades nämligen till 43 pers. vid Sala hytta och till 15 pers. arbetsfolk vid Sala grufvor. S:a 58 pers. Men dessa stå i samma kategori som annat gårdsfolk, hvilka ej heller plägade taxeras.

Det förtjenar antecknas, att namnen på Sala grufvefolk till en stor del antyda främmande nationalitet, i synnerhet finsk, så t. ex.: Eskil Tyckanpojka, Huyckars Mayssa, Tomos Nackapå, Ellye Karin, Symans Petty, Mickel Mustekull, Hyriffue Siffred, Jacob Suynskyn, Mats Houcken, Otto fynne, Kajsa finska, Mårten Alleloya, Kyrrpe Hindrik, o. s. v.

Sevalla: af jordebokens mantal är blott en kronobonde kallad "bergsmän." Af dessa mantal äro 3 "öde."

Tortuna: af jordebokens bönder kallas 5 i marginalen "bergsmän." — 3 gårdar äro af mantalet "öde."

Drängeregistret 1576 upptager för Tjurbo: Drängar etc. 265.

Städer.	Antecknade vid taxeringen 1571.		Antecknad och taxerad											
	De som sitta fria för stadens tunga. De som draga skatt och hålla gåstning.	Ej taxerade.	Guld.		Silver.	Daler.	Koppar.	Tenn och messing.	Jern.			Spannål.		
			Sten (Gyllen, Kronor, Mark).	L.: qv.					Lod.	st.	I. G. G.		L. G. G.	Sk G.
I Vestmanland.														
1 Vesterås	171	27	70: 3	380	9,280: 2	24	1,085: 13	170: 3	40½	22: 8	—	—	96	
2 Arboga	37 88	P	—	118	5,216: 1	32	675: 12	80: 13	232½	142: 3	3	—	20	
3 Köping	71	P	6: 1	—	1,237: 3	—	218: 3	4: 14	9	3:	—	—	—	
4 Hedemora	28	P	—	—	497: 2	—	70: 12	1: 10	—	—	—	—	—	
S:a St. i Vesml.	395	27	77: —	498	16,231: 0	56	2,050: —	257: —	282	167: 11	3	—	116	

I **Vesterås** taxeras utom biskopen och tre präster, sölfköparen vid Salberget Lenard Germundsson, Erik skrivare, Mester Hans Bordskärare, samt borgerskapet, af hvilka endast en del äro utmärkta med särskild karaktär såsom guldsmeder, skraddare, skomakare, bagare, mjölnare, m. fl. Dessutom förekomma flere personer med tillägg af gårdsnamn, nämligen Hustru Brita af Högby, Hans Joensson af Slagåla, Mats af Hofdesta, Clemet af Liesta, Peder af Liesta, Jöns af Legda, Lasse af Skålinge. — De förnämsta borgarnes och andra förnämna personers förmögenhetsvilkor inhämtas af omstående specialtabell.

I Vesterås var skatten en *tjugonedel*.

I **Arboga** taxeras borgarna, de flesta utan särskild karaktär, samt de som "äro fri för stadens tunga, ändå somliga hjälpa draga stadens tunga efter deras förmåga." Af dessa senare äro äfven de flesta utan karaktär, men någre kallas båtsmän, knektar, hofmän, väktare samt en och annan gerningsman.

I Arboga var skatten en tolftedel.

I **Köping** förekomma likaledes högst få särskildt karaktäriserade borgare.

I Köping var skatten en tolftedel.

Värdesummorna äro här mer än annorstädes svåra att med noggrannhet angifva, emedan bland persedlarna så betydliga poster utgöras af guld, silver, koppar, tenn och jern samt köpmanusvaror, hvilkas uppskattning i mark och daler skulle ske eftersom persedlarna "gingo och gällde" eller ock beskattas med en tiondedel af sjelfva persedlarna, och der det derföre kunde uppstå betydliga differenser i marktalet allt eftersom man satte det efter 1550- och 60-talens värden: Stångjern 20 m. Sk G., Osmundsjern 10 m. Sk G., Gyllen 6 och 4 m. st. o. s. v. eller efter 1570-talets nominela värden som borde vara åtminstone 3 gånger högre. Den enklaste utvägen har derför varit att rätta sig, här som å flera andra ställen efter skattebeloppen och enligt deras angifna relation till förmögenheten räkna sig till denna i mark — alltid naturligtvis med afrundade siffror.

Ejsegendom år 1571.													Tionde af 1570 års skörd.			Städer.	
Köpenkap och Gatebodsgods i Mark.	Redepennningar.	Bodelega. Tomtslega, Kolgård och Bodalega.	Hästar, Stod, Polar, Skjut.	Oxar.	Kor.	U.-nöt.		Får.	Gefter.	Svin.	Summa värde.	Tionde.					
						4 a 3 års.	2 a 1 års.					Decimant.	Råg.	Korn.	Hafre.		
Mark.	Mark.	Mark.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	Mark.		Tr.	Tr.	Tr.	I Vestmanland.	
850	12,161: 4	—	31	31	199	28	84	88	61	472	94,100	—	—	—	1		Vesterås.
2,344: 6	1,643: 4	97	140	34	152	9	62	79	—	396	79,500	24	8	30 3/4	1/2	2	Arboga.
—	—	61	64	17	142	24	66	90	—	148	11,000	32	5 3/4	9 3/4	1 1/2	3	Köping.
—	730	—	—	—	88	4	72	53	14	49	4,800	27	2	19 3/4	—	4	Hedemora.
3,194: 6	14,534: 8	158	235	82	581	65	284	310	75	1,065	189,400	83	15 3/4	60 1/4	2	S:a St:r.	

Till ytterligare bevis, huru olika beräkningen utfaller allt eftersom man väljer det ena eller det andra sättet för värderingen, och huru olika normer i samma räkenskap stundom användes, må här anföras en i taxeringsregistret för Arboga införd slutsumma, egendomlig äfven derför att den är den enda persedelsumma, som i dessa handlingar förekommer. Summorna äro endast på några få ställen oriktiga.

"Summa opå the partseler som borgarne och invånarne uti Arboga haffue lated beskriffue deraff de ut gjort haffue Een tollfte Deel till Elfsborgs slotts igenlösnung pro anno 71."

(4 mark på dalern.)

st. 3 dal. Rosennobell . . . 1 st. för 3 dal. Tr: 3 m. Spannemål 5 pund för 15 dal.
 st. 6 m. Ungerskt guld 8 st. " 12 " st. 5 dal. Oxar..... 34 " 170 "
 st. 5 " Croneguld . . . 44 st. " 55 " st. 3 " Tiur: 4 års... 1 " 3 "
 st. 4 " Renst guld. 65 st. " 65 " { 4 års 4 }
 Dalere ..... 32 st. " 32 " { 3 års 3 }
 9 qv. för 1 dal. Sölfver 5,147 1/2 l. " 2,287 1/2 dal. st. 1 " Stutar { 2 års 11 }
 { 1 års 13 }

(13 mark på dalern.)

Redepennningar . . . 1,643 1/2 m. st. 12 mk. Köör..... 149 " 447 "
 Gatebodsgods . . . 2,344 " 6 ö. } 4,085 m. 2 ö. st. 3 " Quigor { 3 års 1 }
 Bodelege . . . . . 47 " } löper: 314 1/2 d. { 2 års 18 }
 Gårdelege . . . . . 44 " } { 1 års 18 }
 Källgårds- o. Titelege 6 " st. 1 1/2 " Kalfvar . . . . . 2 " — " 3 "
 ₤ (L ₤) 5 m.: Koppar 655 ₤ 1 m. . . . f. 818 d. 3 1/2 m. st. 1 1/2 " Får . . . . . 79 " 29 " 2 1/2 "
 ₤ 7 m.: Tenn o. messing 79 ₤ 15 m. f. 139 1/2 d. 2 ö. st. 1 1/2 " Svin . . . . . 380 " 142 1/2 "
 Sk. 4 1/2 d.: Stigejärnn 142 Skip. 2 ₤ . f. 639 d 1 1/2 m. Hästar 103 för 1,571 m.:
 Fat: 10 m. Osmunds: 18 L. 11 fat. f. 567 1/2 d. Foler 5 " 42 m. } 142 d.
 Sk. 2 d. Tackejärn 3 Skipd. . . . . för 6 dal. Werkstod 28 " 232 m. }

Löper als uti daler 5,948 st. 3 ort 3 öre; deraf 1/7 del — 495 1/2 daler.

(13 mark på dalern.)

En som intet är gjort aff:
 Sölf: 63 lod. Kör: 3.
 Kopp.: 14 ₤ 11 m. Svin: 12.
 Tenn: 1/2 ₤. Häst 3 om 39 m.

96
Några de förnämste Vesterås' inbyggares taxerade lösegendom.

	Guld.		Silfver. Daler.	Rede- penningar	Köpenskap och Gatebods gods i Mk.	Koppar.	Tenn och messing. L. G. G.	Jern.		Kor o. Ungnöt. St.	Får och Svin. St.	Hästar. St.	Spannåll. Tr
	i Löd.	i stycken.						Osas- Sk	Stång- Sk				
Biskop Hans	26		573: 2	1,250		33: —	10: —	3		1	14	32	3 96
Mester Salmud		8	123: 2			3: —	1: 15				2		
Mester Peder		20	210			23: 7½	4: 3			7	22	33	3
i pant			38										
Hrr Joen Pastor	32		315	100		12: 8	8: 7	20		2	6	8	1
i pant		1	32										
Lenard Germundsson	75		619	1,500		38: —	8: —			4	33	58	6
Anders Andersson, borgmästare	3		165	800		17: —	2: —	20			3	1	1
Siffrid Jacobsson	4		126	700		8, 10	1: —					9	
så kommer Ol. Skreddare till				250									
Jacob Hille	3		23	7									
Otto Gulsmed	11		51			10: —	1: —				3	3	
Lasse Busse, rådmän	40		450	1,000		28: —	12: —	24		1	6	8	
Barnepengar			80	550									
Claes Gulsmid	30		200	900		13: —	4: 16					3	
Willam Gulsmid	9		308	250		8: 5		69					
Adam Gulsmid	20		94			14: —	11: —						
Hinrik Gulskeider	56		368	10 200		12: —	6: —	75			2	5	
Johan Gulsmid			34			3: 10	1: —	2			1		
Lasse Haraldsson	19		207½			7: —	3: —			2	5	14	2
Hans Eriksson			200	50		9: —	2: —				1	3	
Jören Finne	9		138	350		13: —	1: 18	30			2	10	
pantesölf			72										
Hustru Karin Fransses	8		256	900 150		46: —	6: 10				3		
Jörren Bärn			130	200		2: 10	4: 19						2
Anders Hansson	3		97: 2			10: —	1: —	60	2		1	4	
Olof Skreddare	11		105	200		13: —		10			2	7	
Eric Simonsson	3		110	250		10: 10	1: 10	20				4	
pantesölf i annars mans pr. s. är tagen till köps.			45	180									
Mats Hansson			42: 2	100		4: —	0: 4		2		1	4	
Sven Torstensson	4: 1		195	11 780		13: 10	5: 10	9			2		
Peder Karsson		23	250	1,000		44: —	4: —	48		3	4	4	1
Knut Persson	0: 2		60	400 100		13: —	3: —				1	4	1
Barnepenningar				400									
Mikal Ryasetolk			66	30		6: 10	2: —			1	1	4	
Staffan Jönsson		5	71	500		16: —	1: —	10			1	2	
Mester Hans Bordskärer ..	11		120	60		7: —	2: 10					4	

Tiondeuppgifterna för Dalarne, Bergslagen och Vestmanland kunna tyvärr icke erhållas fullständiga för någon längre serie, då dels räkenskaperna från 1560-talet äro till större delen uppbrända, dels vissa delar af provinsen voro förlånade äfven med tionden. En viss svårighet möter ock vid tabellens bearbetning och uppställning derutinnan, att socknarna så ofta flyttades från ett tiondedistrikt till ett annat och således de i handlingarna befintliga slutsummor ofta nog icke kunna begagnas, utan särskilda detaljsummeringar måste verkställas för erhållande af likformiga distrikt. Så t. ex. då tionden till och med 1550 uppbars prosterivis, men sedan häradsvis, betyder Siende i förra fallet Siende härad och halfva Tjurbo, i senare fallet blott Siende. "Öfre Bergslagen" innefattar vissa år Lexand, Gagnef, Ål, Tuna, Hedemora och Skedvi, andra år blott de två sista "Tuhundra" betyder ibland blott de fyra östliga socknarne, ibland hela häradet. "Vesterbergslagen" innefattar stundom äfven Ramnäs och Sura. "Nedre Bergslagen" omfattar stundom äfven Husby, stundom icke o. s. v. Detta har vållat, dels att jag ej medhunnit flera år bortom 1577, dels att tabellen blifvit något invecklad till utseendet.

Särskildt böra anmärkas följande oegentligheter och brister, som i tabellen ej kunnat genom uppställningen antydast. Rubriken "Skinsäckeberg och Våla" är något defekt så till vida, att tiondeuppgifter för Skinsäckeberg blott finnas för 1570, 1576 och 1577; men det synes troligt, att orten de öfriga åren ej lemnat någon tionde. För Dalsby fjerding i Tuna finnes år 1569 och 1570 tiondeuppgiften tillsammans med Hedemora och Skedvi. För Vika fjerding i Hedemora är tionden år 1573 uppuren tillsammans med Nedre Bergslagen. — De luckor som förekomma derutinnan, att Tuhundra åren 1552, 1554 helt och hållet och 1570—77 till hälften är tomt, likaså tredjedelen af Åkerbo 1570 och 1573, samt hela Snäfving 1569, 1570, 1573, 1576 och 1577, har jag ej kunnat afhjelpa, då tionden dessa år var bortförlänt och ej redovisad. Så är ock 1576 och 1577 Fellensbro bristfälligt, ity att "Pedersfjerdings" tionde var bortförlänt. Dessa luckor har jag endast kunnat fylla genom några konjekturerade tal, som äro med engelska siffror tillsatta nedanför de resp. årens summor för hela provinsen.

Kopparbergs socken, hvaraf endast utgjordes penningar i tionde, är här ej intagen, ej heller Lindesberg, Näsby och Ervalla, som hela tiden utgjorde jern och humla "i stadga."

2
 Tionden i Dalarne, Bergslagen och Vest-

	1545 (1544 års skörd).					1552 (1551 års skörd).					
	Hvete.	Råg.	Korn.	Hafre.	Ärter.	Hvete.	Råg.	Korn.	Hafre.	Ärter.	
	T.r.	T.r.	T.r.	T.r.	T.r.	T.r.	T.r.	T.r.	T.r.	T.r.	
Vesterdalarna	—	—	557	—	—	—	—	672	—	—	
Österdalarna:											
Mora, Orsa, Rättvik	}	—	1,448	—	—	}	—	?	—	—	
Lexand, Gagnef, Ål											
Öfre- och Kopparbergs Bergslagen:											
Tuna	}	—	5½	895½	—	}	—	92	1,022	—	4½
Torsång, Svärdsjö, Vika											
Hedemora											
Skedvi	—	—	½	107	—	—	—	22	165½	—	—
Nedre Bergslagen:											
Husby	—	—	4	126	—	—	—	27	116	—	—
Folkärna, By, Grytnäs	—	—	5¾	201	—	—	—	133	216	—	—
Vestra Bergslagen:											
Norberg	—	—	?	—	—	—	—	?	—	—	
Skinsückeberg, Väla	—	—	6½	—	—	—	—	4½	—	—	
Gränge, Söderbärke, Norr- bärke	—	—	—	90½	—	—	—	80½	—	—	
Åkerbo:											
Björnskog, Bro, Malma, Odens- vi, Köping, Kongsbarkarne.	}	—	64½	461	165½	}	—	?	?	?	?
Arboga, Skedvi, Medåker, Himeta											
Fellensbro											
Snäfvng	—	—	23½	304	19½	—	?	211½	533½	3¾	—
Tuhundra:											
Dingtuna, Barkare, Lundby, Lillhärad	—	—	16	213	—	—	—	?	?	?	?
Svedvi, Säby, Rytterne	—	—	3¾	117	—	—	—	?	?	?	?
Norbo	1½	—	17¾	446	—	—	8¾	249½	557½	—	—
Slende	2¾	—	27¾	258	—	—	12½	205	463	—	—
Tjurbo:											
Sala, Mykleta, Kumla, Kila	½	—	9	298	—	—	4½	173½	317½	—	—
Björksta, Tortuna, Sevala...	1	—	6½	120½	—	—	12½	112½	264	—	—
Summa uppgifna tionde	6¾	189	5,917	255	—	39	1,282½	4,579½	3¾	4½	
Felande uppgifter för	—	—	9 ^p	—	—	5 ^p	400 ^p	2,300 ^p	250 ^p	?	

manland enligt följande års räkenskaper.

1554 (55) (1553 (54) års skörd).					1559 (1558 års skörd).					
Hvete.	Råg.	Korn.	Hafre.	Ärter.	Hvete.	Råg.	Korn.	Hafre.	Ärter.	
T.r.	T.r.	T.r.	T.r.	T.r.	T.r.	T.r.	T.r.	T.r.	T.r.	
—	—	p	—	—	—	—	415	—	—	Vesterdalarne.
—	—	(1555.) 1,114	—	—	—	2	1,068½	1	—	Österdalarne: Mora, Orsa, Rättvik. Lexand, Gafnef, Ål.
—	115	578	—	2	1½	194	1,952	—	10½	Öfre- och Kopparbergs Bergslagen Tuna, Torsång, Svärdsjö, Vika. Hedemora. Skedvi.
—	p	p	—	—	—	—	—	—	—	Nedre Bergslagen: Husby. Polkärna, By, Grytnäs.
—	32½	(1555.) 92¾	—	1½	—	132	341	—	—	Vestra Bergslagen: Norberg. Skinsäckeberg, Väla. Gränge, Söderbärke, Norrbärke.
—	p	p	—	—	—	—	—	—	—	Åkerbo: Björnskog, Bro, Malma, Odensvi, Köping, Kongsbarkarne. Arboga, Skedvi, Medåker, Himeta. Fellensbro,
—	—	p	—	—	—	15	195½	—	—	Snäfvång.
—	—	p	—	—	—	—	—	—	—	Tuhundra: Dingtuna, Barkare, Lundby, Lillhärad. Svedvi, Säby, Rytterne.
—	—	p	—	—	—	—	—	—	—	Norbo.
12	476	686	138	—	16	432½	904½	212	—	Stende.
1¾	148½	187	100	—	—	—	—	—	—	Tjurbo: Sala, Mykleta, Kumla, Kila, Björksta, Tortuna, Sevalla.
1¾	213½	385¾	2	—	9	152¾	364	23½	—	Summa uppgifna tionde.
—	p	p	p	p	7	158	437½	¾	—	Felande uppgifter för.
6½	187¼	(1555.) 266½	—	—	15½	195	599½	—	—	
14½	179	326	—	—	25	217½	521½	1½	—	
1½	134½	243½	—	—	20	177	613	—	—	
8½	121½	216½	—	—	—	—	—	—	—	
46¾	1,607¾	4,096¾	240	3½	94	1,675¾	7,412	238¾	10½	
5p	350p	1,300p	p	p	—	—	—	—	—	

Tionde i Dalarna, Bergslagen									
1569 (1568 års skörd).					1570 (1569 års skörd).				
Hvete.	Råg.	Korn.	Hafre.	Ärtor.	Hvete.	Råg.	Korn.	Hafre.	Ärtor.
T.r.	T.r.	T.r.	T.r.	T.r.	T.r.	T.r.	T.r.	T.r.	T.r.
Vesterdalarna	—	—	405	—	—	—	384½	—	—
Österdalarna:									
Mora, Orsa, Rättvik	—	1½	716½	—	½	} 13	1,616	—	3½
Lexand, Gagnef, Ål	—	—	510	—	—				
Öfre- och Kopparbergs Bergslagen:									
Tuna	—	28½	510	½	—	56	562	1	¾
Torsång, Svärdsjö, Vika	—	20	229	—	—	38	265	¼	¼
Hedemora	}	43	220	—	—	} 93	290½	—	—
Skedvi									
Nedre Bergslagen:									
Husby	—	39	117½	—	4	?	?	—	—
Folkärna, By, Grytnäs	½	93	124	—	—	110	132	—	—
Vestra Bergslagen:									
Norberg	—	—	9¾	—	—	2½	10	—	—
Skinsückeberg, Väla	—	—	2½	—	—	1¾	10¾	—	—
Gränge, Söderbärke, Norrbärke	—	½	47	—	—	½	66	—	—
Akerbo:									
Björnskog, Bro, Malma, Odensvi, Köping, Kongsbarkarne	3½	180½	290½	26	—	5	153½	267	4½
Arboga, Skedvi, Medåker, Himeta	1	72	110	8	—	—	—	—	—
Fellensbro	1½	106	126	23	—	3½	127½	160½	61
Snälving	?	?	?	?	?	?	?	?	?
Tuhundra:									
Dingtuna, Barkare, Lundby, Lillhärad	3	100½	176½	—	—	1½	59½	151½	1
Svedvi, Säby, Rytterne	?	?	?	?	?	?	?	?	?
Norbo	7	200	346½	—	—	9½	167¾	394	—
Stende	6½	172	262½	—	—	9	200	389	—
Tjurbo:									
Sala, Möcketa, Kumla, Kila, Björksta, Tortuna, Sevalla	13½	265½	434½	1	—	9½	176½	454	—
Summa uppgifna tionde	36½	1,322	4,640½	57½	5½	38	1,148¾	5,163	104½
Felande uppgifter för	10?	200?	450?	—	—	15?	250?	500?	?

och Vestmanland enligt Räkenskaperna för följande år.

1573 (1572 års skörd).					1576 (1575 års skörd).					1577 (1576 års skörd).				
Hvete.	Råg.	Korn.	Hafve.	Ärter.	Hvete.	Råg.	Korn.	Hafve.	Ärter.	Hvete.	Råg.	Korn.	Hafve.	Ärter.
T.r.	T.r.	T.r.	T.r.	T.r.	T.r.	T.r.	T.r.	T.r.	T.r.	T.r.	T.r.	T.r.	T.r.	T.r.
—	—	358	—	—	—	—	457	—	—	—	—	465	—	—
{	18	1,242	—	31½	{	249	2,680	12½	58½	{	13½	326½	3,383	134½
½	51½	569	1½	1	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—
¼	43½	246½	½	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
{	53	254½	—	—	{	127½	417½	—	—	{	158	477	—	—
—	56	123	—	4½	{	258½	284	½	2½	{	201	359	7½	3
1½	52	159	—	½	3	—	—	—	—	2½	—	—	—	—
—	—	—	10½	—	—	1	8½	—	—	—	3½	16½	—	—
—	—	—	2	—	—	⅛	29½	—	—	—	5	29½	—	—
—	—	58	—	—	—	1¼	84	—	—	—	3¼	123	—	—
6½	157½	136½	56	—	{	486½	504½	127	—	{	15½	392½	678½	163½
—	—	—	—	—	14	—	—	—	—	15½	—	—	—	—
2½	116	65½	53	—	1¼	129½	127	41	—	1½	117½	132½	67½	—
?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?
3½	57½	86½	7	—	9½	181½	247½	8½	—	6½	109½	246½	6½	—
?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?
9½	127½	291½	—	—	18½	412½	522½	1½	—	18½	290½	535½	½	—
8½	124½	153½	—	—	8½	285	327½	½	—	8½	222	312½	½	—
{	147	261	1½	—	{	391½	448½	3	—	{	305	472½	3	—
39½	1,004½	4,005½	132	38½	77½	2,523½	6,138½	192	60½	91½	2,134	7,231½	383½	129
10½	200½	450½	?	—	15½	300½	550½	—	—	20½	300½	800½	?	?

Befolkningens näringsgrenar i dessa trakter voro i Vestmanland hufvudsakligen åkerbruk, i Bergslagen bergsbruk, och i Dalarne, jämte något åkerbruk, till ganska stor del jagt och boskapsskötsel. Fogderäkenskaperna visa stundom, att Väfnad måtte hafva äfven i dessa orter förekommit, då sådan någon gång finnes vara för gårdarnes räkning af bönder inköpt, och att vissa för Dalsocknarne egendomliga husslöjder hafva gamla anor är troligt nog, då t. ex. slipstenar i Orsa sockens saköreslängder stundom förekomma bland bötespersedlarne.

Om bergsbrukets afkastning gifves — hvad koppar och silfver beträffar — tillräcklig upplysning af de här förut anförda siffror för Kronans uppbörd, då silfverköpet var Kronan monopoliseradt och för kopparen vid Falu grufva erlades skatt i proportion af afkastningen.

För uppskattning af jernproduktionens belopp deremot hafva fogderäkenskaperna föga ledning att gifva, då skatten utgick utan proportion till tillverkningen.

År 1571 utgjorde skatte-, hyttegälds-, margälds- m. m. jern i Bergslagen och några socknar af Vestmanland:

Osmundsjern:	101 Läster 2 fat	=	omkr. 3,884 centner.
Tackjern:	113 Skæ 2 Læ	=	» 362 »
Stångjern:	113½ »	=	» 363 »

men det finnes ingen möjlighet att häraf beräkna produktionen.

För öfrigt förefinnas väl åtskilliga handlingar, varuhus- och tull-räkenskaper samt en Stockholms vågbok 1546, af hvilka man med något större visshet kan räkna sig till bergsbrukets afkastning, hvilken ju till allra största delen är att hänföra till dessa trakter, men de hithörande mera vidlyftiga undersökningar har det synt mig lämpligt att förbehålla åt en särskild afdelning af min Sveriges Inre Historia.

Vermland

som hörde till Hertig Carls furstendöme, var vid denna tid deladt i två fögderier:

Östersysslet innefattande Vermlandsberg, Väse-, Visnums-, Kils-, Grums- och Näs-härad.

Vestersysslet innefattande Gilbergs och Jösse härad, Frisdalen, Elfdalen och Nordmarken, hvilken indelning varit stående åtminstone från 1550-talet och bibehölls långt in i 17:de seklet.

Förvaltningen sköttes: i *Östersysslet* af fogde, skrifvare, 9 fogdekarlar, hvilka höllo till på *Asphytte* gård, der för öfrigt räknades 5 embetsmän, 10 legodrängar och 11 qvinfolk samt 1 Jost Mynken grytestöpare, som hade ända till 300 mark i aflöning; i *Vestersysslet* af fogde, skrifvare och 7 hoffmän, hvilka antagligen hade sitt tillhåll i Tingvalla s:n.

Åren 1571 och 1572 fans i dessa trakter ännu ej mer än en gård, *Asphyttan*, der redan någon tid bergsbruk varit drivvet, men år 1572 begyntes anläggningen af *Bro* gård (vid nuv. Christinehamn) der då genast ett jernbruk kom i gång.

Vid *Asphyttan* funnos 2 hammarsmedjor och 1 k lensmedja hvarest 1571 tillsmidde 141 Skæ Stångjern, 1 Skæ Stål och 27 Skæ Redskapsjern; en tullqvarn (Forsdalens), en sågeqvarn, tre fisken omnämnas, äfven som "kopparbruk", hvars afkastning dock ej i räkenskaperna redovisas.

Några betydligare förläningar förekomma ej i Vermland, endast att några få hemman, mest af f. d. kyrklig natur äro "fritt" upplättna till prester, fogdar, hoffmän eller knektehöfvidsmän, hvarjämte presterna hafva stommar och vederlag, Länsmännen frihet på sina gårdar.

För Vermland saknas tyvärr taxeringslängderna, utom för Visnums härad och gäll med 4 s:r, hvilka här äro sammanställda i vanlig tabellarisk form. — För det öfriga Vermland har jag

allenast haft att tillgå jordeböcker och tiondelängder, af hvilka dock mantalet och åkerbrukets afkastning någorlunda kan inhemtas.

Landets näring var hufvudsakligen boskapsskötsel. Vestersysslets skatt utgick endast i oxar, kor, får och något penningar och i undervisningarne plägar anmärkas, att "det är ett fattigt land på spanmål och annan partseler, som de kunna hjälpa sig med, förty det är små hemman." Af Östersysslet utgjordes hufvudsakligen Smör, Lax och Jern samt ved och kol.

Rörande jernproduktionen vid Vermlandsbergs få hyttor inhämtas föga af jordeboken, som allenast utvisar beloppet af skatte-, landgilles-, gingärds- och Kupöres-jern, hvilket 1571 uppgick till omkring 29½ Skæ. Af ett register i 1572 års räkenskap framgår dock, att "Tiondejern" af Vermlandsberg uppburits till ett belopp af omkring 34½ Skæ, hvilket skulle utvisa en produktion af omkring 350 Skæ jern eller 1,120 centner.

Drängeregistren 1577 utvisa
för Vestersysslet: Drängar etc. 230.

Vermland var fördeladt i två prosterier, Öster- och Vestersysslets. Gäll- eller pastoratsindelningen är i tabellerna angifven genom kursiva stilar för de socknar, der pastor bodde och af hvilka gället hade sitt namn.

Vermland hade oaktadt sin indelning i härad inga häradshöfdingar, endast lagman, som höll ting i häradena och därför uppbär en efter mantalet utgående lagmansränta.

Socknar.	Gärde- mantal 1535.	Jorde- boks- mantal 1557.	Jorde- boks- mantal 1571.		Taxe- rade 1571.	Antecknad och taxerad lösegendom år 1571.													Tionde af 1571 års skörd.									
			deraf öde.	Guld.		Silver.	Koppar, tenn och mesning.	Pennyngar.	Spannål.	Hästar o. stöd.	Skjut.	Oxar.	Kor.	Nöt.		Götter.	Svin.	Sä värde.	Decimantles.	Tionde.								
														4 a 3 års.	2 a 1 års.					Råg.	Korn.	Häffe.						
						Lod.	Lb. G.	Mark.	Tr.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	Tr.	Tr.	Tr.						
Östersysslet.																												
Visnums härad.																												
1	Visnum	30	38	45	4	41	—	555:	2	172:	10	426:	4	30	27	25	259	46	79	99	66	72	8,100	39	1½	32	—	
2	Kil	22	19	29	1	34	—	450:	—	104:	18	415:	—	40½	16	29	31	220	50	23	79	16	50	6,650	29	3½	37	—
3	Rudskog	27	34	40	3	35	—	470:	—	115:	6	—	—	26	9	26	170	46	31	91	52	22	5,650	31	1	23	—	
4	Råda (under Amnehärad)	20	22	23	1	31	—	469:	—	87:	10	180:	—	8½	26	5	27	143	42	36	74	71	43	5,300	22	1½	11½	¾
Sä Visnums hd		99	113	137	9	141	—	1,944:	2	480:	4	1,021:	4	48½	98	70	109	792	184	169	313	205	187	25,700	120	7½	103	¾

Några särskildt utmärkta personer förekomma ej utom en *skräddare* i Råda, samt pastor, som har ringa förmögenhet.

Råda socken hör ej under Visnums gäll utan under Amne härad i Vadsbo.

Härad och socknar i Östersysslet.		Gärde- mantal 1535.	Jorde- boks- mantal 1557.	Jordeboks-		Tionde af 1571 års skörd.					
				mantal 1571.		Decimantes.	Intet utgjort.	Tionde.			
					Öde.			Hvete.	Råg.	Korn.	Häfe.
						T.r.	T.r.	T.r.	T.r.		
Väsehärad.											
1	Väsehärad	29	40	43	—	43	—	1 1/2	1	23 1/2	5 1/2
2	Fogelvik	15	19	29	—	29	—	1 1/2	1 1/2	20	4 1/2
3	Alster	11	15	23	1	22	—	1 1/2	1 1/2	12 1/2	1 1/2
4	Ölmehärad	53	58	75	—	99	3	2	—	36 1/2	—
5	Varnum	37	48	58	4	63	—	2 1/2	—	28 1/2	—
S:a Väsehärad		145	180	229	5	356	3	1 3/4	7 1/2	121	11 1/2
Vermlandsberg.											
1	Fernebo	?	77	89	2	—	—	—	—	—	—
Kils härad.											
1	Kil	16	21	20	—	24	—	—	—	5	1 1/2
2	Frikarud	6	8	11	—	11	—	—	—	14 1/2	7
3	Yttre l. Nedre Ullerö	16	17	23	—	20	1	—	—	13 P	5
4	Öfre Ullerö	13	16	13	—	17	—	—	—	15 P	2 1/2
5	Tingsalla	10	9	21	1	15	—	—	—	8 P	—
6	Grafva	24	33	39	—	44	—	—	1/2	22 P	1 1/2
7	Nammarö	22	25	34	—	32	—	—	1/2	18 P	—
S:a Kils härad		107	129	161	1	163	1	—	3/4	95 1/2	17 1/2
Grums härad.											
1	Nor	20	22	26	1	27	2	—	3/4	15 1/2	—
2	Ed	14	20	25	7	25	1	—	—	13	—
3	Grums (härad) ...	36	43	59 P	3	53	1	1/2	1	33 1/2	—
4	Segersta	21	29	25	1	19	6	—	—	18 1/2	—
S:a Grums härad		91	114	135	12	124	10	1/2	3 1/2	80 1/2	—
Näs härad.											
1	By	30	33	42	6	54	—	1/2	1 1/2	31 1/2	—
2	Bro(sätter)	19	34	30	4	26	—	1/2	1	20 1/2	—
3	Huggenäs	8	5	16	—	16	—	—	—	15 1/2	—
4	Ny	7	11	18	2	14	—	—	—	4 1/2	—
5	Kila	27	34	39	2	46	—	1/2	2 1/2	21 1/2	—
6	Tveta	16	23	30	4	33	—	—	1 1/2	17 1/2	—
7	Millesvik	16	26	21	1	28	—	—	—	14	—
8	Botilsäter	16	22	27	—	42	—	—	—	28 1/2	—
9	Esksäter	16	18	28	—	29	—	—	—	17 1/2	5/8
10	Ollersrud	13	13	20 P	4	28	—	—	—	16 1/2	—
S:a Näs härad		168	219	271	23	316	—	1 1/2	7 1/2	188	8/8

Väsehärad: af *Väsehärads* s:n synes hela nordöstra hälften hafva varit obygd bortom Gumnerud, Söre och Tågås; för öfrigt saknas här flera af de nuv. gårdarne, men andra nämnas, som ej nu förekomma. Gårdarne på Arnön upptagas i jordeboken. I *Fogelvik* och *Alster* förekomma åtminstone hälften af de nuv. gårdsnamnen upp till Getebol och Norum i nuv. *Nyeds bergslag och socken, hvilken för öfrigt är fullständig obygd.*

Af *Ölmehärads* s:n synes den östra hälften vara helt obygd, endast Grytingsskog nämnes der.

Vermlandsberg motsvarade nuv. **Filipstads bergslag** och utgjorde en kyrkesocken: *Fernebo*. Denna bygd, som numera inrymmer en af våra rikaste bergslager, var då ännu mycket glest befolkad. Der drefs bergsbruk vid följande hyttor och lägenheter:

Ljungstorp, Bjurbäcken, Sund och Gålstubacken i nuv. **Lungsunds socken.**

Gammelkroppa-, Nykroppa-, Herrhults-hyttor i nuv. **Kroppa s:n.** Asphyttan, Bålhyttan, Kalhyttan (Nyhyttan? och Vikhyttan?) Finshyttan, Önshyttan, Torskbacken, Bårshyttan, (Damhyttan?) Fogdhyttan, Haborshyttan, Långbanshyttan, Saxån i nuv. **Fernebo s:n.**

Brattfors i nuv. **Brattfors s:n.**

Gåsborn i nuv. **Gåsborns s:n**

I nuv. **Rämmens** och **Nordmarks** socknar har jag ej kunnat finna någon lägenhet vid denna tid.

Jordebokens mantal är: Bergsmän 46; Torpare 14; hyttedelar 29 och öde torp 2.

Tionde utgjordes ej i dessa bygder antagligen därför att intet jordbruk der idkades. "Der sås intet" säges i en äldre räkenskap.

Kils härad: Södra delen eller socknarne *Hammarö, Tingvalla* = nuv. **Carlstads** s:n och *Grafva* äro tämligen väl bebygda; i den sistnämnda saknas dock flera af gårdsnamnen i vestra delen. Deremot är bygden särdeles gles i *Frykeruds* s:n, der blott 4 gårdar och några små torp (deribland dock högst upp Gunnarstorp) äro att finna, i *Nedre Ullerön*, i hvars östliga hälft blott 6 och i den vestliga blott 8 nuv. gårdar kunna återfinnas af de nuvarande i *Öfre Ullerön*, der några få enstaka gårdar kring Visten och upp efter elfven förekomma samt längst upp gården **Ransäter.**

Grums härad. *Grums* s:n omfattar enligt jordeboken nuv. *Grums* s:n med **Borgviks** socken (Borvik, Gaterud, Värmerud, Bjurtan, Sandängen, Ånäs) samt sydöstra delen af *Värmskogs* s:n (Gårdsnäs, Högen, Krogserud, Skärnäs, Weekil). Nordöstra gränsen mot *Frykerud* och *Nor* är till större delen obygd; längst norr ligger *Långsta.*

Nor, *Segersta* och *Ed* hafva sina nuv. gränser och gårdar, utom att södra delen af *Ed* synes vara nästan obygd; flera gårdar förekomma dock, som jag ej återfinner på våra kartor.

Näs härad är den tätast bebygda delen af landskapet; de allra flesta nuvarande gårdar återfinnas i jordeboken; socknar och socknegränser äro de nuvarande.

Härad och socknar <i>i Vestersysslet.</i>	Gärde- mantal 1535.	Jorde- boks- mantal 1557.	Jordeboks- mantal 1571.		Tionde af 1571 års skörd.										
			Deratöde.	Infel utkjort.	Tionde.										
					Derantans.	Hvete.	Råg.	Korn.	Bländ- korn.	Hafve.					
						T.r.	T.r.	T.r.	T.r.	T.r.					
Gilbergs härad.															
1	<i>Gilberga</i>	35	39	...	...	44	—	6 $\frac{3}{8}$	18	30 $\frac{3}{8}$	3 $\frac{3}{8}$	—	—	—	—
2	<i>Longsrud</i>	23	24	...	...	24	23	—	8 $\frac{3}{8}$	7 $\frac{1}{2}$	—	—	—	—	—
3	<i>Sillarnd</i>	32	37	...	...	40	—	2	4	13 $\frac{1}{2}$	—	—	—	—	—
4	<i>Svanskog</i>	18	26	...	...	—	—	2 $\frac{3}{8}$	11 $\frac{1}{2}$	—	—	—	—	—	—
5	<i>Stafnäs</i>	34	37	...	...	42	—	—	16 $\frac{1}{2}$	—	—	—	—	—	22 $\frac{1}{2}$
6	<i>Glavall</i>	17	19	...	...	21	—	1 $\frac{1}{2}$	6 $\frac{1}{2}$	—	—	—	—	—	8 $\frac{1}{2}$
7	<i>Värneskog</i>	10	15	...	...	17	—	—	3 $\frac{1}{2}$	—	—	—	—	—	11
	S:a Gilbergs härad	159	197	197	46	?	?	1 $\frac{1}{2}$	15 $\frac{1}{2}$	67 $\frac{3}{8}$	51 $\frac{3}{8}$	—	—	—	46 $\frac{1}{2}$
Jusses härad.															
1	<i>(Stafnäs) Bronskog</i> ..	22	26	...	...	31	?	—	—	8 $\frac{1}{2}$	—	—	—	—	15 $\frac{3}{8}$
2	<i>Arvika</i>	26	26	...	...	25	?	—	—	13 $\frac{1}{2}$	—	—	—	—	7 $\frac{1}{2}$
3	<i>Elgå</i>	11	19	...	...	15	?	—	—	7	—	—	—	—	4 $\frac{1}{2}$
4	<i>Gunnarskog</i>	18	22	...	...	21	?	—	—	7 $\frac{3}{8}$	—	—	—	—	4 $\frac{1}{2}$
5	<i>Ny</i>	18	22	...	...	18	?	—	—	8 $\frac{1}{2}$	—	—	—	—	4 $\frac{1}{2}$
6	<i>Köla</i>	15	21	...	...	25	?	—	—	—	—	—	4	—	4 $\frac{1}{2}$
7	<i>Eda</i>	23	27	...	...	25	?	—	—	1 $\frac{1}{2}$	—	—	5 $\frac{1}{2}$	—	4 $\frac{1}{2}$
	S:a Jusse's härad	133	163	188	20	160	?	—	—	46 $\frac{1}{2}$	9 $\frac{1}{2}$	—	—	—	45
Nordmarken.															
1	<i>(Köla) Hjerneskog</i> ..	12	?	...	...	26	—	1 $\frac{1}{2}$	1 $\frac{1}{2}$	3	2 $\frac{3}{8}$	—	—	—	—
2	<i>Skiringmark</i>	13	?	...	...	14	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3	<i>Blomskog</i>	21	30	...	...	21	1	1 $\frac{1}{2}$	1 $\frac{1}{2}$	6 $\frac{1}{2}$	—	—	—	—	1 $\frac{1}{2}$
4	<i>Silbodäl</i>	25	24	...	...	21	5	1 $\frac{1}{2}$	1 $\frac{1}{2}$	9 $\frac{1}{2}$	1 $\frac{1}{2}$	—	—	—	—
5	<i>Traneköl</i>	9	10	...	...	7	3	1 $\frac{1}{2}$	1 $\frac{1}{2}$	1 $\frac{1}{2}$	—	—	—	—	—
6	<i>Holmedal</i>	21	?	...	...	20	—	—	—	6 $\frac{1}{2}$	—	—	—	—	2 $\frac{1}{2}$
7	<i>Fogelvik</i>	13	?	...	...	11	—	—	—	2 $\frac{1}{2}$	—	—	—	—	3 $\frac{1}{2}$
8	<i>Karlunda</i>	19	?	...	...	17	—	—	—	1 $\frac{1}{2}$	—	—	—	—	2 $\frac{1}{2}$
9	<i>Tyxmark</i>	17	?	...	...	13	—	—	—	1	—	—	—	—	1
10	<i>Ostavaldskog</i>	10	?	...	...	4	—	—	—	—	—	—	—	—	2
	S:a Nordmarken	160	?	270	54	154	9	2 $\frac{1}{2}$	9 $\frac{1}{2}$	42 $\frac{1}{2}$	5 $\frac{1}{2}$	—	—	—	12 $\frac{3}{8}$
Frisdalen.															
1	<i>Emptervik</i>	18	21	...	...	26	—	—	—	6	3 $\frac{1}{2}$	—	—	—	13 $\frac{1}{2}$
2	<i>Friksände</i>	17	25	...	...	15	3	—	—	3	3 $\frac{1}{2}$	—	—	—	9 $\frac{5}{8}$
3	<i>Ljusvik</i>	6	7	...	...	9	—	—	—	1 $\frac{1}{2}$	4 $\frac{1}{2}$	—	—	—	2 $\frac{5}{8}$
4	<i>Sund</i>	52	57	...	...	65	—	—	1 $\frac{1}{2}$	23 $\frac{1}{2}$	19 $\frac{1}{2}$	—	—	—	46 $\frac{3}{8}$
	S:a Frisdalen	93	110	118	3	115	3	—	1 $\frac{1}{2}$	32 $\frac{3}{8}$	30 $\frac{1}{2}$	—	—	—	73
Elffuedalen.															
1	<i>Ekeshärad</i>	22	32	...	...	23	?	—	1 $\frac{1}{2}$	14	10 $\frac{1}{2}$	—	—	—	25 $\frac{5}{8}$
2	<i>Dalby</i>	19	25	...	...	19	?	—	—	—	19	—	—	—	—
3	<i>Ny</i>	16	21	...	...	19	?	—	—	8 $\frac{1}{2}$	6 $\frac{1}{2}$	—	—	—	14 $\frac{3}{8}$
4	<i>Räda</i>	15	18	...	...	14	?	—	—	3 $\frac{1}{2}$	4 $\frac{3}{8}$	—	—	—	7 $\frac{3}{8}$
	S:a Elffuedalen	72	96	105	—	75	?	—	1 $\frac{1}{2}$	25 $\frac{3}{8}$	40 $\frac{1}{2}$	—	—	—	47 $\frac{3}{8}$

Gilbergs härad: Socknegränserna voro desamma som nu med undantag för *Värmskog* s:n som blott innefattade den nordvest om Värmelen lig-gande delen af nuv. Värmskog. *Sillerud* räknas öfverallt till detta härad. Bygden är i det närmaste densamma som nu, så att de allra flesta nuv. gårdsnamnen återfinnas dels som bondhemman dels som torp, men gårdarne ligga tydligen för det mesta enstaka.

Jösse härad.

Arvika s:n har sina nuv. gränser, med undantag att *Stålberga* och *Perserud* höra till *Gunnarskog*, och *Kopsång* till *Elgå*, och unge-fär samma byar som nu.

Brunskog omfattar nuv. *Brunskog* samt **Boda** socken med *Grinsta*, *Lerboda*, *Högbo*, *Kroksta* och **Magnskog** med *Fjäll*, *Sloby*, *Gryte-rud*, *Takene*, *Åstenäs*.

Gunnarskog har de flesta nuv. byarna samt *Perserud* och *Stålberga* (nu i *Arvika*).

Elgå, byarne utefter *Elgåfjölens* venstra strand återfinnas alla upp till *Hofdane*.

Ny: man återfinner de flesta torp- och bynamnen kring *Flagan* samt *W.* och *Ö. Brevik* (nu till *Köln*).

Köln innefattar utom öfriga nuv. byar äfven *Brevik* (nu i *Ny*) *Gryt-näs* (nu i *Eda*) samt *Hofsten*, *Tomta*, *Solberg* (nu i *Järnskog*).

Eda: bygden ungefär den samma som nu upp till *Emterud*.

Nordmarken. Socknegränserna de samma som nu, dock så att *Skillingmark* innefattar en del af nuv. *Järnskogs* s:n (*Päterud*, *Gräsbäck*, *Ströms-mark*, *Wadjungse*, *Nolgård* och *Gällsby*). De nuv. gårdsnamnen åter-finnas nästan alla. *Sillerud* föres vid denna tid till *Gilbergs härad*

Fryksdalen.

Fryksände s:n: byarne vid Öfre *Frykens* norra strand och *Häussjön* samt *Vadi*, *Fänsbol*; af nuvarande **Hvitsands** s:n: *Ofverby*, *Åsteby* och *Gunsjögården* upp till *Broken*; af nuv. **Östemark** *Östemark* och *Medelmark* samt byn **Gräsmark**. Hela *Bogens* och *Lekvatt-nets* kapellag synas vara obygd.

I *Emtervik* återfinnas de flesta byarne i nuv. Östra *Emtervik* och i *Vestra Emtervik*: *Hensgård*, *Kisterud*, *Berga*, *Svensby*, *Aplunga* och *Sillesgård*.

I *Sunne* (*Sund*) träffas i det närmaste alla de nuvarande by- och gårdsnamnen utefter *Fryken* och emellan denna sjö och *Rotten* samt öster om *Rotten*: *N.W. Rotten*. Östligast ligger *Östanbjörke*.

Elfalden.

I *Dalby* och *Ny* s:r återfinnas de flesta nuvarande byarne utefter *Klarelfven* upp till *Sysselbäck* samt *Höljes* i nuv. *N. Finnskoga* kapellag. S:a *Finnskoga* är obygd.

I *Ekshärad* de flesta nuv. byarne utefter elfven, emellan elfven och *Grängen*, samt söder om *Bodasjön N.* och *S. Skoga*. Nuv. **Gustaf Adolfs** s:n synes vara obygd.

Råda s:n omfattar nuv. *Råda* med *Skiern*, *Udde*, *Risberg*, *Torsby*, *Råda*, *Prestbol* och *Haftersbol* kring *Rådasjön*; *Lakene* vid *Lakenesjön*, *Bäcka* och *Skynnäs* vid elfven, samt *Lia*, *Björkdal*, *Tutemo*, *Dufnäs* och *Gräs* i nuv. **Sunnemo**.

$\frac{2}{3}$ Tionden af Vermland enligt följande års räkenskaper (skörd för föregående år).								
	Hvede.	Råg.	Korn.	Bland- korn.	Harfe.	Ärter.	Böner.	Summa Spannål.
	T.r.	T.r.	T.r.	T.r.	T.r.	T.r.	T.r.	T.r.
1546.								
Östersysslet	$\frac{1}{4}$	3	$501\frac{1}{6}$	—	$25\frac{1}{8}$	—	—	
Vestersysslet	4	25	390	—	$80\frac{1}{2}$	$\frac{1}{6}$	—	
S:a Vermland								1,038 $\frac{1}{4}$
1552.								
Östersysslet	—	$9\frac{1}{2}$	$899\frac{1}{2}$	—	—	—	—	(909)
1555.								
Östersysslet	—	$8\frac{5}{8}$	$520\frac{1}{2}$	—	—	—	—	(529 $\frac{3}{4}$)
1560.								
Östersysslet	$915\frac{1}{4}$					—	—	
Vestersysslet	1,067					—	—	
S:a Vermland								1,982 $\frac{1}{2}$
1561.								
Östersysslet	1	39	$741\frac{1}{2}$	—	$25\frac{1}{8}$	—	—	
Vestersysslet	—	$27\frac{2}{3}$	$730\frac{1}{6}$	—	$67\frac{1}{2}$	—	—	
S:a Vermland								1,631 $\frac{1}{8}$
1562.								
Östersysslet	978					—	—	
Vestersysslet	957					—	—	
S:a Vermland								1,935
1564.								
Östersysslet	—	$537\frac{1}{2}^2)$		—	—	—	—	
Vestersysslet	—	12	$576\frac{1}{2}$	—	$123\frac{1}{2}$	—	—	
S:a Vermland								1,249 $\frac{1}{4}$
1566.								
Östersysslet	—	576				—	—	
Vestersysslet	—	286				—	—	
S:a Vermland								862
1567.								
Östersysslet	—	$2\frac{1}{2}$	$633\frac{1}{2}$	$22\frac{1}{2}$	—	—	—	
Vestersysslet	—	$\frac{1}{2}$	590	—	33	—	—	
S:a Vermland								1,281 $\frac{1}{8}$
1568.								
Östersysslet	—	—	$434\frac{1}{2}$	—	—	—	—	
Vestersysslet	$2\frac{1}{4}$	$\frac{1}{6}$	314	—	$15\frac{1}{2}$	—	—	
S:a Vermland								764 $\frac{1}{24}$
1569.								
Östersysslet	—	1	343	—	$29\frac{1}{2}$	—	—	
Vestersysslet	—	$\frac{2}{3}$	$246\frac{1}{2}$	—	8	—	—	
S:a Vermland								628 $\frac{3}{4}$
1576.								
Östersysslet	$7\frac{1}{6}$	$68\frac{1}{2}$	$446\frac{2}{3}$	$158\frac{2}{3}$	146	$1\frac{1}{2}$	$\frac{1}{6}$	
Vestersysslet	$4\frac{1}{2}$	$32\frac{1}{2}$	$250\frac{2}{3}$	$136\frac{1}{2}$	$330\frac{1}{2}$	$3\frac{1}{3}$	—	
S:a Vermland								1,585 $\frac{1}{2}$

Rörande tionden i Vermland har jag ur räkenskaperna lyckats hopsamla ofvanstående serie af uppgifter. I de äldsta räkenskaperna ser det väl stundom ut som om beloppen blott skulle vara "biskopstionde", men troligen beror detta blott på något misskrifning, ty beloppen äro för stora för att vara blott en tredjedel af tionden. De här nyttjade tunnor voro Vestgötatunnor, hvaraf 1 var = $1\frac{1}{2}$ Riks- eller Upsalatunna, hvarför man bör, till erhållande af skördebelopp jämförliga, med Svealandernas, multiplicera siffrorna med 18.

Dal

som innefattade Nordals, Sundals, Valbo, Vebo och Tösbo härad förvaltades af särskild fogde med skrifvare, underfogde och tre fogdetjenare. Fogden bodde antagligen på ett kronohemman i Bulsta gäll, hvarå han hade frihet.

En större förläning innehade Knut Posse, nämligen hela Bulsta gäll med fyra socknar samt några andra hemman dessutom, tillsammans 133½ hemman.

Dal utgjorde ett prosteri med de socknar och gäll, som här framme efter jordeboken äro uppställda med gårde- och jordeboksmantal. Tyvärr är detta det enda, som handlingarna för denna tid upplysa om Dal, ty för åren 1568—74 saknas alla tiondelängder, och bland taxeringsregistren finnes endast bouppteckningen på Frendefors' gäll, hvilket här framme är särskildt återgifven. Framför denna enstaka handling står imidlertid antecknad, att tiondesumman för hela Dal utgjort "2,249 daler 5 öre och 308 lod silfver = 2,557 daler 5 öre," hvilket åter gifvit mig anledning att konjekterera (efter det af mig antagna förhållandet 1 lod s. = 4 m.) omkr. 102,300 mk som Summa värde för hela Dal.

